

**YOLSUZLUĞUN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ:
KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ
ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Kazım İlhan YARIKAN

KÜTAHYA 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**YOLSUZLUĞUN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: KARADENİZ
EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÖRNEĞİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ODABAŞI

Hazırlayan:
Kazım İlhan YARIKAN

Kütahya 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından

İktisat Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİNSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

Üye.....

Üye.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan Kahraman

Enstitü Müdürü

BEYAN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Etkisi: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Örneği” başlıklı tezimi yazarken bütün bilimsel ahlak kurallarına uydüğumu, başkalarının eserlerinden yararlanıldığında atıf kurallarına uyarak herhangi bir usulsüzlük yapılmadığını ve çalışmanın her aşamasının danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ODABAŞI ile yapıldığını beyan ederim.

.../.../2019

İmza

Kazım İlhan YARIKAN

Özgeçmiş

Yazar 29 Eylül 1989 yılında dünyaya gelmiş ilk, orta ve lise öğrenimini Kütahya'da tamamlamıştır. Üniversite eğitimine 2008 yılında başlamış, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden 2014 yılında başarıyla mezun olmuş ve aynı yıl Kütahya'da bir işletme kurmuştur. Halen işletmenin yöneticiliğini yapan yazar 2016 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır.

ÖZET

YOLSUZLUĞUN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (KEİ) ÖRNEĞİ

YARIKAN, Kazım İlhan

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ODABAŞI

Mayıs 2019

Yolsuzluk yalnızca gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu değildir. Gelişmiş ülkeler de yolsuzlukla mücadelede büyük çaba harcamaktadır. Yolsuzluğun ekonomik büyüme etkisi ise bu çerçevede birçok çalışmaya konu olmuş, ülkelerin önem verdiği bir problem haline gelmiştir. Çalışma, yolsuzluğun ekonomik büyüme etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yolsuzluk kavramının tanımı, çeşitleri, nedenleri, ölçüm yöntemleri ve seviyeleri incelenmiş ve yolsuzluk konusunda genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde yolsuzluğun ekonomiye ve topluma etkilerinin neler olduğu incelenmiş, bu etkenlerin ne şekilde olabileceği belirtilmiştir. Yolsuzluk aktarım mekanizmalarının neler olduğu ve bu aktarım kanallarının ne şekilde işlediği de ikinci bölümde ele alınan ayrı bir başlıktır.

Üçüncü ve son bölümde literatür ve analiz yer almaktadır. Yapılan analiz sonucunda yolsuzluğun ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği ve bu etkinin negatif olduğu sonucu bulunmuştur. Diğer taraftan çalışmanın amacını oluşturan yolsuzluğun, yolsuzluk aktarım kanalları yoluyla ekonomik büyüme etkisi beşeri sermaye ve yatırım kanalları ile incelenmiş, beşeri sermaye ile yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunun yanında, yatırım kanalı yolsuzluk aktarım kanalı olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme, Yolsuzluk Aktarım Kanalları, KEİ, Panel Data.

ABSTRACT**THE EFFECT OF CORRUPTION ON ECONOMIC GROWTH: THE
SAMPLE OF BLACK SEA ECONOMIC COOPERATION (BSEC)**

YARIKAN, Kazım İlhan
M. Sc. Thesis Department of Economics
Supervisor: Dr. Lec. Yavuz ODABAŞI
May 2019

Corruption is not an anomaly for not only less developed and undeveloped countries but also considered an issue for developed countries too. In this context, the impact of corruption on economic growth has been the subject of many studies and has been a issue that countries attach importance to. The study was conducted to investigate the effect of corruption on economic growth.

The definition, causes, types, measurement methods and levels of corruption is covered in the first chapter and general information about corruption is given in the same section.

In the second chapter, the effects of corruption on economy and society are examined and it is stated how these factors can be affected. In chapter two also examined what are the corruption transmissions channels and how these transmission channels are processing.

In the third and last chapter, includes literature and analysis. As a result of analysis it was found that corruption has an influence on economic growth directly and this effect is negative. On the other hand, the effect of corruption on economic growth through corruption transmission channels, that are investments and human capital, which is the basis of the study, is analysed and found that, human capital has no significant corelation with corruption. However, investment channel has been determined as corruption transmission channel.

Keywords: Corruption, Economic Growth, Corrupton Transmission Channel, BSEC,
Panel Data

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgisi, tecrübesi ve desteğiyle yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ODABAŞI hocama ve çalışmam boyunca bana büyük yardımları bulunan ilgili bölümdeki değerli öğretim üyesi hocalarıma ve bana bu çalışmada desteklerini hiç esirgemeyen ve haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim değerli babam ve annem Mehmet YARIKAN ve Hüsniye YARIKAN'a ve kardeşlerime teşekkür ediyorum.

Kazım İlhan YARIKAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLO VE ŞEKİLLER	xii
GRAFİKLER	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUK KAVRAMI, TANIMI, ÇEŞİTLERİ, NEDENLERİ, ÖLÇÜMÜ VE ETKİLERİ

1.1. Yolsuzluk Kavramı	4
1.2. Yolsuzluk Çeşitleri	5
1.2.1. Rüşvet	5
1.2.2. Haraç	6
1.2.3. Zimmet (İhtilas).....	6
1.2.4. İltimas (Kayırmacılık)	7
1.2.5. Nüfuz Ticareti.....	8
1.2.6. İçerden Öğrenenlerin Ticareti	8
1.3. Yolsuzluk Nedenleri	10
1.3.1. Yönetimsel Nedenler	11
1.3.1.1. Bürokrasi Kalitesi ile Etkinsiz İdare ve Denetim Eksikliği.....	11
1.3.1.2. Kamu İstihdamı	12
1.3.1.3. Devlet Yapısı ve Büyüklüğü.....	13
1.3.1.4. Adalet Sisteminin İşlerliği ve Özgür Basın	13
1.3.2. Yolsuzluğun Ekonomik Nedenleri	14
1.3.2.1. Ücret Düzeyi	14
1.3.2.2. Enflasyon	15
1.3.2.3. Devletin Ekonomideki Payı.....	16

1.3.2.4. Kayıtdışı Ekonomi	16
1.3.3. Yolsuzluğun Toplumsal Nedenleri	17
1.3.3.1. Nüfus Artış Hızı ve Göçler	17
1.3.3.2. Eğitim Düzeyi	17
1.3.3.3. Kültürel Yapı	18
1.3.4. Klitgaard Yolsuzluk Denklemi	19
1.4. Yolsuzluk Seviyesi	20
1.4.1. Hasta Buldog	21
1.4.2. Deli Tilki	22
1.4.3. Serseri Tavşan	22
1.4.4. Vahşi Yavru Köpek	23
1.5. Yolsuzluğun Ölçülmesi	23
1.5.1. Yolsuzluk Algısı Endeksi	24
1.5.2. Global Yolsuzluk Barometresi	25
1.5.3. Uluslararası Risk Danışmanlığı Endeksi	25
1.5.4. Ekonomik Özgürlük Endeksi	27
1.5.5. Rüşvet Verme Endeksi	27
1.5.6. Opasite Endeksi	28
1.5.7. Küresel Rekabet Endeksi	28
1.5.8. MIMIC Modeli	29

İKİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN EKONOMİK VE TOPLUMSAL ETKİLERİ VE YOLSUZLUK AKTARIM KANALLARI

2.1. Yolsuzluğun Ekonomik ve Toplumsal Etkileri	31
2.1.1. Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri	31

2.1.1.1.	Yolsuzluğun Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi.....	32
2.1.1.2.	Yolsuzluğun Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkisi	34
2.1.1.2.1.	Yolsuzluk ve Savunma Harcamaları İlişkisi	35
2.1.1.2.2.	Yolsuzluk ve Sağlık Harcamaları İlişkisi.....	36
2.1.1.2.3.	Yolsuzluk ve Eğitim Harcamaları İlişkisi	38
2.1.1.3.	Yolsuzluğun Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkisi	40
2.1.1.4.	Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi	41
2.1.1.5.	Yolsuzluğun Enflasyon Üzerine Etkisi.....	43
2.1.1.6.	Yolsuzluğun Kayıtdışı Ekonomiye Etkisi	44
2.1.2.	Yolsuzluğun Toplumsal Etkileri	45
2.2.	Yolsuzluk Aktarım Kanalları.....	47
2.2.1.	Yatırım Kanalı.....	50
2.2.2.	Beşeri Sermaye Kanalı	52
2.2.3.	Devlet Büyüklüğü Kanalı.....	54
2.2.4.	Ticari Dışa Açıklık Kanalı	56
2.2.5.	Politik İstikrar Kanalı	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNİ ÖLÇMEDE

KULLANILAN EKONOMETRİK YÖNTEM VE ANALİZ

3.1.	Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiye Dair Literatür	62
3.1.1.	Olumlu Etkilediği Hakkındaki Görüşler	62
3.1.2.	Olumsuz Etkilediğine Dair Görüşler	64
3.1.3.	Anlamlı Bir İlişki Olmadığına Dair Görüşler.....	66
3.2.	Literatür Özeti.....	67
3.3.	Ekonometrik Yöntem ve Uygulama	69

3.3.1.	Değişkenler ve Veriler.....	69
3.3.2.	Model.....	70
3.3.3.	Araştırma Yöntemi	70
3.3.3.1.	Birim Kök Testleri.....	71
3.3.3.1.1.	Augmended Dickey Fuller (ADF) Testi	71
3.3.3.1.2.	Im, Peseran & Shin Testi (IPS)	72
3.3.3.1.3.	Levin Lin & Chu Testi (LLC).....	73
3.3.3.1.4.	Breitung Test İstatistiği	74
3.3.3.2.	Değişen Varyans Testi.....	75
3.3.3.3.	Eşbütünleşme Testi.....	78
3.3.3.3.1.	Pedroni Eşbütünleşme Testi.....	78
3.3.3.3.2.	Westerlund Eşbütünleşme Testi.....	79
3.3.3.3.3.	Kao Eşbütünleşme Testi.....	80
3.3.3.4.	Wooldridge Otokorelasyon Testi.....	80
3.3.4.	Ampirik Analiz Sonuçları	81
3.3.4.1.	Birim Kök Test Sonuçları.....	83
3.3.4.2.	Değişen Varyans Testi Sonuçları	86
3.3.4.3.	Eşbütünleşme Testi Sonuçları	87
3.3.4.4.	Katsayı Tahmini Sonuçları	88
3.3.4.4.1.	Uygulama 1	88
3.3.4.4.2.	Uygulama 2	90
	SONUÇ.....	92
	KAYNAKÇA	95
	DİZİN	110

TABLO VE ŞEKİLLER

Tablo 1.1 : Yolsuzluk Nedenleri ve Etki Düzeyleri.....	10
Tablo 1.2: Yolsuzluk Seviyesine Göre Mücadele Yöntemleri.....	20
Tablo 2.1: Sağlık Sektöründe Görülen Yolsuzluk Çeşitleri ve Sonuçları.....	37
Tablo 2.2: Eğitim Sektöründe Görülen Yolsuzluğun Farklı Çeşitleri.....	39
Tablo 2.3: Eğitim Sektörünün Farklı Düzeylerinde Görülen Yolsuzluk	40
Şekil 2.1: Yolsuzluk ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi	45
Şekil 2.2: Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Aktarım Kanalları ve İşleyişi	49
Tablo 2.4: Doğrudan Yabancı Yatırım Kararın Etki Eden Değişkenler	51
Tablo 3.1: Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Etkisi Konusunda Literatür Özeti.....	67
Tablo 3.1. (Devam) Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Etkisi Konusunda Literatür Özeti	68
Tablo 3.2: Modelde Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları	70
Tablo 3.3: Tanımlayıcı İstatistikler	82
Tablo 3.4: GR Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları.....	83
Tablo 3.5: K Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları.....	84
Tablo 3.6: COR Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları	84
Tablo 3.7: LNY1 Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları	85
Tablo 3.8: P Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları	85
Tablo 3.9: Değişen Varyans ve Otokorelasyon Test Sonuçları	86
Tablo 3.10: Pedroni Eşbütünleşme Testi Sonuçları	87
Tablo 3.11: Kao Eşbütünleşme Testi Sonuçları	87
Tablo 3.12: FMOLS Testi Sonuçları.....	88
Tablo 3.13: Modelden K Değişkeninin Çıkarılması Sonucunda FMOLS Test Sonuçları	89

Tablo 3.14: Modelden P Değişkeninin Çıkarılması Sonucunda FMOLS Test Sonuçları	89
Tablo 3.15: Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Doğrudan Etkisi FMOLS Sonuçları..	90
Tablo 3.16: K Bağımlı Değişkeni İçin FMOLS Sonuçları	91
Tablo 3.17: P Bağımlı Değişkeni İçin FMOLS Sonuçları	91

GRAFİKLER

Grafik 1.1 : Yolsuzluk Ücret Düzeyi İlişkisi	15
Grafik 1.2: Yolsuzluk Seviyesine Göre Kategoriler.....	21
Grafik 2.1: Gelir Eşitsizliği Seviyelerine Göre Ülke Gruplarındaki Yolsuzluk Seviyesi	43
Grafik 2.2: Optimum devlet büyüklüğü ve ekonomi (Armey Eğrisi)	55

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
BSEC	: Black Sea Economic Cooperation
CPI	: Yolsuzluk Algısı Endeksi
ECOWAS	: Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
EMCCA	: Merkezi Afrika Ekonomik ve Maliye Komitesi
FMOLS	: Fully Modified Least Squares
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICRG	: International Country Risk Guide (Uluslararası Ülke Risk Rehberi)
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPS	: Im, Pesaran, Shin
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
LLC	: Levin, Lin, Chu
MIMIC	: Multiple Indicators and Multiple Causes
MENA	: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NIC	: Yeni Endüstrileşen Ülkeler
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PP	: Philips Perron
PRS	: Politic Risk Services
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TI	: Transparency International (Uluslararası Şeffaflık Örgütü)
WEF	: Dünya Ekonomik Forumu

GİRİŞ

Yolsuzluk, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri temel sorunlarından birisi olmuştur. Yolsuzluğun insanlık tarihinin başlangıcına kadar dayandığını gösteren bazı olgular dahi mevcuttur.

Yolsuzluğun genel tanımı hakkında belirli bir fikir birliği olmasa da ülke ekonomilerine etkileri konusunda en önemli ve dikkat çekici çalışmaları yapan Transparency International örgütüne göre yolsuzluk, günümüz dünya ekonomilerinin en büyük sorunu olmuş ve bazı aktarım kanalları aracılığı ile ekonomiye doğrudan veya dolaylı olarak etki ettiği belirlenmiştir.

Bu konu hakkında yapılan çalışmaların genelinde yolsuzluğun aktarım mekanizmaları yolu ile ekonomiye etkisinin negatif olduğu görülmekte olsa da bazı çalışmalar bu etkinin “etkin yağlama hipotezi” çerçevesinde pozitif olacağını savunmaktadır. Bunun yanında geçmişte, iktisat biliminin yolsuzluğu ölçmede ve belirlemede sahip olduğu enstrümanlar yetersiz kabul edilirken günümüzde bu konuda yapılan ampirik çalışmalar ve matematiksel analizlerin artması yolsuzluğun ekonomiye etkilerinin daha geniş kapsamlı olarak ele alınmasını sağlamıştır.

Ülkemizde yolsuzluğun ekonomik konjonktüre etkileri hakkında yeteri kadar inceleme yapılmaması da ayrıca belirtilmelidir. Bu durum verilerin yetersiz olmasından ziyade yolsuzluğu belirlerken karşılaşılan zorluklardan ileri gelmektedir. Ancak yolsuzluğun belirlenmesinde dünya çapında kabul gören veriler ve indeksler mevcuttur. Bu yöntemler arttıkça yolsuzluğun ekonomiye etkileri daha iyi anlaşılmaktadır.

Yolsuzluğun bireyler ve toplumlar üzerinde ekonomi kanalıyla yarattığı etkilerin telafi edilemez sonuçları nedeniyle önemi gittikçe artmaktadır. Küreselleşen dünya ekonomisinde entegre iktisadi faaliyetler yolsuzluk endekslerinin ve hesaplamalarının artmasına, temel bir gösterge yolunda hızla ilerlemesine neden olmaktadır.

Yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisinin ne şekilde olabileceği hakkında tartışmaları da içeren bu çalışmada Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) örneklemini seçilmiş ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu KEİ üyesi 11 ülkenin 2003-2017 yılları arasındaki yıllık verileri analizde kullanılmıştır.

Bu bağlamda tezin temel amacı yolsuzluğun aktarım kanalları yoluyla ekonomik büyümeyle olan ilişkisini ölçmek ve bu amaçla yapılan analizin sonuçlarını yorumlamaktır.

Birinci bölümde yolsuzluğun genel kabul gören tanımının yanı sıra çeşitleri, nedenleri, ölçümü, ekonomik ve dolayısıyla toplumsal yaşama etkilerinden bahsedilecektir. Diğer bir deyişle yolsuzluk hakkında temel bilgiler birinci bölümde yer alacaktır.

İkinci bölümde yolsuzluğun ekonomik gelişmeye doğrudan ve aktarım kanalları yoluyla etkisini inceleyen çalışmalar özetlenmiş ve yolsuzluğun aktarım kanalları yoluyla ekonomik büyümeye nasıl etki ettiği ve bu aktarım kanallarının neler olduğu açıklanmıştır. Diğer taraftan farklı uluslararası bağımsız kuruluşların açıkladığı yolsuzluk göstergeleri ve değişimleri ile yolsuzluk aktarım mekanizmasında yer alan değişkenler Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi ülkeler için değerlendirilmiştir. Çalışma, aktarım kanalları yoluyla yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkilerini incelemesi açısından diğer çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Ayrıca KEİ ülkelerinin temel ekonomik göstergeleri ve örgütün tarihçesi ile örgüt hakkındaki önemli gelişmeler yorumlanmıştır.

Tezin son bölümünde ilk olarak yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkilerini inceleyen literatür taraması ve konu ile alakalı literatür özeti yer almaktadır. Daha sonra model konusunda bilgi verilmiş, değişkenler açıklanmıştır. Son olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ülkelerinin 2003-2017 arası, yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan etkisini araştırmak için yolsuzluk algısı endeksi verisi, yolsuzluğun ekonomik büyümeye aktarım mekanizmaları yoluyla etkisini araştırmak için yatırım kanalı verisi olarak KİÖ üyesi 11 ülkenin brüt sermaye yatırımlarının GSYİH'ya yüzdesi ve beşeri sermaye kanalı verisi olarak ise yıllık nüfus artışı verisi kullanılarak bunların birbirleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
YOLSUZLUK KAVRAMI, TANIMI, ÇEŞİTLERİ, NEDENLERİ, ÖLÇÜMÜ VE
ETKİLERİ

1.1. Yolsuzluk Kavramı

Kelime anlamı olarak yolsuzluk kökenine bakıldığında yoldan çıkmak, yanlış yola girmek, yolunu şaşırarak gibi anlamlara geldiği gibi kökeni Latince olan “corruptere” kelimesinden türetilmiştir. Anlam olarak yıkmak, dağıtmak, kural dışı davranmak manasına gelmektedir. Almanca olarak karşılığı “korruptus” İngilizce “corruption” olan yolsuzluk “kötü iş, yasa dışı, gayri meşru” kelimelerinin karşılığı olarak da kullanılmaktadır (Gedikli, 2011: 170).

Yolsuzluk tanım olarak, kapsamı ve anlamı hala tartışılan bir kavram olsa da genel olarak kamu gücünü elinde tutanların bu işten haksız kazanç sağlamaları ve görevi kötüye kullanmaları anlamına gelmektedir. Dünyanın bütün ekonomilerinin, gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ayrımı yapmaksızın, temel sorunlarından birisi haline gelen yolsuzlukla mücadelede ülkeler çeşitli önlemler almalarına rağmen, yolsuzluğun belirlenmesindeki ve tanımlanmasındaki zorluklar nedeniyle çoğu zaman bu önlemler yetersiz kalmaktadır. Uluslararası çapta ise yolsuzluk mücadele adı altında birçok bağımsız kuruluş yer almakta ve ülkelerdeki yolsuzluk durumlarını çeşitli indekslerle veya sıralamalarla düzenli olarak kamuoyuna duyurulmaktadır.

Dünya çapında saygın bir yere sahip olan ve her yıl yayınladıkları Yolsuzluk Algısı Endeksi ile yolsuzlukla mücadeleye karşı olumlu katkılar sağlayan “Transparency International Organization” tanımına göre yolsuzluk, kamu politikasını bozan, kaynak dağılımını olumsuz etkileyen bir etmen, ayrıca yoksulluğun etkenlerinden birisi ve özel sektörün gelişmesinin önünde bir engeldir (Musa, Suwaid ve Omotayo, 2017: 141).

Gelişen teknoloji ve globalleşmenin etkileriyle entegre hale gelen dünya ekonomileri için şeffaflık, hesap verebilirlik ve açıklık gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Bu nedenle yolsuzluğun önemi hiç olmadığı kadar artsa da ülkelerin yönetiminden sorumlu kamu çalışanları yolsuzluğun önemini yeterince kavrayamadığı gibi bazı ülkelerde yolsuzluklar yönetim kademesinin en tepesini bile kapsamaktadır. Bu tanım ve anlayış farklılığı kültür çeşitliliğinden de kaynaklanabilmektedir. Bazı az gelişmiş ülkelerde bir gelenek haline gelen yolsuzluk, diğer bazı ülkelerde ekonomik işleyiş için gerekli olarak algılanabilmekte ya da o şekilde bir algı yaratılmaktadır. Bu nedenle bazı ülkelerin kültürlerine göre yolsuzluğun en yaygın bilinen çeşidi olan rüşvet

normal sayılabilirken diğerk bir yolsuzluk çeşidi olan adam kayırma yani nepotizm, “akrabayı koruyup kollama” olarak görülebilmektedir.

Yolsuzluk tanımının ve çeşidinin kültürlere göre farklı olması ölçülmesini ve belirlenmesini de zorlaştırmaktadır. Ancak günümüzde yapılan çalışmaların ve matematiksel hesaplamaların artması yolsuzluğun hesaplanmasına, dolayısıyla çeşitli önlemlerin alınmasına kolaylık sağlamaktadır.

1.2. Yolsuzluk Çeşitleri

Yolsuzluğun genel olarak farklı tipleri olsa da bu konuda da bir fikir birliği oluşmamıştır. Yapılan çalışmalar, yolsuzluğun farklı çeşitleri olduğunu göstermektedir. Bilinen yolsuzluk türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (TEPAV, 2005: 25-31);

- Rüşvet,
- Haraç,
- Hile,
- Zimmete geçirme,
- Akrafa kayırmacılık,
- Adam kayırmacılık,
- Kamu mal ve hizmetlerinin özel işlerde kullanılması,
- Nüfus ticareti ¹(Acherman, 2000: 35),
- İçerden öğrenenlerin ticareti².

1.2.1. Rüşvet

Araştırmalar göstermektedir ki, yolsuzluğun birçok çeşidi olsa da yolsuzluk denilince akla genellikle ilk olarak rüşvet almak ve vermek gelmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) tanımına göre rüşvet, yaptırılmak istenen bir işte çalışan kişiye işi daha hızlı veya farklı şekilde yaptırmak için teklif edilen maddi çıkarlara denmektedir. Yolsuzluğun en basit ve anlaşılır şekli olan rüşvet haraçla birlikte belirlenmesi en zor yolsuzluk çeşitlerinden birisidir. Hiçbir kaydı olmadığı gibi açıktan yapılmadığı da malumdur. Rüşvet, kamu rüşveti ve özel rüşvet olmak üzere 2’ye ayrılmaktadır.

¹ Kamu gücü ile elde edilen nüfuzun kullanılması.

² Insider Trading.

- **Kamu rüşveti;** taraflardan birinin kamu sektörü diğerinin özel sektör veya kişiler olduğu rüşvet çeşididir. Rüşvetin en yaygın olduğu alan olarak bilinir.
- **Özel rüşvet;** her iki tarafın da özel sektör veya kişiler olduğu rüşvet çeşididir. Kamunun, rüşvetin hiçbir aşamasına katılmadığı ancak ekonomik kuralları kamu rüşveti ile aynı oranda ihlal eden bir durumdur.

Bu iki rüşvet çeşidi de görev sayesinde elde edilen güç ve nüfuz ile karşı taraftan maddi beklentiye girmek ve bunun sayesinde, karşı tarafın işini kolaylaştırarak, haksız kazanç sağlamak şeklinde yorumlanmaktadır. Birçok araştırma, kamu ve özel rüşvetin, ayırım yapmadan, kaynak dağılımını, küresel pazarı ve halkı olumsuz etkilediği yönünde çalışmalar yapmıştır (Boles, 2014: 675).

1.2.2. Haraç

Kelime anlamı olarak irtikap ile eş anlamlı olan haraç, bir kimseden ya da bir yerden zorla alınan para veya diğer maddi olgular anlamına gelir ve önemli bir yolsuzluk göstergesidir. Günümüzde teknolojinin artması ve kanunlara aykırı olarak yapılan baskının bir şekilde ortaya çıkmasının daha kolay olması nedeniyle çok yaygın olmayan bir yolsuzluk çeşidi olsa da haraç literatürde halen bir yolsuzluk türü olarak kabul edilmektedir.

Genel olarak bakıldığında ise irtikap ve rüşvet arasında çok önemli farkların olmadığı görülmektedir. Bu fark yasalarla ayrılmaya çalışılsa da bazı durumlarda rüşvet ve irtikapın ayırt edilebilmesi güç olabilmektedir. Örneğin kamuda çalışan bir yetkilinin görevini yapması amacıyla aldığı maddi olgu rüşvet mi yoksa haraç mı bunu ayırt etmek zordur. Diğer taraftan bu iki işlemin ayırt edilebilmesinin kolay olduğu durumlar da mevcuttur. Kısacası bir görevlinin görevini yapması için kanunlara aykırı olarak karşı taraftan para talep etmesi irtikap suçudur (Çoban, 1999: 181).

1.2.3. Zimmet (İhtilas)

Bir diğer tür yolsuzluk çeşidi olan zimmet de ülkemizde adına sıkça çalışma yapılan bir konudur. Kelime anlamı olarak zimmet bir kurum veya kuruluşta çalışan görevlinin imza karşılığında teslim aldığı para veya eşya anlamına gelmektedir. Ancak burada işleyeceğimiz zimmet, kamu çalışanının bir kamu malını haksız kazanç sağlayacak şekilde kendisinin veya başkasının kullanımına ya da mülkiyetine

geçirmesine verilen isimdir. Diğer yolsuzluk çeşitlerinden farkı zimmet uygulamasının tek taraflı gerçekleşmesidir.

Zimmet suçu tarihsel sürecine bakıldığında Roma hukukuna kadar bu sorunun var olduğunu görebiliriz. Romalılar zimmet suçuna hırsızlık suçu gibi muamele etmiş ve bir suçun zimmet sayılabilmesi için kamuya veya Tanrıya ait olması gerektiğini belirtmişlerdir. İslam hukukunda herhangi bir özel yeri olmayan zimmet suçunun Cermen hukukunda da bir yeri yoktur. Osmanlı Devlet hukukunda da kendine yer bulamayan zimmet suçu ilk olarak Fransız ceza kanununun çevrilmesiyle hukukta kendisine yer bulabilmiş ve özel olarak ceza gerektiren bir suç kapsamına alınabilmiştir (Arslan, 1968: 24).

1.2.4. İltimas (Kayırmacılık)

Yolsuzluğun bir başka çeşidi olan iltimas, yani kayırmacılık birçok şekilde karşımıza çıkabilir. Anlam olarak işin ehline teslim edilmesi yerine bu sorumluluğu alan kişinin işle alakalı tanıdığı, akrabaya veya belli bir çevreye olan yakınlığından dolayı o kişiye görev vermesi anlamına gelmektedir. Liyakat sistemini yerle bir eden bu yolsuzluk çeşidi de özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde sıkça görülür.

Kayırmacılık özellikle kamu sektöründe kaynak dağılımını ve verimi düşürdüğü gibi toplumsal huzursuzlukların başlıca kaynağı da olabilmektedir. Rekabete dayalı olması gereken ve liyakat sahibi kişilerin alması gereken sorumlulukları belki de tam zıt karakterde bireylere yüklemek, devlete verimlilikten uzak bir yönetim getirebildiği gibi bu nedenle oluşan toplumsal rahatsızlıkların da kaynağını oluşturabilir. Toplamda üç çeşit kayırmacılık çeşidi sayılabilir (Barut, 2015: 384-385):

- Nepotizm, akraba kayırmacılığı anlamına gelen sözcüktür. Kökeni Latince'den türetilen “nepos” kelimesine dayanmaktadır. İngilizcede ise Türkçe karşılığı yeğen olan “nephew” olarak bilinir.
- Kronizm, herhangi bir kan bağı olmayan kişilerin arkadaşlık ilişkilerine dayanılarak göreve getirilmesi anlamına gelir. Kron kelimesinin anlamı da “crony” kökenine dayanır ve “arkadaştan da öte” anlamına gelir. Yakın arkadaşların yönetime atanması, bürokrasilerde göreve gelmesi, ihaleleri almaları kronizme örnek verilebilir.

- Favorizm ise çoğunlukla siyasi görüşlerinden dolayı bir kişinin işe girmesi veya ödüllendirilmesi ya da ideolojileri nedeniyle bir kesime veya bireye ceza verilmesi anlamına gelmektedir.

İltimas suçu da sonuç olarak bir yolsuzluk çeşididir ve kanunlarımızla bu suç sabittir. Özel sektörde de oldukça yaygın olan kayırmacılık her türde iş kolunda yapılabilmekte ve kaynak dağılımını bozduğu gibi verimsizliğe de neden olmaktadır.

Bazı araştırmalar göstermektedir ki iltimasın yaygınlaşmasına çalışanların fark ettikleri kayırmacılığa bir nedenden dolayı ses çıkarmamaları da etki etmektedir. “Çalışan sessizliği” veya “örgütsel sessizlik” denilen bu durumun daha kapsamlı bir etkisi olsa da kısaca işyerindeki huzursuzlukların, haksız eylemlerin devam etmesine neden olmaktadır. Teoriye göre birimlerdeki bu sessizlik çalışanların verimini, etkinliğini ve mental sağlığını etkilemekte, böylece birimlerin güvenilirliği ve ekonomiye katkıları ciddi oranlarda düşebilmektedir (Gürer, Deniz ve Solmaztürk, 2016: 136).

1.2.5. Nüfuz Ticareti

Yolsuzlukla mücadelede önemi gittikçe artan bir diğer olgu da nüfuz ticaretidir. Anlam olarak bir kişinin görevi veya makamı dolayısıyla elde ettiği nüfuzdan faydalanarak kendisi ya da başkası adına bir çıkar sağlama durumudur. Kanunlarımızda suç olarak kabul edilen nüfuz ticareti, Avrupa Konseyi tarafından da “Yolsuzluklarla Mücadele” kapsamına alınmıştır. Böylece Avrupa’nın da nüfuz ticaretini bir yolsuzluk çeşidi olarak kabul ettiği söylenebilir.

Bu suçun oluşması için gerekli bazı unsurlar mevcuttur. Öncelikle haksız fiili yaptıracak kişi ile yapan arasında bir anlaşma olmalıdır. Bu anlaşmayla haksız fiili gerçekleştirecek kişi talep eden kişiye nüfuzunu kullanarak bu fiili gerçekleştireceğini taahhüt etmektedir. Karşı taraf ise bu fiil karşılığında karşısındakine para, değerli eşya teklif edebileceği gibi cinsel veya sosyal bir çıkar teklif edebilmektedir (Doğan, 2016: 1).

1.2.6. İçerden Öğrenenlerin Ticareti

Farklı bir yolsuzluk çeşidi olan İçerden Öğrenenlerin Ticareti veya daha bilinen adıyla “Insider Trader”, gelişen teknoloji ile mücadelede önemi artan bir yolsuzluk çeşididir. Tanımı ve çerçevesi konusunda tam olarak bir fikir birliği bulunmasa da dünyanın bütün ekonomilerinde görülebilen bir yolsuzluk türü olarak kabul edilir.

Kavram olarak görev alınan bir yerde edinilen bilgiyi kamuoyuna açıklanmadan kendi yararına kullanmak anlamına gelmektedir. Genellikle birleşecek, kapanacak, satılacak veya borsadaki hisse değerini önemli ölçüde etkileyecek olaylar gerçekleşmeden, kamuoyuna açıklanmadan, bu şirketlerde çalışanlar veya onların yakınları tarafından, hisse senetleri üzerinden gerçekleşen suçlardır. Özel sektörde de kamuda olduğu kadar sık görülen bu olgu hakkında henüz tam olarak belirli yasal bir sınır oluşturulamamıştır.

İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 1934 yılında gündeme gelen içeriden öğrenenlerin ticareti sonraki yıllarda yasal çerçeve alınan bir olgudur. Günümüzde çeşitli cezalara ve yaptırımlara sahip olup diğer yolsuzluk çeşitleri gibi kaynak dağılımında etkinsizliğe yol açtığı iddia edilmektedir. Literatürde bilginin asimetrik dağılmasına ve bu nedenle bir piyasa aksaklığına neden olduğu belirtilen içeriden öğrenenlerin ticareti, haksız kazanç sağlama ve yatırımcıya güven verme açısından önlem alınması gereken bir konu olarak görülmektedir (Karasioğlu, 1998: 114).

İçeriden öğrenenlerin ticareti, geleneksel içerden öğrenenler, yarı-içeriden öğrenenler ve aracı içerden öğrenenler olarak üç kategoriye ayrılmaktadır (Doffou, 2003: 2-3):

- **Geleneksel İçeriden Öğrenenler;** çalıştıkları kurumdan öğrendikleri bilgiyi sadece kendileri veya sınırlı sayıda başkaları ile paylaşan yönetim kadrosundaki kişiler olarak tanımlanmaktadır. Yönetim kadrosundaki bu insanlar elde ettikleri bilgileri ya kendileri için kullanmakta ya da sınırlı sayıda alıcıya satmaktadırlar. Geleneksel içerden öğrenenler dünyada en çok görülen içerden öğrenme çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.
- **Yarı İçeriden Öğrenenler;** şirket hakkında önemli konularda bazı görevleri olan ve öğrendikleri bu bilgi ile maddi kazanç sağlayanlardır. Bu kişiler yönetim kadrosunda olmasa da görev aldıkları kısımlardan kendi faydalarına veya dışarıya, kamuoyuna açıklanmadan, bilgi satıp haksız kazanç sağlamaktadırlar.
- **Aracı İçeriden Öğrenenler;** Yönetimde veya şirkette herhangi bir görevleri olmasa da etrafta bilgi toplayarak, haksız kazanç amacı ile hareket edip araştırma ve hesaplamalar yaparak bu eylemi gerçekleştirenlere denmektedir. Aracı içerden öğrenenlerde dikkat edilen husus kanunlara aykırı bir gelir elde etmek amacıyla özellikle içeriden gelen bilgilere ulaşmak amacıyla araştırma yapmaktır.

1.3. Yolsuzluk Nedenleri

Yolsuzluk, hesaplaması ve ortaya çıkarılması zor olduğu kadar nedenleri ve sonuçlarını anlamak ve ayırt etmek de zordur. Yolsuzluk eylemi genellikle kapalı kapılar arkasında, gizli yapıldığı için elde edilen veriler, nedenleri hakkında çok fazla bilgi vermemektedir. Ancak iktisatçılar yolsuzluk yapmanın nedenleri konusunda ortaya çeşitli teoriler atmış, yolsuzluğun nedenlerini açıklamaya çalışmışlardır.

Enste ve Heldman (2017) yaptıkları çalışmada yolsuzluğun nedenlerini ve bu nedenlerin yolsuzluğa ne kadar etki ettiğini bir tablo ile göstermişlerdir. Enste ve Heldman'a göre yolsuzlukla savaşmak için yolsuzluğun nedenlerini değerlendirmek büyük önem taşımaktadır. Bilim insanlarına göre Tablo 1'de yer alan neden ve etki düzeyleri ülkeler arasında değişkenlik gösterse de genel olarak görünen nedenler şu şekildedir;

Tablo 1.1 : Yolsuzluk Nedenleri ve Etki Düzeyleri

Neden	Etkisi
Devlet Yapısı ve Büyüklüğü	Belirsiz
Demokrasi ve Politik Sistem	Güçlü, diğer faktörlerle birleştiğinde örn; kurumların kalitesi ve dayanıklılığı
Kurumların Kalitesi	Güçlü
Rekabet Kalitesi	Güçlü
İşe Alım Kalitesi ve Ücretler	Zayıf veya etkisiz
Özgür basın ve Adalet	Güçlü
Kültürel Bağlılıklar	Güçlü
Kadınların İşgücü İçerisindeki Payı	Zayıf veya etkisiz
Doğal Kaynak Dağılımı	Güçlü

Kaynak: Enste ve Heldman, 2017: 8

Diğer taraftan, yolsuzluğun nedenlerinin her ülkede farklılık gösterebileceği iktisatçılar tarafından bilinen bir konudur. Kültürler arasındaki farklar, toplumsal hayata bakış, gelenekler gibi birçok etmen nedeniyle yolsuzluğa ve dolayısıyla nedenlerine bakış değişebilmektedir. Örneğin Afrika ülkelerinin bir kısmında yolsuzluk bir gelenek haline

gelmişken bu ülkelerde yolsuzluğun sebebini belirlemek için öncelikle bunun yasa dışı olduğu kabul edilmesi gerekmektedir. İskandinav ülkelerinde ise yolsuzluk konusu daha bilinçli ele alındığı için sebepleri ve dolayısıyla önlemler daha uygulanabilir hale gelmiştir. Bu nedenle araştırmacılar yaptıkları çalışmalarda genellikle coğrafi ve kültürel olarak birbirlerine yakın olan ülkelerin yolsuzluk yapma nedenlerinin benzer olduğunu görmüşlerdir. Literatürde genel kabul gören, yolsuzluğun başlıca nedenleri aşağıda açıklanmıştır.

1.3.1. Yönetimsel Nedenler

Yönetimden kaynaklanan yolsuzluk nedenleri araştırmacılar tarafından yolsuzluğun en büyük sorunu olarak görülmektedir. İdari sistemde yer alan görevliler etik kuralları ve kanunlar dahilinde yolsuzlukla mücadele etmek yerine çoğu zaman bu suça ortak olmaktadır.

1.3.1.1. Bürokrasi Kalitesi ile Etkinsiz İdare ve Denetim Eksikliği

İdari yapıların hepsinde insanlar yapmak istedikleri işlemler için bir bürokrata veya kamu çalışanına ihtiyaç duyarlar. Herhangi bir işlem için bir imza, izin veya diğer uygulamalar için bu kişilerin yetkilerini kullanması gereklidir. İşte bu noktada kamu görevlileri, vatandaşların veya kamu görevlisinin yetkisini kullanmak isteyen kişi ve kurumların işlemlerini daha hızlı ya da onların dilediği şekilde yapmak karşılığında para veya maddi bir beklenti içine girebilirler.

Bürokratların yolsuzlukta bu kadar etkin rol oynamalarının nedeni asimetrik bilgi olarak görülmektedir. Bürokraside asimetrik bilgi, hizmet yapılacak bölgede, o hizmet nedeniyle oluşacak maliyeti bürokratların hükümetten daha iyi bilmesi sonucu oluşan dengesizlik olarak bilinmektedir. Bürokratlar maliyetini bildikleri hizmeti hükümetin bilmemesi sonucu bu bilgi eksikliğinden bir kazanç sağlama yoluna gittiklerinde yolsuzluk yapmış olurlar (Keita, 2011: 9).

Diğer yandan kamu görevlilerine tanınan geniş yetkiler bu konuda onların tekelleşmesine neden olabilir. Yetkililer bu tür illegal davranışları reddedebilir ya da sadece oturup aylarca, hatta yıllarca bu yetkisini kanun dışında başkalarına veya kendisine fayda sağlamak amacıyla kullanabilir. Bunun nedeni de idari işlemlerin açık ve hesap verilebilir şekilde yapılmaması, denetlenmesi gereken kamu görevlisinin denetlenmemesidir. Çalışan, tekelleşmenin ve denetim eksikliğinin verdiği rahatlıkla

yolsuzluk yapabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı, etkinsiz ve verimsiz hale dönüşen idari birimde işlerini daha hızlı halletmek isteyen insanlar başka yollar arayışına girmektedirler. Böylece yolsuzluk oranı yükselmektedir (Tanzi, 1998: 571).

Denetim mekanizması kamu sektörünün her alanında çok önemli bir olgudur. Denetim mekanizmasının aksamadığı, sık denetimlerin ve ağır cezaların olduğu yönetimlerde yolsuzluk oranlarının düştüğü gözlemlenmektedir. Öyle ki denetim mekanizmasını işleten ve organize edenlerin de uygun şekilde denetlenmesi sıkı kural ve kanunlarla belirlenmelidir. Ayrıca denetim mekanizmasının işleminden sonra cezaların ne şekilde uygulanacağı da bu çerçevede kritik rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki cezaların caydırıcı derecede ağır olması, yolsuzluğun önemli oranda düşmesini sağlamaktadır (Kızmaz, 2005: 226).

1.3.1.2. Kamu İstihdamı

Yolsuzluğun günümüzde en büyük sebeplerinden birisi olarak liyakat sisteminin ülkelerde tam olarak yerleşmemiş olması olarak görülmektedir. Görev verilecek kamu personelinin seçimi büyük titizlikle yapılmalı, işe layık olanlar seçilerek gerekli yetkiler verilmelidir. Şüphesiz kişiler hedefleri olan işlerde çalıştıkları zaman daha verimli ve istekli olacak, kamu sektörüne daha faydalı hizmet edeceklerdir.

Gerekli kişisel özelliklerden ve bilgi düzeyinden yoksun kimselerin, siyasi baskıyla ve etik kurallarına aykırı şekilde, hak etmedikleri pozisyonlara getirilmesi toplumda bir infial yaratacağı gibi yolsuzlukların beklenmedik bir oranda artmasına neden olabilmektedir. Ayrıca kamu sektöründe işe girebilmek için siyasi yolları ya da kanun dışı başka yöntemleri kullananların etik duygusundan yoksun, yolsuzluğa eğilimli olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Diğer taraftan kamu sektöründe istikrarsızlık da yolsuzluğun nedenlerinden birisi olarak araştırmalarda yer almaktadır. Yönetim kadrosunun sık sık değişmesi alt pozisyonlarda çalışanlar arasında bir panik havası yaratarak işlerinin verimini düşürebilmektedir. Böyle bir durum hiçbir kurum ve kuruluş tarafından arzu edilmemektedir (TEPAV, 2005: 54).

1.3.1.3. Devlet Yapısı ve Büyüklüğü

Ademi merkeziyetçi yapıda olan ülkelerde yolsuzluğun merkeziyetçi ülkelere göre daha düşük oranda olması beklenmektedir. Bunun nedeni ademi merkeziyetle yönetilmeyen ülkelerde hükümetin yol açtığı çarpık uygulamaların ademi merkeziyetçi bir yönetim anlayışıyla ortadan kaldırılabilmesi ve toplumun yolsuzluğa başvurmak yerine belde değiştirmesinin sorunu ortadan kaldırabilme olasılığıdır (Dimant ve Tosato, 2017: 4).

Aynı şekilde, devletin büyüklüğü de yolsuzluğun kontrol altında tutulması ve denetim mekanizması açısından önemli bir değişkendir. Devletin nüfusu, sınırları, harcamaları arttıkça yolsuzluğun kontrol altında tutulması için gereken ihtiyaçlar da artacak ve karşılanamadığı takdirde yolsuzluk oranı yükselecektir.

Devletin büyüklüğünün yolsuzluğa etkisini araştıran bir çalışmayı Arvate, v.d. (2010) yapmışlardır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Latin Amerika ülkelerinden oluşturduğu örneklem ile yaptığı analizde devlet büyüklüğünün yolsuzluk ile pozitif bir korelasyona sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle araştırma sonucunda önerilen, hükümetin küçültülmesi veya daha etkili bir yönetim ve denetim mekanizması kurulması olmuştur.

1.3.1.4. Adalet Sisteminin İşlerliği ve Özgür Basın

Düzenli ve bağımsız işleyen bir hukuk sistemi ülkeler için temel yapı taşlarından birisidir. Adaletin caydırıcılığının ve etkinliğinin olmadığı, belli bir kesimin güdümündeki adalet sistemleri ülkelerde büyük yıkımlar yaratabilmektedir. Aynı şekilde yolsuzlukla mücadele konusunda da bağımsız bir yargı ve etkili bir adalet sistemi olmazsa olmazdır. Sağlam, güvenilir, bağımsız ve cesur bir hukuk sistemi yolsuzlukların önünü kesmede ve vatandaşların haklarını savunmada en etkili yöntem olduğu ekonomistler tarafından kabul edilmektedir.

Yöneticilerin basın özgürlüğüne gösterdikleri saygı ve önem de yolsuzlukla mücadelede çok büyük önem arz etmektedir. Adalet sistemi ve özgür basının aynı başlık altında olmasının sebebi özgür bir haber ağına sahip olmayan ülkelerde adalet sisteminin bir silah gibi, basın üzerinde kullanılmasıdır. Adalet sistemi ne kadar hukuka uygun olursa genel olarak ülkelerdeki basın yayın organları o kadar özgür ve cesur olmaktadır.

Basının yolsuzlukların üzerine gitme cesareti ve azmi ne kadar yüksek olursa, kamuoyunun da desteğiyle, yolsuzluk yapma isteği olan yöneticiler o kadar azalacak ve yolsuzluk yapanlar güvenilir bir adalet sistemiyle yargılanıp tatmin edici ve caydırıcı bir ceza alacaklardır. Yüksek kalitede ve sansürsüz bir basın yetkilerin kötüye kullanımını azaltarak bunların tespit edilmesine ışık tutmaktadır (Enste ve Heldman, 2017: 16).

Diğer taraftan adalet sisteminden kaynaklanan yolsuzluk nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Liyakat sistemi eksikliği,
- Mahkemelerin iş yükünün fazla olması,
- Adalet sisteminin siyasi oluşumların, örgütlerin veya grupların kontrolüne bırakılması,
- Cezaların yetersiz olması ve infaz sistemi,
- Hakim ve savcılarının yetersiz olması (TEPAV, 2005: 61),
- Bilirkişi atama sürecindeki belirsizlikler,
- Mevzuata bağlı sıkıntılar,
- Dokunulmazlıklar ve özel izinler.

1.3.2. Yolsuzluğun Ekonomik Nedenleri

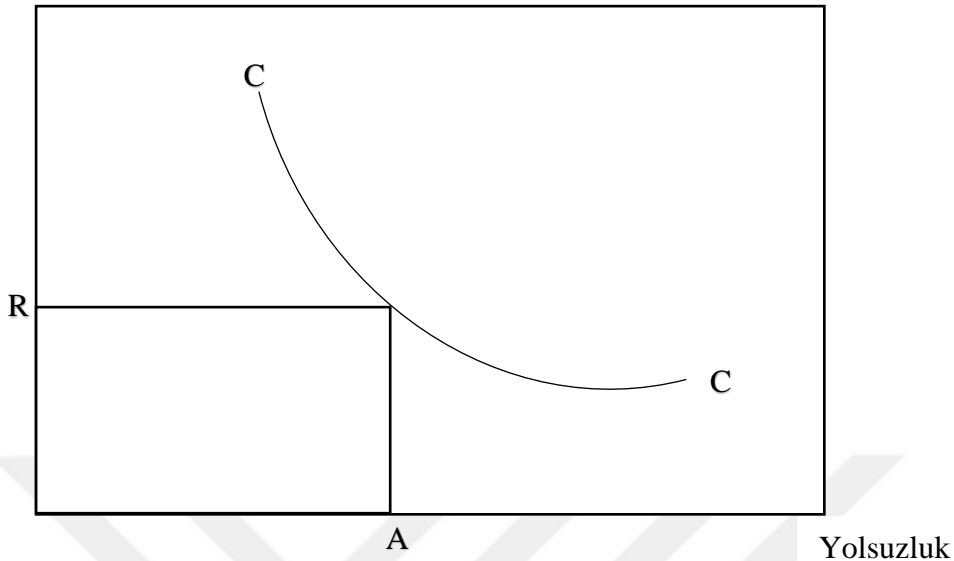
1.3.2.1. Ücret Düzeyi

Yolsuzluğun tanımında daha önce işlediğimiz gibi yolsuzluk kamu çalışanlarının özel maddi çıkar sağlamak amacıyla ortaya çıkan bir olgudur. Beklenen odur ki, bürokratların, kamu çalışanlarının ücret düzeyleri yükseldikçe yolsuzluklar azalır. Araştırmalar bu beklenti yönünde ücret düzeyleri ve yolsuzluk arasında negatif bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır.

Yolsuzluk karşıtı organizasyonlar ve oluşumlar yüksek ücretlerin yolsuzluk savaşında bir silah olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Ancak çalışmalar yüksek ücret düzeyinin yolsuzluğu azalttığı görüşünü desteklememektedir. Bu iki değişken arasında negatif biri ilişkinin olabilmesi için etkili bir denetim mekanizmasının da olması gerektiği bilinmektedir.

Grafik 1.1 : Yolsuzluk Ücret Düzeyi İlişkisi

Ücret Düzeyi

Kaynak: Navot vd., 2015: 2

Tanzi (1998), yaptığı çalışmada yolsuzluk düzeyi ile ücretler arasındaki ilişkiyi yukarıda yer alan Grafik 1.1 yardımıyla açıklamaya çalışmış, aralarında negatif bir ilişki olsa da ücret düzeyinin de optimum bir noktası olması gerektiğini belirtmiştir. Grafikte dikey ekseninde yer alan bölüm Ücret Düzeyi, yatay ekseninde yer alan doğru Yolsuzluk Oranını temsil etmektedir. Grafiğe göre ücret düzeylerinin R düzeyinin üstüne çıkarılması yolsuzluğu düşürse de etki düzeyi R noktasına göre azalacaktır. Bu da kamu harcamalarının gereğinden fazla artmasına yol açabilecek ve kaynak dağılımını olumsuz etkileyebilecektir.

1.3.2.2. Enflasyon

Enflasyon oranında beklenmedik artışlar ve yüksek enflasyon dünya ekonomilerin en temel sorunlarından birisidir. Bu nedenler merkez bankalarının en önemli hedeflerinden birisi, ülkelerin fiyat istikrarını sağlamaktır.

Enflasyon oranının yükselmesi halkın alım gücünü düşüren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Alım gücü düşen halk da çalıştıkları işlerde ya da alternatif işlerde çalışarak bu açığı kapatmaya çalışacaktır. Kamu çalışanlarının da alım gücünün düşmesi sonucunda yolsuzluğa daha fazla meyletmeleri yüksek enflasyon durumunun beklenen bir sonucudur. Satın alma gücü düşen personel, eski geçim düzeyini ve tüketim

alışkanlıklarını korumak amacıyla kanun dışı yollara daha fazla başvuracak, böylece ülkedeki yolsuzluk oranı artacaktır (TEPAV, 2005: 64).

Ayrıca enflasyon oranlarında meydana gelen beklenmedik artış fiyat istikrarını bozmakta ve yatırımları, ekonomik büyümeyi ve diğer ekonomik faktörleri etkilemektedir. Bunun sonucunda ise yüksek enflasyon sonucu ülke ekonomisinin krize girmesi kamunun bütün birimlerini etkilemekte ve kaynak dağılımını bozarak yolsuzluğun artmasına sebep olmaktadır.

1.3.2.3. Devletin Ekonomideki Payı

Ekonomik araştırmalara göre devletin ekonomideki payı azaldıkça, neoliberal uygulamalar arttıkça yolsuzluk oranı düşmektedir. Devletin rekabeti artırıcı politikalarla hem piyasanın işleyişini sağlaması yolsuzlukla mücadele açısından olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Ekonomiye müdahaleci bir anlayışa sahip olan ve devletin ekonomideki payının yüksek olmasını savunan ülkelerde ekonomik işleyiş hantal bir yapıya sahip olur ve devletin ekonomideki payı yükseldikçe denetimde ve kontrolde aksaklıklar meydana gelir. Bu da kaynak dağılımını bozarak ekonominin ağır işleyen bir yapıya sahip olmasına yol açar (Sandalcı ve Sandalcı, 2016: 416).

Neoliberal yaklaşımda ekonomik olarak daha az müdahale ve kontrol öngörülmektedir. Bu görüşe göre devletin ekonomideki payının düşük olması rekabetin artmasına ve piyasanın daha verimli ve düzenli işlemesine olanak sağlamaktadır.

1.3.2.4. Kayıtdışı Ekonomi

Kayıtdışı ekonomi genel olarak devlet kontrolünde olmayan her türlü ekonomik işlem olarak tanımlanmaktadır. Kayıtdışı ekonominin, çeşitli ekonomilerdeki payı tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir oranı yüksek ülkelerde kayıt dışı ekonomi daha düşük bir yer kaplarken Afrika gibi gelişmemiş ülkelerde kayıt dışı ekonominin oranı daha yüksektir. Vergi kaçırmak amacıyla yapılan bu işlemler gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sorun olarak görülmekte ve yolsuzluğu arttırdığı düşüncesi yaygın olarak savunulmaktadır.

Diğer yandan yolsuzlukla mücadele kapsamında kayıt dışı ekonominin etkisi hala tartışılan bir konudur. Borlea vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada kayıtdışı ekonomi ile yolsuzluk arasındaki ilişki araştırılmış ve anlamlı bir sonuç bulunamamıştır.

Diğer taraftan çalışma, yolsuzluğun artmasıyla resmi işlerde bir artış meydana gelebileceğinden kayıt dışı ekonominin azalmasına neden olabileceğini belirtmektedir.

1.3.3. Yolsuzluğun Toplumsal Nedenleri

Yolsuzluğun örgütsel ve ekonomik nedenleri haricinde mevcut olan toplumsal nedenler de yolsuzluğu anlamakta ve mücadele etmekte büyük önem taşımaktadır. Toplumların bazı özellikleri yolsuzluğun ne derecede olacağını ve kolaylıkla ülkenin önemli kurumlarında kalıcı olup olmayacağı konusunda etkili rol oynar. Yolsuzluk aynı zamanda toplumsal etik ve ahlak kurallarından kopma anlamına geldiği için toplumsal bazı özelliklerle dolaylı olarak ilişkilidir ve toplumsal nedenler bazı başlıklar altında toplanabilir (Berksoy ve Yıldırım, 2017: 4).

1.3.3.1. Nüfus Artış Hızı ve Göçler

Nüfus artış hızının yüksek olması sadece yolsuzlukta değil, diğer bütün konularda sorunlara yol açmaktadır. Gıda yetersizliği, işsizlik, kamu hizmetlerinin yetersiz seviyede olması gibi birçok sorunun kaynağı demografik nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan nüfusta meydana gelen artışlar yolsuzluğun da kaynağını oluşturabilmektedir. Nüfus artışı nedeniyle kamu hizmetlerinde görülen aksaklıklar sonucu yolsuzluk yükselmekte, kamuda hesap verme ve açıklık ilkelerinin de işlemediği durumda kayırmacılık sorunu ortaya çıkabilmektedir (Karakaş, 2007: 57).

İnsanların kırsal kesimden büyük şehirlere göçmesi de yolsuzlukla mücadele açısından önemli bir konudur. Bir bölgenin nüfusunun beklenenden fazla artması o bölgede kamu hizmetlerinin aksamasına yol açar. Bu da işlerini daha hızlı yaptırmak isteyenlerin yolsuzluk yapmasına neden olmaktadır.

1.3.3.2. Eğitim Düzeyi

Yolsuzlukla mücadele edebilmek için kamu çalışanlarının yüksek tahsilli ve yüksek öğrenim görmeleri gerekmektedir. Eğitim seviyesi de önemli bir değişken olsa da etik ve ahlaki eğitim yolsuzlukla mücadelede çok daha etkili olmaktadır. Yeterli ahlaki eğitimi almış bir kamu çalışanı yolsuzluğa daha az eğilimli olacağından şüphe yoktur (TEPAV, 2005: 72).

Diğer taraftan yapılan bazı çalışmalar da yolsuzluğun okulda başladığını iddia etmektedir. Örneğin okullar tatile girerken öğretmenlere verilen hediyeler, bağışlar gibi maddi olgular çocukların gelecekte yolsuzluğa sıcak bakmasına neden olabildiği gibi üniversitelerden mezun olmak amacıyla öğrencilerin, öğretmenlere birtakım hediyeler, maddi kazançlar sağlaması da gençleri ve çocukları yolsuzluğa hazırlama aşaması olarak görülür (Frolova, 2014: 24).

Eğitim durumunun yolsuzluğun az olduğu ülkelerde yüksek olduğu göz önüne alındığında eğitim ve öğretim seviyesinin yolsuzluğa negatif etki ettiğini söylemek mümkündür. Bunun nedeni olarak da, eğitim ile etik ve ahlak anlayışının paralel olarak gelişmesi olarak söylenebilir.

1.3.3.3. Kültürel Yapı

Yolsuzluğun nedeni olarak gösterilen bir diğer toplumsal olgulardan birisi de toplumdaki kültürel yapıdır. Araştırmalara göre bazı kültürel değerler ve toplumda karakter haline gelmiş davranış ve düşünme şekli yolsuzluğa pozitif ya da negatif etki etmektedir (Husted, 2002: 419).

Diğer taraftan kültürel yapının yolsuzluğa etkisini inceleyen ekonomistler kültürel yapının rüşvet ve yolsuzluğa etkisini bazı başlıklar altında toplamışlardır (Ergün, 2018: 136).

- i. **Güç mesafesi:** Toplumdaki güç dağılımının eşit olmaması ve daha az otorite ve güç sahibi organizasyon ve kurumların bu mesafeyi kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu tarz bir kabullenme yolsuzluğa elverişli olarak nitelendirilmektedir. Güç mesafesi arttıkça güçlü olana itaat artar ve bu da yolsuzluğu kolaylaştırır. Güç mesafesi yüksek olan kültürlerde alt ve üst ayrımı daha keskindir ve altın üst ile diyaloga girmesi oldukça nadirdir.
- ii. **Belirsizlikten Kaçma:** Toplumda var olan risk alma kültürü denilebilir. Bazı kültürlerde bilinmeyen bir olayın üstüne gitmek bir kültür haline gelmiş, karanlık noktaların aydınlatılması ülkeyi daha yaşanabilir kılma anlamında büyük önem taşımıştır. Diğer taraftan bazı kültürlerde bilinmeyen, belirsiz durumlardan, koşullardan kaçınmak gerektiği inanılmış, böylece bu inanış kurumlara da sirayet etmiştir. Bu yönde bir kültürel özelliğe sahip olan toplumlarda yolsuzlukla

mücadele belirsizlikten kaçma alışkanlığı olmayan ülkelerden daha zorlu olmaktadır.

- iii. Bireycilik/ Kolektivizm:** Sosyal bilimlerin en önemli konularından birisi olan kolektivizm ve bireycilik yolsuzluk açısından da dikkat çeken sosyal bir konudur. Kolektivizmi sağlayan milletler bireyciliğin tersi olarak bir toplum olarak yaşamının önemini anlayan ve herhangi illegal ve kanun dışı bir olgunun sadece bireylere değil, topluma da zarar vereceğini öngörebilen kültüre sahip olmuşlardır. Bireyci toplumlar ise daha çok şahsi ve ailevi çıkarları gözeterek toplum çıkarına aldırış etmeyen insanlardan oluşmaktadır. Diğer taraftan, toplumun belirlediği yöneticilerin de bireyci kültüre sahip olmaları yanında yönettikleri toplumun kolektif kültürden uzak olması, yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde görülen bir olgu olarak belirtilmektedir.
- iv. Erkeksi/Kadınsı Toplum:** Erkeklik ve kadınsılık deyimleri sosyal kültürde cinsiyetten daha çok sosyal özellik olarak görülen olgulardır. Erkeksi toplumlarda asıl önemli olan başarı, para ve güç gibi buna benzer keskin durumlar ve gelirler iken kadınsı diye tabir edilen toplumlarda önemli olan birlikte uyum içinde yaşamak, rahat ve konfor ile kaliteli hayattır. Literatürde bu şekilde anlatılan toplum çeşitlerinin yolsuzlukla mücadele açısından etkili olan tarzı kadınsı bir toplumsal yaşam biçimidir (Hofstede ve Bond, 1984: 420).

1.3.4. Klitgaard Yolsuzluk Denklemi

Klitgaard (1998), yaptığı bir çalışmada matematiksel bir eşitlik ortaya koyarak yolsuzluğu anlamaya, dolayısıyla nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. Eşitlik şu şekildedir;

$$C=R+D-A$$

Elde edilen bu denklemde C, yolsuzluğu, R, tekelleşme durumunu, D yetkililerin sahip oldukları takdir yetkisinin sınırlarını ve A hesap verme sorumluluğunu temsil etmektedir. Klitgaard'a göre yolsuzluğu açıklayan bu etkenlerden tekelleşme ve takdir yetkisi arttıkça yolsuzluk artmaktadır. Hesap verme sorumluluğu yükseldikçe yolsuzlukta azalma görülmektedir (Klitgaard, 1998: 4).

Kamu gücüne sahip olanların tekelleşmesi ve takdir yetkisini gereğinden fazla, şeffaflıktan, açıklıktan ve hesap vermeden uzak kullanabilmesi, Klitgaard'a göre,

yolsuzluğun nedenlerini açıklamada büyük önem taşımaktadır. Çok fazla yetkinin bir kişide toplanması bu riskleri beraberinde getirmektedir. (Özbaran, 2001: 4). Diğer taraftan hesap verme sorumluluğunun eksik olması kamunun yetki verdiği kişilerin denetimden uzak kararlar alım uygulayabilmesini sağladığı için ciddi bir yolsuzluk nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4. Yolsuzluk Seviyesi

Küreselleşen dünya düzeni ve diğer gelişmeler göz önüne alındığında günümüzde yolsuzluğun olmadığını söylemek oldukça imkansızdır. Her ülkede, en gelişmiş ülkelerde bile, yolsuzlukla yeterince mücadele edilmesine rağmen tamamen bitirilememektedir. Yapılan araştırmalar yolsuzlukla mücadelede yolsuzluk seviyesinin belirlenmesinin de diğer değişkenler kadar önemli olduğunu göstermiştir. Alınacak önlemlerin belirlenebilmesi ve yolsuzluğun kaynağının bulunabilmesi için yolsuzluk seviyesi de büyük önem taşımaktadır.

Yolsuzluk seviyelerinin ülkeden ülkeye ne şekilde değiştiğine dair birçok çalışma ortaya koyulmuş ve bu çalışmaların sonucunda birçok teori üretilmiştir. Tablo 2’de yer alan bilgilerde Shah ve Schacter (2004), teorik olarak yolsuzluk derecelerine göre alınabilecek önlemleri öncelik sırasına koymuştur.

Tablo 1.2: Yolsuzluk Seviyesine Göre Mücadele Yöntemleri

YOLSUZLUK DERESESİ	YÖNETİM KALİTESİ	YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE ÖNCELİKLER
YÜKSEK	DÜŞÜK	<ul style="list-style-type: none"> - Hukukun üstünlüğü sağlanmalı, - Hesap verme ve açıklık güçlendirilmeli - Devlet müdahalesi sınırlanmalı, - Ekonomik reformlar artırılmalı.
ORTA	YETERLİ	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonomik politikalar merkezden uzaklaştırılmalı ve kamu yönetimi reformu.
DÜŞÜK	İYİ	<ul style="list-style-type: none"> - Yolsuzlukla mücadele örgütleri kurulmalı, - Finansal hesap verilebilirlik güçlendirilmeli, - Yolsuzluk ve rüşvet karşıtı düzenlemeler artırılmalı.

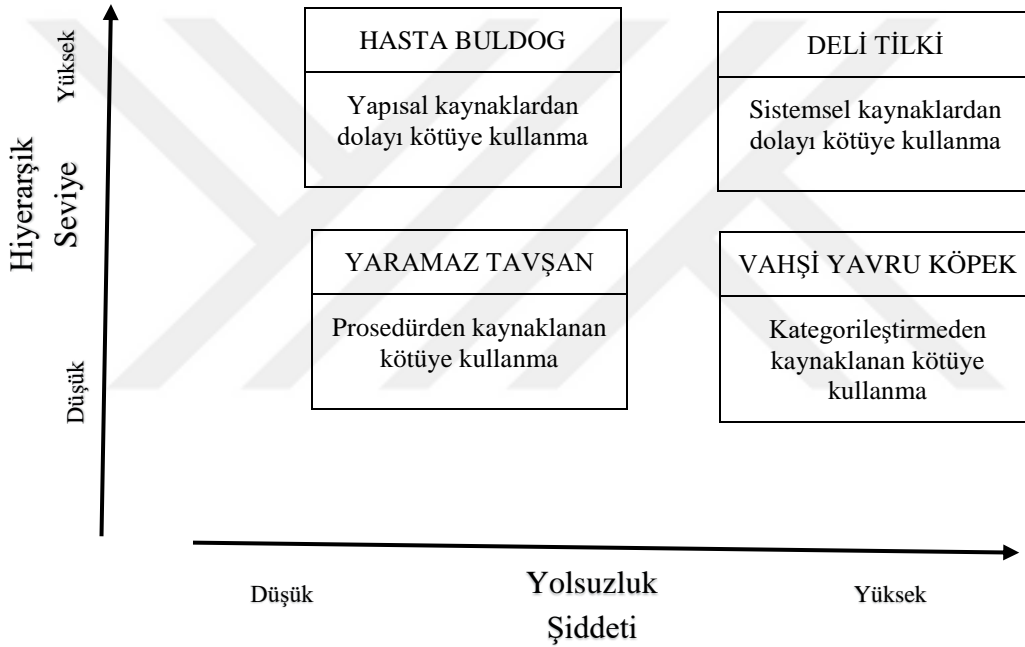
Kaynak: Shah ve Schacter, 2004: 42

Yolsuzluk seviyesi ile ilgili bir diğer araştırma da Luo (2004) tarafından gerçekleştirilmiş, ülkelere göre yolsuzluk seviyeleri bazı sınıflara ayrılmıştır. Bu ayırım

örgütsel sebeplere dayanan bir olgu olmakla beraber literatürde genel kabul gören, yolsuzluk seviyesini dörde ayıran bir özelliğe sahiptir.

Luo (2004), yolsuzluğu yoğunluk ve şiddetine göre 4 kategoriye ayırmıştır. Bu seviyelerden Hasta Buldog ve Deli Tilki yolsuzluğun hiyerarşik olarak en yüksek seviyeleri olmakla beraber Deli Tilki ve Vahşi Yavru Köpek de yolsuzluğun en şiddetli görüldüğü seviyeler olarak belirlenmiştir. Yaramaz Tavşan ise yolsuzluk seviyesinin ve şiddetinin düşük olduğu ancak yine de önlem alınması gereken bir seviyedir.

Grafik 1.2: Yolsuzluk Seviyesine Göre Kategoriler

Kaynak: Luo, 2004; 125.

1.4.1. Hasta Buldog

Bu benzetme yolsuzluk düzeyinin çok yaygın olmadığı ancak hiyerarşinin her düzeyinde yolsuzluğun görülebildiği anlamına gelmektedir. Hasta denmesinin nedeni yolsuzluğun her aşamada, sanki hastalığın bütün vücudu rahatsız etmesi gibi, mevcut olmasından kaynaklanmaktadır. Hasta buldog seviyesinin en büyük özelliği yolsuzluğu engelleyebilecek yönetim kadrosunun ve liderliğin eksikliği ile kültürel olarak yolsuzluk karşıtı gerekli kuralların olmamasıdır. Buradaki temel sorun aslında hiyerarşik sistemde ve birimlerdeki yapısal problemlerdir. Bu problemler yapısal olduğu için önlem alınarak

azaltılabilir veya ortadan kaldırılabilir. Ancak önlem alınmadığı takdirde yolsuzluk yapısal olmaktan çıkarak sistematik yoğunluğa dönme riski mevcuttur. Luo (2004), yaptığı çalışmada bu seviyeyi düşük yoğunluktaki bir yolsuzluk türü olarak gösterse de hiyerarşik seviyesi yüksektir (Luo, 2004; 125).

1.4.2. Deli Tilki

“Hasta buldog” seviyesinden farklı olarak Deli Tilki seviyesi Grafik 1.2’den de görüleceği gibi hiyerarşik olarak her seviyeden yolsuzluğa katılım olduğu gibi yolsuzluğun yoğun seviyede gerçekleşmesine karşılık gelen metafordur. Bu seviyede yapılan yolsuzluklar hastalık derecesinde, hiyerarşinin her basamağına yayılmıştır. Ayrıca “Hasta Buldog” haricinde yolsuzluk yoğun olarak yaşanmaktadır ve sistemden kaynaklanan bir kötü yönetim söz konusudur (Luo, 2004: 126).

Deli Tilki seviyesinde yolsuzluk yapan örgütleri engelleyebilecek kurum ve kuruluşlar bulunmamaktadır. Bu yüzden kanun dışı işlemler olabilecek en yüksek seviyede gerçekleşmektedir. Yolsuzluk tam anlamıyla bir kültür haline gelmiş, tamamen normal bir prosedür olarak görülmektedir. Bu nedenle yolsuzluğa karşı bir önlem almak bile çoğu zaman söz konusu olmamaktadır. Bahsedilen dört çeşit yolsuzluk senaryosunun en tehlikelisi bu senaryo olarak görülmektedir (Luo, 2004: 126.).

1.4.3. Serseri Tavşan

Temel olarak prosedürden kaynaklanan bir yolsuzluk seviyesini temsil etmektedir. Bu kategoride yolsuzluk yoğunluğu ve şiddeti düşüktür. Hiyerarşik seviyelerin her bölümüne yayılmış bir yolsuzluktan söz edilemez. Stratejik ve planlı bir yolsuzluktan söz edilemeyeceği gibi yapılan yolsuzluklar çok nadir, yalnızca çalışanın inisiyatifinde ve genellikle anlık meydana gelmektedir (Luo, 2004: 126). Bu seviyede bulunan ülkelerde yolsuzluk karşıtı organizasyonlar ve kurumlar fazla miktarda bulunmaktadır. Yolsuzluklar prosedür kaynaklı olduğu için usulsüzlük yoluyla bilgi edinme kanalını kullanabilir. Bunun yanında serseri tavşan rolünde bulunan kurum çalışanların küçük, önemsiz sayılabilecek kurallara uymayan davranışlarını görmezden gelebilmektedir (Luo, 2004: 135).

1.4.4. Vahşi Yavru Köpek

Bu seviyede yolsuzluğa sahip olan kurum ve kuruluşlarda Serseri Tavşan'dan farklı olarak yolsuzluk şiddeti daha yüksektir. Ancak yoğunluk olarak, “Serseri Tavşan”da olduğu gibi, yolsuzluk ve kanun dışılık hiyerarşinin bütün alanlarına dağılmamıştır. Vahşi Yavru Köpek olarak bilinen bu durumda kategorileştirilmeden kaynaklanan bir yolsuzluk olgusu söz konusudur. Birçok çalışan yolsuzluğa katılabilir ancak hiyerarşik olarak sınırlı bir çerçeveye sahiptir. Bu deyimde kullanılan “vahşi” sıfatı kurumların içinde bulunduğu şiddetli yolsuzluk olaylarını belirtmek için kullanılmış bir sıfattır. “Yavru Köpek” söylemi ise suçun hiyerarşik olarak “Deli Tilki” ve “Hasta Buldog” kadar yayılmadığını, sınırlı kaldığını göstermek amacıyla kullanılmıştır. Yöneticilerin, bu sınırlı hiyerarşik yapıda sıkışıp kalan, suç unsuru eylemleri bastırmak amacıyla önlemler almaması ve personeli rahatça suç işleyebilecek konuma yerleştirmesi durumunda ise “Vahşi Köpek Yavrusu” vahşi köpeğe dönüşebilmektedir. Bu nedenle yöneticilerin organizasyondan kaynaklanmayan bu eylemleri olabilecek en düşük seviyeye getirmek amacıyla önlemler alması, kurumun geleceği açısından oldukça önemlidir (Luo, 2004: 128).

1.5. Yolsuzluğun Ölçülmesi

Yolsuzluk konusunda literatürde yıllar geçtikçe daha fazla kaynak ve bilgi bulunabilmesine rağmen yolsuzluğun ölçülmesi konusunda kullanılacak değişkenler, hesaplama yöntemi gibi meselelerde iktisatçılar arasında henüz bir fikir birliği oluşmuş değildir. Ancak, yine de dünya üzerindeki çeşitli organizasyonlar ve kurumlar yolsuzluğun hesaplanması konusunda genel kabul gören bazı yöntemler ve indeksler bulmuş, buldukları bu yöntemler yolsuzlukla mücadele konusunda ülkelere büyük faydalar sağlamıştır. Günümüzde bu yöntemler birçok çalışmaya ışık tutmakla beraber yolsuzluğun daha iyi anlaşılabilmesi ve kanun dışı olan yolsuzluğa çözüm bulunabilmesi amacıyla çok çeşitli yollar geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Yolsuzluğun ciddi ve en gerçekçi ölçüm çalışmaları çok eskiye dayanmamaktadır. Bu çalışmaların başlamasından itibaren sivil toplum örgütleri her zaman yolsuzluğu hesaplamada ön planda olmuştur. Yaptıkları çalışmalar hükümetler üzerinde baskılar yaratmış, yolsuzlukla mücadelede büyük rol oynamıştır. İlk nesil yolsuzluk ölçümü tarihi olarak söyleyebileceğimiz 1990'larda yolsuzluğu ölçmek

amacıyla en fazla odaklanan konular arasında demokrasi, barış, kadınların iş gücündeki yeri, ekonomik durum gibi datalar vardır. 2000'lerin başlarında ise yeni indeksler ortaya çıkmış ve yolsuzluk hakkında daha gerçekçi ve doğru sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır. İkinci nesil yolsuzluk indeksleri genel olarak entegrasyon, şeffaflık ve hesap verebilirlik konuları üzerine yoğunlaşmışlardır. Daha sonra, ikinci nesil hesaplama yöntemlerinin etkisi devam ederken, üçüncü ve son nesil hesaplama yöntemleri ve indeksleri ortaya çıkmıştır. Üçüncü nesil yöntemler, öncekilerden farklı olarak yolsuzluğun ekonomik olarak risklerine odaklanmış ve bu riskleri ortadan kaldırmaya yönelik çözümler üretmiştir (Heinrich ve Hodess, 2011; 21-25).

Üçüncü nesil yolsuzluk ölçümleri günümüzde yolsuzluğa karşı kullanılan indekslerin hesaplama yöntemlerini içermektedir. Üçüncü nesil yolsuzluk ölçümlerinin temel özellikleri şu şekilde sayılabilir (Heinrich ve Hodess, 2011: 25-26);

- Bir ülkenin yolsuzluk ölçümü için kullanılacak yeterli kurumsal ve yönetimsel kapasiteye sahip olması,
- Yolsuzluk ölçümü endekslerine ve hesaplamalarına katkı sağlayabilecek çeşitlilikte farklı araştırma ve verilerin katılımı,
- Yolsuzlukla alakalı aktörlerin yapısına ve birbirleriyle olan ilişkisine odaklanmak,
- Farklı görüşlerin ve bakış açılarının, aktörlerin ve araştırmaların her zaman göz önüne alınması,
- Kullanılan kanıtların ve değişkenlerin birinci ve ikinci nesilden daha güvenilir olmasıdır.

Diğer taraftan çeşitli organizasyonlar ve kurumların hesapladığı, yolsuzluğu ve ölçen bazı temel indeksler ve veriler mevcuttur. Bu göstergeler araştırmalarda, makalelerde ve diğer çalışmalarda, genel geçer olarak görülmekte ve iktisatçılar tarafından kullanılmaktadır.

1.5.1. Yolsuzluk Algısı Endeksi

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) tarafından her yıl yayınlanan Yolsuzluk Algısı Endeksi (CPI), yolsuzlukla alakalı yapılan çalışmalarda en fazla kullanılan yolsuzluk göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası şeffaflık örgütü kendilerini, en az gelişmiş bölgeden en modern ve gelişmiş ülkeye kadar yolsuzlukla mücadele ederek

yolsuzluğun olabilecek en düşük seviyeye getirilebilmesi amacıyla ülkelere yol gösteren bir kuruluş olarak tanıtılmaktadır.

1993 yılında kurulan ve merkezi Berlin’de bulunan, günümüzde yüzden fazla ülkenin yıllık olarak yolsuzluk ve şeffaflık ile alakalı verilerini kamuoyuna açıklayan örgüt, dünyada yolsuzlukla mücadelede çok önemli bir role sahiptir. Açıkladıkları veriler 0 ile 100 arasında olup, yolsuzlukla mücadelede en başarılı ülke puan olarak 100’e en yakın ülke olarak belirlenmiştir. Öte yandan 0’a en yakın ülkeler de yolsuzlukla mücadelede başarılı olamayan ülkelerdir. Amaçlarını sıralamak gerekirse (Malito, 2014: 16);

- Uluslararası yolsuzlukla mücadele sözleşmelerinin oluşturulması,
- Yolsuzluk yapan liderlerin ortaya çıkarılması ve zenginliklerinin kamuoyuna açıklanması,
- Ulusal seçimlerde yolsuzluğun rolünün belirlenmesi,
- Kurumların ülke içerisinde ve dışında hesap verebilirliğinin artırılması olarak belirlenmiştir.

1.5.2. Global Yolsuzluk Barometresi

Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yolsuzluğa dair yapılan en geniş kapsamlı yolsuzluk anketi olarak bilinmektedir. Yıllık olarak yayımlanan raporlarda yapılan anketlerin sonuçları geniş kapsamlı olarak ele alınmaktadır ve toplumun yolsuzluğa bakış açısı, yolsuzluğun ne kadar yaygın olduğu gibi konularda ayrı ayrı raporlar hazırlanarak yayımlanmaktadır.

2003 yılından beri yayımlanan bu barometrede ülkenin yolsuzlukla mücadele konusunda kat ettiği yol belirlenmeye çalışılmakta, ortaya çıkan anket sonuçlarında ne yapılması gerektiği rapor şeklinde kamuoyuna sunulmaktadır. Temel amacı günlük hayatta karşılaşılan veya normalleşen yolsuzluk gerçekleştirmelerini göz önüne alarak daha etkili ve kaliteli veriler ortaya çıkarmaktır (www.transparency.org, 2017: 1).

1.5.3. Uluslararası Risk Danışmanlığı Endeksi

Küresel açıdan güvenilen ve yolsuzluk endeksi olarak kabul edilen bir diğer gösterge de Politik Risk Servisi (PRS) olarak adlandırılan organizasyonun açıkladığı Uluslararası Risk Danışmanlığı Endeksi (ICRG)’dir.

Uluslararası boyuttaki yatırımcılara, iş adamlarına ve finansal kuruluşlara danışmanlık hizmeti veren PRS, ICRG endeksi ile finansal ekonomik birimlere risk danışmanlığı yaparak bu kurum ve kuruluşlara, ilerisi için karşılaşılabilecekleri riskler hakkında bilgi vermektedir. Diğer taraftan siyasi ve politik riskler hakkında da oluşabilecek istenmeyen durumları da göz önünde bulunduran endekste bu siyasi değişkenler de önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Transparency International ile 20 yıllık bir ortaklığı bulunan ICRG, TI ile kullandıkları ölçümler sonucu elde ettikleri verilerini paylaşmaktadır.

IRCG, üç risk kategorisi içerisinde 22 adet değişken içermektedir. Bu üç risk kategorisi politik, finansal ve ekonomiktir. Kategoriler açısından alınan oranlar 100'e oranlanarak 100 puana yakın ülkeler düşük risk, 0 puana yakın ülkeler yüksek risk sınıfında yer almaktadır. Her kategori kendi içerisinde bazı bölümlere ayrılır ve o bölümden alınan puanlar kendi kategorileri içerisinde değerlendirilerek ölçümler yapılmaktadır. Nihai sonuç da yine bu üç kategori çerçevesinde, ağırlıklarına göre puanlanarak belirlenmektedir.

Politik risk kategorisinde göz önüne alınan değişkenler
(<https://www.prsgroup.com>, 2019);

- Hükümet istikrarı,
- Sosyo-Ekonomik durum,
- Yatırımcı profili,
- İç çatışmalar,
- Dış çatışmalar,
- Yolsuzluk,
- Askerin siyasette etkinliği,
- Dinsel gerilimler,
- Adalet ve düzen,
- Etnik gerilimler,
- Demokratik hesap verebilirlik,
- Bürokrasi kalitesi olarak gerçekleşir.

Ekonomik risk kategorisinde yer alan değişkenleri de şu şekilde sıralayabiliriz;

- Kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH),

- Gerçek Gayrisafi Yurtiçi Hasıla,
- Yıllık enflasyon oranı,
- Bütçe dengesinin GSYİH'ya göre yüzdesi,
- Cari hesap dengesinin GSYİH'ya göre yüzdesi olarak gerçekleşmektedir (<https://www.prsgroup.com>, 2018).

Son olarak finansal risk değerlendirilirken kullanılan değişkenler;

- Yabancı borçların GSYİH'ya göre yüzdesi,
- Mal ve hizmet ihracatı yüzdesi olarak dış borç servisi,
- Mal ve hizmet ihracatı yüzdesi olarak cari hesap durumu,
- İthalat olarak görünen net uluslararası likitide,
- Döviz kuru istikrarı olarak sayılmaktadır (<https://www.prsgroup.com>, 2018).

IRCG örgütü bu risk kategorilerini göz önünde bulundurarak ülkelerin yolsuzlukla mücadele amaçlarında onlara yardımcı olmaktadır.

1.5.4. Ekonomik Özgürlük Endeksi

Bazı iktisatçılar tarafından yolsuzluk verisi olarak kullanılmasının uygun olmadığı belirtilse de Ekonomik Özgürlük Endeksi bazı çalışmalara konu olmuş ve yolsuzluk göstergesi olarak kullanılmış bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Heritage Foundation tarafından her yıl yayımlanan bu endekste ülkeler 12 ayrı kategoride 100 en yüksek, 0 en düşük puan olacak şekilde puanlanarak ülkelerin ortalama skorları belirlenmektedir.

Ancak daha önce belirtildiği gibi, bu endeksin yolsuzluk endeksi olarak kullanılıp kullanılmayacağı tartışılan bir durumdur. Endeksi yolsuzluk endeksi olarak kullanan çalışmalar yolsuzluğun ekonomik özgürlükle olan yüksek korelasyon ilişkisi nedeniyle böyle bir tercih yapmış oldukları düşünülmektedir.

1.5.5. Rüşvet Verme Endeksi

Transparency International tarafından yayımlanan Rüşvet Verme Endeksi yolsuzluğun en önemli ve yaygın türlerinden biri olan yolsuzluk üzerine odaklanmış bir endekstir. TI, bu endeksin kullanım amacının ülkelerin en büyük şirketlerinin yurt dışına verdikleri rüşvetler oranında sıralamak ve hangi sanayi sektörünün daha fazla yolsuzluk suçu işlediğini ortaya çıkarmak olarak belirtmiştir.

Diğer taraftan endeksin yayınlanması için belirli bir takvim bulunmamaktadır. Şimdiye kadar 1999, 2002, 2006, 2008 ve 2011 yıllarında hesaplanarak kamuoyuna açıklanan bu endeks uzun süredir güncellenmemiştir. Yayımlandığı dönemlerde endeksin en büyük kaynağını, gelişmiş ve gelişmekte olan binlerce üst düzey yönetici oluşturmuştur (<https://www.transparency.org/>, 2018).

1.5.6. Opasite Endeksi

Opasite Endeksi 41 farklı kaynaktan 65 adet bağımsız değişkeni kullanarak yolsuzlukla mücadele hedefinde ülkelere yardımcı olmaktadır. Kaynakları arasında Dünya Bankası, IMF, Uluslararası Risk Danışmanlığı Endeksi ve Uluslararası Güvenlik Hizmetleri Servisi gibi kurumlar bulunmaktadır. Özellikle sermaye alanında çalışan Opasite Endeksi ülkelerin sermaye durumlarını ve belirli ülkelere sermaye sağlamanın risklerini gösterir. Opasite oranının yüksek olması, ülkede iş yapma riskinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Endekse göre yüksek Opasite Oranı o ülkede iş yapmanın maliyetini artırmaktadır (Uysal, 2011: 21).

1.5.7. Küresel Rekabet Endeksi

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan Küresel Rekabet Endeksi, ülke ekonomilerinin rekabet gücünü ve verimliliğe dayalı ekonomik durumlarını ve risklerini göstererek ülkelere yolsuzluk mücadelede yol gösteren bir endekstir. Bu yıl Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan “Küresel Rekabet Endeksi 4.0” raporu ile, Endüstrileşme 4 ile gelişen ve değişen ekonomik kurallar ele alınmış, ülke ekonomilerinin ortaya çıkan yeni sisteme uyum sağlaması ve eksiklerini, yenilenen bu endeks ile gidermesi hedeflenmiştir.

Endeksin kendisini Endüstri 4.0 olarak adlandırılan değişim hareketine uyarlayarak güncelleme yapması bu endeksin diğer endekslerden farkını ortaya koymaktadır. Yolsuzlukla mücadele için büyük önem arz eden bu durum, endeksin güvenilirliğini artırarak ülkelerin bu doğrultuda daha kesin ve doğru adımlar atmasını sağlamaktadır (Schwab, 2018: 21).

Yıllık olarak yayımlanan endeks çalışmasını 4 ana başlık etrafında toplamıştır. 0 ve 100 arasında not sistemi bulunan Küresel Rekabet Endeksi'nin kaynağı IMF, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Bankası, OECD olduğu gibi bazı şirketlerle yapılan araştırmalar da kullanılmaktadır.

1.5.8. MIMIC Modeli

The Multipal Indicators and Multiple Causes (MIMIC) modeli eşzamanlı denklemler modelinin bir çeşididir. Yapısal eşitlik ve ölçüm modeli olarak iki çeşit MIMIC modeli vardır. Yapısal model nedensel değişkenler ile gizli değişken arasındaki ilişkiyi belirlerken şu şekilde formüle edilmektedir (Nchor ve Adamec. 2015: 223);

$$\eta = \gamma X + \zeta$$

Ölçüm modeli ise gizli değişkenin gösterge değişkeninin ne şekilde tanımlandığını açıklamaktadır;

$$Y = \lambda \eta + \varepsilon$$

Yapısal model kullanılarak gizli değişken hakkında herhangi bir tahmin yapma olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle ölçüm modeli ve yapısal model şu denkleme indirgenebilir (Baldemir, Özkoç ve İşçi, 2009: 57).

$$Y = \Pi X + z$$

Sonuç olarak MIMIC modeli ile yapılan çalışmalarda yolsuzluk ve diğer değişkenler arasındaki ilişki tahmin edilmiş ve analiz genel olarak kabul görmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN EKONOMİK VE TOPLUMSAL ETKİLERİ VE YOLSUZLUK AKTARIM KANALLARI

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak çalışmanın temelini oluşturan yolsuzluğun ekonomik ve toplumsal etkileri çeşitli yönleriyle tartışılacak. Daha sonra çalışmayı diğer benzer incelemelerden ayıran yolsuzluk aktarım kanalları tek tek incelenecek ve yolsuzluk aktarım mekanizmasının nasıl işlediği belirtilecektir. Son olarak analizde örneklem olarak kullanılacak olan KEİ örgütü hakkında temel bilgiler verilecek ve üye ülkelerin temel ekonomik göstergeleri Tablo halinde okuyucuya sunulacaktır.

2.1. Yolsuzluğun Ekonomik ve Toplumsal Etkileri

2.1.1. Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri

Son yıllarda yolsuzluğun ekonomik ve sosyal hayatta ne derecede belirleyici bir rol üstlendiği yapılan çalışmalarda daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Yapılan çalışmalarda ortaya atılan teoriler ise kamu görevlilerin yolsuzluk yaparak ekonomik büyümeyi etkilediği, fırsatları engellediği, kamuda kaynak dağılımını bozduğu ve kamu politikalarını saptırdığı gibi ekonomik etkinliği bozucu durumları araştırmaya yönelik olmuş ve ekonomik büyümeye ve dolayısıyla toplumsal hayata etkilerini incelemek hedeflenmiştir (Ahsan, Blackburn ve Haque, 2017: 2).

Yolsuzluğun etkilediği ekonomik değerler genellikle makroekonomik değişkenler olmuş, yapılan çalışmalarda kültürler ve ekonomik yapılara göre farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunun yanında devletin ekonomi politikalarındaki rolü ve etkinliği, vergi sisteminin yapısı, gelir dağılımı, yoksulluk, enflasyon, düşük istihdam, ekonomik özgürlük, bürokrasi kalitesi, uluslararası rekabet gücü, çalışmalarda yolsuzluk ile bir ilişkisi olduğu ve yolsuzluğun olumsuz olarak etkilediği varsayılan ve incelenen değişkenlerdir (Özşahin ve Üçler, 2017: 2). Bu değişkenlerin yanında diğer bazı makroekonomik değişkenlerin de yolsuzluk ile ilişkileri çalışmalara konu olmuştur.

Bunun yanında yolsuzluğun bazı ekonomik değişkenlere etkisinin beklenenden farklı olarak olumlu yönde etki ettiğini savunana çalışmalar da mevcuttur. Örneğin güneydoğu ülkelerinde olduğu gibi, yolsuzluk seviyesi yüksek ancak bunun ekonomiye etkilerinin olumlu olduğu durumlar yolsuzluk nedeniyle bürokrasinin daha az olduğu, işlemlerin daha hızlı halledilebildiği ve rekabet oranının yüksek olduğu gerçeğini göstermektedir (Hjertstedt ve Cetina, 2016: 8). Bu gibi, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi hızlandırabildiği, durumlar literatürde de çokça işlenen bir teori olarak bilinen tekerleri yağlama hipotezi olarak adlandırılmaktadır.

2.1.1.1.Yolsuzluğun Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi

Büyük çaptaki sermaye şirketleri yatırım yapacakları ülkeleri seçerken, ülkenin yatırım yapmaya elverişli olup olmadığını belirlemek amacıyla bazı ekonomik ve toplumsal göstergeler kullanılmaktadır. Ülkenin yatırımcıya sağlayabileceği fikri ve mülki özgürlük güvencesi, ekonomik özgürlük ve düşük yolsuzluk seviyesi, büyük sermaye şirketlerinin başka ülkelerde yatırım yapmaya elverişli ortam olup olmadığını ölçmek için kullandıkları değişkenlerin en önemli olanlarıdır (Ay, Kızılkaya ve Akar, 2016: 74). Yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımlara etkilerini incelemek için ise öncelikle doğrudan yabancı yatırımların yapısını bilmek gereklidir.

Çok uluslu şirketlerin yatırım yapacakları ülkeleri belirlerken dikkate aldıkları durumlar üç maddede özetlenmektedir (Woo ve Heo, 2008: 226);

- Herhangi bir pazarın seçiminde bir ülke vatandaşlığının diğer ülke vatandaşlıklarına göre sahip olduğu rekabet üstünlüğü (bu üstünlük rakiplerine göre farklı şekilde olabilir),
- Şirketlerin ürettikleri ürünlerin üretimine veya kullanımına yönelik piyasa içişleşmesinin kendi bünyelerine katacağı değer,
- Şirketlerin bu aktiviteleri uluslararası alanda ne derecede yapmak istedikleridir.

Bu kriterlerin yanında yabancı yatırımcının ev sahibi ekonomiyi tanınması, politik istikrar, daha büyük pazar büyüklüğü, yatırım getirisinin yüksek olması, altyapı ve beşeri sermayeye ulaşımın kolay olması da yatırımcıların karar almasında oldukça etkili değişkenlerdir (Quazi, 2014: 239).

Yolsuzluk suçu ekonominin her alanını etkileyebildiği gibi ülkelerin büyüme oranlarına doğrudan katkı sağlayan yatırımları özellikle etkilemektedir. Küreselleşen dünyada sermaye hareketlerinin artması sonucu yatırımların önemi yükselmiş, doğrudan yabancı yatırımların önünü açmak için ülkeler çeşitli düzenlemeler yapmaya başlamışlardır. Bu düzenlemelerin içerisinde yolsuzlukla mücadele önemli yer kaplamaktadır. Bunun nedeni yolsuzluğun ekonomik büyümeyi yatırımlar kanalıyla etkilemesidir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, büyük sermaye şirketleri yatırım yapacak şirketleri seçerken birtakım kriterleri göz önünde bulundurmaktadırlar. Riskleri en aza indirmek için gerekli olan bu kriterler yatırımcının yatırım yapacağı ülkeyi seçmesinde büyük rol

oyunmaktadır. Bu nedenle yatırım yapmayı düşündükleri ülkelerdeki yolsuzluk seviyesinin ne olduğu konusu yatırımcı açısından önemlidir (Ay, Kızılkaya ve Akar, 2016: 75). Diğer taraftan yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımlara, doğrudan ekonomik büyümeye olduğu gibi, olumlu ya da olumsuz etki ettiği konusunda iktisatçılar tarafından bir görüş birliği sağlanamamıştır.

Ay, Kızılkaya ve Akar (2016) yaptıkları çalışmada gelişmekte olan 10 ülkenin 1995-2013 yılları arasındaki verileri kullanarak yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımlar üzerine etkisini araştırmışlardır. Panel data kullanılarak yapılan analiz sonucuna göre ülkelerin yolsuzluk düzeyinin azalması ve demokrasi düzeyinin artması, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif etki bırakmaktadır.

Podobnik vd. (2007), 1999-2004 yılları arasındaki verileri kullandığı çalışmada yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımlara ne şekilde etki ettiğini ölçmüş, sonuç olarak yolsuzluk ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı bir korelasyon olduğunu bulmuştur. Araştırmacılar, yolsuzluğu düşük olan ülkelerin daha yüksek yatırım aldıklarını ortaya koymuşlardır.

Yapılan bir diğer çalışmaya göre Türedi (2018) yolsuzluğun ve ülke riskinin doğrudan yabancı yatırımlara etkisi ölçülmüştür. Araştırmada gelişmekte olan 49 ülkenin 2002-2015 yılları arasındaki verileri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda yolsuzlukta ve ülke risklerinde meydana gelen azalma doğrudan yabancı yatırımları pozitif olarak etkilediği görülmüştür.

Epaphra ve Massawe (2017) 5 Doğu Afrika ülkesi üzerinde yaptıkları çalışmada 1996-2015 yılları arasındaki verileri panel data analizi kullanarak yolsuzluk ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki korelasyonu ölçmüşlerdir. Analiz sonuçlarına göre yolsuzluğun, beklendiği gibi, doğrudan yabancı yatırımları olumsuz olarak etkilediği görülmüştür.

Yatırımcılar bir ülkede yatırım yapmak istediklerinde o ülkede ne kadar yatırım sermayesi oluşturacaklarını ve gelir ve giderlerini hesaplamaktadırlar. Bu hesapta beklenmedik bir gider yatırımlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu yüzden yatırım yapacakları ülkenin yolsuzluğa açık olması, gerekli bazı izinleri alırken veya diğer işlemlerde hesapta olmayan para çıkışları olması anlamına gelmektedir. Yatırımcıların hesapta olmayan para çıkışları yapması demek karlarında azalma anlamına

geldiğinden dolayı yatırımcılar yolsuzluğun düşük olduğu ülkeleri tercih etmektedirler (Sadig, 2009: 267-296). Yukarıda yer verildiği gibi birçok çalışma yolsuzlukların beklendiği gibi yatırımları azalttığı görülmüştür.

2.1.1.2.Yolsuzluğun Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkisi

Yolsuzluk ekonomide kamu ve özel sektör yatırımlarını etkilediği gibi kamunun işleyişini ve etkinliğini de bozmaktadır. Kamuda meydana gelecek harcamaların nereye ve ne kadar yapılacağı konusunda oluşturulan bütçe yolsuzluk nedeniyle bozulabilmektedir. Kamu harcamaları yolsuzluğun daha kolay yapılabilirdiği kamu kurumu lehine değişebilmekte, böylece kamu harcamalarının etkinliği ve dağılımı bozulabilmektedir. Çoğu zaman ihalelerde meydana gelen bu durum kamu kurumlarındaki kaynak dağılımını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkilemektedir (Yakar ve Cebeci, 2007: 21).

Yolsuzluğun kamu harcamalarını bozmasındaki mantık, rüşvet artırıcı politikacıların, kaynakların en etkin kullanılabilirdiği kamu harcamalarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarından ötürü kamuda meydana gelen tahribat ve verimsizliğe dayanmaktadır (Jajkowicz ve Drobiszova, 2015: 1257).

Kamu harcamalarında yolsuzluk nedeniyle görülen bu kaynak dağılımındaki bozulma kamunu bazı kurumlarında yoğunlaşmaktadır. Del Monte ve Papagni (2001) yaptıkları çalışmada yolsuzluğun ekonomideki kaynak dağılımını etkilediği sonucunu bulmuşlardır. Çalışmaya göre yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde kaynak dağılımı eğitim ve sağlık gibi teknoloji gerektirmeyen ve özel sektörün daha az bulunduğu alanlara daha az harcama yapılacak şekilde bozulmaktadır.

Kamu harcamalarında yolsuzluk nedeniyle oluşan bozulmalar şu sebeplerle açıklanmaktadır (Delavallade, 2006: 224);

- Kamu kurumlarında kurumun çıkarı ve kendi temsil ettikleri ya da işlem yaptıkları insanların çıkarlarını ayırt etmek bazen zor olabilmektedir. Kamu ihalelerinde bu olay ihalenin miktarının yüksek olmasına bağlı olarak daha fazla görülebilmektedir.
- Kamu harcamalarının nereye yapılacağı çoğunlukla belirlenmektedir. Diğer taraftan ihaleler ile yapılan özellikle yüksek teknoloji gerektiren, özel şirketlerle yapılan anlaşmalar daha sonra yapılmakta ve önceden belirli bir bütçesinin olmaması nedeniyle yolsuzluk ve bozulma bu ihalelerde daha çok görülebilmektedir.

Teknoloji ve AR-GE gibi maliyeti yüksek alanların özel sektör tarafından karşılanması sonucunda alınması gereken izinlerin ve devlet kurumları ile yapılması gereken anlaşmaların yüksek olması bu alanlarda kamu harcamalarının yolsuzluk nedeniyle yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu harcama kompozisyonundaki değişikliğin nedeni rüşvet olanaklarının değişmesi olarak tanımlanmaktadır (Bağdigen ve Dökmen, 2006: 55). Diğer taraftan kamu harcamalarının çeşitliliği ve yolsuzluk ile ilişkileri aşağıdaki başlıklar altında incelenecektir.

2.1.1.2.1. Yolsuzluk ve Savunma Harcamaları İlişkisi

Ekonominin oluşumuyla alakalı olarak, devletler kendi sınırlarını ve içeride oluşabilecek tehditlere karşı kendilerini koruyabilmek amacıyla savunma harcamalarına önem vermek zorundadırlar. Bu nedenle devlet gelirlerinin bir kısmını askeri harcamalar için ayırmaktadırlar (Korkmaz, 2015: 273). Yapılan bu harcamalar, devletin güvenliği her zaman birinci planda tutulduğu için, devletler tarafından zorunlu olarak kabul edilmektedir.

Yolsuzluğun askeri harcamalar ile ilişkisine bakıldığı zaman ise yapılan çalışmalar göstermektedir ki askeri harcamalar yolsuzluk açısından bürokratlara oldukça elverişli ortam sağlamaktadır. Özellikle rüşvetin yüksek teknoloji askeri silahlanmasını içeren harcamalardan ve hastane binası gibi tam değeri ve maliyeti bilinmeyen harcamalardan kolaylıkla elde edilebileceği görülmüştür (Olawaju, 2016: 292). İçerisinde yüksek teknoloji barındıran askeri harcamaların satışında ve temininde herhangi bir rekabet olmaması da bu alanda yolsuzluğun yüksek olmasına neden olmaktadır (Mauro, 1998: 264). Diğer taraftan basit teknoloji gerektiren harcama kanallarında yolsuzluk yapmak, rekabetin yüksek olması nedeniyle daha az olasıdır.

Mauro (1998) yaptığı çalışmada çeşitli kamu harcamalarının yolsuzluk ile ilişkisini araştırmıştır. Yaptığı incelemede savunma harcamaları ile yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki bulamasa da bu sonucun, savunma harcamalarında yolsuzluk yapılmadığını değil, aksine, tespit edilememesi nedeniyle bu alanda yapılan hukuk dışı işlemlerin daha kolay saklanabildiğini gösterdiğini belirtmektedir.

D'agustino, Dunne ve Pieroni (2016) yaptıkları çalışmada, aynı konuda yapılan diğer çalışmalarla paralel sonuçlar elde etmişler ve yolsuzluk ve farklı hükümet

harcamalarını analize katarak, özellikle askeri harcamalar ile yolsuzluk arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Görüldüğü gibi bu konu hakkında yapılan çalışmalarda savunma harcamalarının yolsuzluk ile ilişkisinin genellikle yüksek olduğu ve bu alanın yolsuzluk açısından bürokratlara uygun şartlar ve koşullar sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

2.1.1.2.2. Yolsuzluk ve Sağlık Harcamaları İlişkisi

Devletlerin bütçelerinden ayırmak zorunda oldukları bir diğer kalem de sağlık kalemidir. Toplumsal ve ekonomik anlamda iyi işleyen bir yapının oluşabilmesi için sağlık sektörünün sorunsuz çalışması büyük önem arz eder. Ancak diğer kamu harcama kalemlerinde olduğu gibi sağlık sektöründe de yolsuzluk yapılabilmektedir.

Yolsuzluk ve sağlık harcamaları arasındaki ilişki birçok araştırmada incelenmiş bir konudur. Yapılan çalışmalarda genel hipotez yolsuzluğun sağlık harcamalarını olumsuz etkilediği yönünde oluşturulur (Abed ve Gupta, 2002: 48). Çalışmalar farklı sonuçlar verse de genel olarak yolsuzluğun sağlık harcamalarını negatif olarak etkilediği literatürde hakimdir.

Diğer taraftan sağlık sektörünün her kademesinde görülen yolsuzluk çeşitleri ve sonuçları aşağıda, Tablo 2.2’de gösterilmektedir.

Tablo 2.1: Sağlık Sektöründe Görülen Yolsuzluk Çeşitleri ve Sonuçları

Alan & Süreç	Yolsuzluk Çeşidi veya Problem	Sonuç
Sağlık tesislerinin yapımı ve rehabilitasyonu	<ul style="list-style-type: none"> - Sözleşme sürecini etkileyen rüşvetler, komisyonlar ve politik düşünceler, - Müteahhitlerin kötü performansı ve sorumsuzluğu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maliyeti yüksek, kalitesi düşük tesisler ve inşaatlar.
İlaçlar dahil araç-gereç temini	<ul style="list-style-type: none"> - Rüşvetler, komisyonlar ve politik düşünceler tekliflerin niteliğini ve kazananı değiştirir. - İhale sırasında yapılan hileler - Düşük maliyet, kalitesiz tedarikçi, - Etik olmayan ilaç teşviki. 	<ul style="list-style-type: none"> - Yüksek maliyetli, uygunsuz ilaç ve ekipmanlar, - Yanlış reçeteler, - Uygunsuz ve ihtiyaç dışı belirlenen ekipmanlar, - Kalitesiz ilaç ve araç, - Fon yetersizliği.
Hizmet sunumu, ilaçların kullanımı ve dağıtımı	<ul style="list-style-type: none"> - Depolama ve dağıtım noktalarındaki ilaçların çalınması ve hile, - Ücretsiz olması gereken ilaç ve ürünlerin para ile satılması. 	<ul style="list-style-type: none"> - Faydanın azalması, - Hastaların uygun bakım görememesi, - Hastaların ilaç temini için gayri resmi ücretler ödemesi.
Ürün, hizmet ve tesislerde kalitenin ayarlanması	<ul style="list-style-type: none"> - İşlemleri hızlandırmak amacıyla gerekli belgeleri rüşvetle elde etmek, - Rüşvet ve siyasi durumlar teftişlerin sonuçlarını ve niteliklerini etkiler. - Önyargılı sağlık düzenlemeleri. 	<ul style="list-style-type: none"> - Piyasada izin verilen sahte ilaçlar, - Kalitesiz tedarikçilerin artması, - Gıda zehirlenmeleri artışı, - Enfeksiyon ve toplumsal hastalıkların çoğalması, - Beceriksiz sağlık çalışanlarının göreve devam etmesi.
İnsan kaynakları yönetimi	<ul style="list-style-type: none"> - Tıp fakültesi veya diğer tıbbi eğitimi almak için rüşvet vermek, - Geçer not almak için rüşvet verme, - Eğitim olanakları ve pozisyonları için adam kayırma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Beceriksiz tıp çalışanları. - Haksız sisteme bağlı olarak kaybedilen inanç ve özgürlük. - Kötü kaynak tahsisi kararları,
Tıbbi araştırmalar	<ul style="list-style-type: none"> - Pazarlama amacı taşıyan sahte ilaç denemeleri, 	<ul style="list-style-type: none"> - Bireysel hak ihlali, - Araştırmada taraflılık, - Gereksiz veya zararlı tedavi gören hastalar.
Finansal yönetim	<ul style="list-style-type: none"> - Bütçenin zimmetlenmesi, - Mali durumu gizlemek amacıyla yapılan hileli kayıtlar, - Fatura veya geri ödeme dolandırıcılığı. 	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık hizmetlerinde düşüş, - Düşük kalitede bakım hizmeti, - İflas ve güvenilir kaynak kaybı,
Servis dağıtımı	<ul style="list-style-type: none"> - Özel hastalar için kamu ekipman kullanımı, - Hastaların özel sektöre yönelimi, - Gelirin ön planda olduğu kullanım, - Tıbbi bakımın kesilmesi, - Devamsızlık, - Hastalardan, ücretsiz olması gereken hizmetler için alınan paralar, 	<ul style="list-style-type: none"> - Yetersiz bedelle yatırımların değer kaybı, - Çalışanlar hastalara hizmet vermez, - Ödeme yapamayan hastaların hizmetleri az kullanması, - Vatandaşların hükümete olan inançlarını kaybetmesi.

Kaynak: Vian, 2008: 28

Yolsuzluğun sağlık sektörün her kademesinde ve çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmesi, yolsuzlukla mücadelenin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Diğer sektörlerde olduğu gibi yolsuzluk sağlık sektöründe de etkin kaynakları azaltır, kaliteli hizmetin önüne geçer ve maliyetleri artırır. Bu durum, insanları özel sağlık kuruluşlarına yönlendirerek ödeme yapmaya teşvik eder ve sağlık sektörüne olan inancı azaltır (Asghari, 2016: 28).

2.1.1.2.3. Yolsuzluk ve Eğitim Harcamaları İlişkisi

Yolsuzluk kamu harcamalarında kaynak dağılımını bozduğu için harcama yapılan bütün sektörlerin işlerliğini ve etkinliğini etkilemektedir. Bu sektörlerden birisi de eğitim sektörüdür. Mauro (1995) yılında yaptığı çalışmada yolsuzluğun kamu yatırımlarını olumsuz etkilemesinin eğitim sektöründe de verimsizliğe neden olduğunu ve eğitim harcamalarını olumsuz yönde etkilediğini analiz etmiştir. Çalışmaya göre daha yüksek bir yolsuzluk seviyesi daha düşük miktarda eğitim harcaması anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan eğitim harcamalarının kamu harcamaları içerisindeki payının artması zayıf yönetime sahip ülkelerde istenilen düzeyde olumlu sonuçlar vermesi beklenmezken, etkili yönetime sahip ülkelere ise eğitim harcamalarının payının artması eğitimde daha verimli ve istenilen sonuçlar vermektedir (Rajkumar ve Swaroop, 2008: 108).

Yolsuzluk, eğitim ve eğitim harcamaları aşamalarında değişik şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Sağlık sektöründe olduğu gibi eğitim sektörünün de her aşamasında görülme durumu olan yolsuzluğun çeşitli formları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Hazırlanan bu tabloda eğitim sektöründe görülen yolsuzluk çeşitleri, tanımları ve bazı örnekler yer almaktadır.

Tablo 2.2: Eğitim Sektöründe Görülen Yolsuzluğun Farklı Çeşitleri

Yolsuzluk Çeşidi	Zimmete Geçirme	Rüşvet	Hile	Haraç	Adam Kayırma
Tanımlama	Kamu kaynaklarının kamu görevlileri tarafından çalınması	Yolsuzluk ilişkisinde ödeme alınması veya verilmesi	Aldatma, kandırma ve yanıltma üzerine ekonomik suç	Tehdit, zor ve şiddetle para veya diğer değerlerin elde edilmesi	Özelleştirme ve devlet kaynaklarının oldukça taraflı bir dağılımını gerektiren güç istismarı
Eğitim Sektöründe Yolsuzluk Formları	<ul style="list-style-type: none"> - Eğitime ayrılan fonların politik kampanyalarda kullanımı, - Okul fonlarının kişisel ihtiyaç amacıyla kullanımı. 	<ul style="list-style-type: none"> - Öğretim üyesi olarak işe alınmak amacıyla rüşvet verme, - Okul veya üniversiteye kayıt yaptırabilmek için maddi ödeme yapmak. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bordrolarda yer alan hayali öğretmenler - Sahte diploma 	<ul style="list-style-type: none"> - Okula kayıt olabilmek için illegal ödeme yapma, - Terfi için cinsel taciz. 	<ul style="list-style-type: none"> - Politik düşünceden dolayı birisini işe almak, - Adam kayırma nedeniyle hak edilmeyen not vermek.

Kaynak: Canfield, 2011: 14

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi eğitim sektöründe hemen hemen bütün yolsuzluk çeşitlerinin görülebilmesi mümkündür (Canfield, 2011: 14). Diğer taraftan, yolsuzluğun eğitimin hangi kademelerinde, görüldüğü de önemli bir konudur. Yolsuzluğun eğitim sektörünün hangi seviyelerinde ortaya çıktığı ise Tablo 2.3’te ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Tabloya göre eğitim sektöründe yolsuzluk dört seviyede ortaya çıkmaktadır. Bunlar politika seviyesi, merkezi yönetim seviyesi, okul ve idari seviye ve sınıf seviyesidir. Eğitim her aşamasında yolsuzluk görülebilmesi bu alanda yapılacak denetimlerin ve incelemelerin ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir.

Tablo 2.3: Eğitim Sektörünün Farklı Düzeylerinde Görülen Yolsuzluk

Yolsuzluk Seviyesi	Yolsuzluğun Rolü	Neden Olduğu Sorunlar
Politika Seviyesi	Kaynakların eğitim bütçesine tahsis edilmemesi.	Eğitim sektörünü kaynaksız bırakır.
Merkezi Yönetim Seviyesi	Geniş çaplı yolsuzluk olması okullaşmanın ve eğitimin her kademesini etkiler.	Eğitim kurumları için fonlar okula ulaşmadan kesilmektedir.
Okul ve İdari Seviye	Para ve malzemenin okula girerken yönlendirilmesini sağlar.	Eğitim kaynakları maaşlar, teslimatlar ve yüksek fiyatlandırma nedeniyle biter.
Sınıf Seviyesi	Ebeveynler tarafından verilen rüşvetler.	Etnik veya cinsiyetçi düzeyde öğrencilere önyargı yaratır.

Kaynak: Canfield, 2011: 15

2.1.1.3. Yolsuzluğun Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkisi

Kamu gelirlerinin en önemli kaynağı vergilerdir. Harcamaların büyük kısmını vergiler sayesinde gerçekleştiren kamu otoriteleri yolsuzluk nedeniyle bu gelirlerin azalmasını veya belirsizlik yaşamasını önlemek için bazı düzenlemeler yapmaktadır. Ayrıca vergisini ödeyen kişi ve kurumlar vergileme sisteminde veya vergilendirmenin herhangi bir aşamasında yolsuzluk yapıldığını ya da vergi gelirlerinin iyi kullanılmadığını belirlemeleri durumunda aldatılmış hissedeceklerdir (Chariye, 2016: 49). Yapılan çalışmalarda da vergi gelirleri ile yolsuzluk arasındaki ilişki araştırılmış ve çeşitli sonuçlar ortaya konulmuştur.

Hunady ve Orviska (2015), yaptıkları çalışmada 46 OECD ve Latin Amerika ülkesinin 1998-2013 yılları arasındaki hizmet ve mal grubundan elde edilen vergi gelirleri ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi kontrol etmişlerdir. Panel data kullanarak yaptıkları analiz sonucunda yolsuzluğun kamu gelirlerinin en önemli kaynağını oluşturan vergiler üzerinde negatif bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Diğer taraftan yolsuzluğun vergi idaresi ve denetimlerini etkileyebileceği görüşü çalışmada yer almıştır. Vergi sisteminin düzenli işlememesi ve denetimlerin etkin olmaması nedeniyle vergi ödeyenlerin de kayıt dışı ekonomiye giriş yapabilecekleri belirtilmiştir.

Yolsuzluğun kamu gelirleri üzerindeki etkisini sınırlandırmak devlet gelirleri ve harcamaları açısından çok önemli bir olgudur. Kamu harcamalarının ne şekilde ve ne

kadar yapılabileceği kamu gelirlerine bağlıdır. Yolsuzlukla mücadele kamu gelirleri haricinde bu yüzden kamu harcamaları için de oldukça önemlidir. Diğer taraftan yolsuzluk kamu gelirlerinin toplanma şekline de zarar vermektedir. Özellikle vergi dağılımında bozulmalara yol açan yolsuzluk sıradan insanların daha fazla vergi ödemesine yol açarken bazı vergi memurlarının ve görevlilerinin haksız kazançlar sağlamasına neden olur (Asher, 2001: 4-5).

Kamu gelirleri ile ilgili işlemleri yapan kamu görevlilerinin yolsuzluk yapmasına neden olabilecek bazı unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Bağdigen ve Dökmen, 2006: 61);

- Kamu görevlilerinin düşük etik anlayışı ve ahlaki eğitimleri,
- Yolsuzluk yapmasının sonucunda bu suçuyla hukuk karşısında hesap vermeyeceği düşüncesi,
- Ücretlerin yetersiz olması,
- Vergi sisteminde yer alan kanun boşlukları,
- Yetersiz denetim ve düzenleme,
- Vergi ve gümrük idarelerinde çalışanların yüksek taktir yetkisi,
- Kamu görevlilerinin politikleşmesi.

Kamu gelirlerinin yolsuzluk nedeniyle azalması veya dengesinin bozulması temel olarak yukarıda sayılan maddelere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ekonomiyi yönetenler bu nedenlerden oluşan kamu geliri aksaklıklarını bazı düzenlemelerle engellemeye çalışmaktadırlar.

2.1.1.4.Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Yolsuzluğun gelir dağılımını etkileyerek yoksulluğa neden olduğu belirtilmektedir. Ülkenin mevcut sermaye dağılımını etkileyen yolsuzluk gelir eşitsizliğini zenginler lehinde bozarak fakirleşmeyi artırmaktadır (Huang, 2012: 1142). Yolsuzluğun gelir dağılımını bozmasının temel nedeni kamu gelirlerinin dağılımının bozulması veya kamu çalışanlarının kamu gücünü kullanarak gelir elde etmesi veya bazı uygulamalardan kaçınması sonucu maddi avantaj kazanması, normal insanların ise bu güce sahip olamamasından kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan Li, Xu ve Zou (2000) yaptıkları çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan 46 ülkenin 1980-1992 yılları arasındaki verilerini inceleyerek yolsuzluğun gelir

eşitsizliğine nasıl etki ettiğini incelemiş ve sonuç olarak yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde gelir eşitsizliğinin düşük olduğunu bulmuştur. Beklenenden farklı olan bu durum yolsuzluğun gelir eşitsizliği ile negatif bir korelasyonunun da olabileceğini gösterse de beklenen sonuç yolsuzluk ve gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişkinin olmasıdır.

Yolsuzluğun gelir dağılımına olumsuz olarak etki ettiğine dair bir çalışmayı Ahsan, Blackburn ve Haque (2017) yapmıştır. Çalışma, literatür ile desteklenen sonuçlar içermektedir. Bu sonuçlara göre yolsuzluk ekonomik bakımdan yüksek gelir düzeyi, orta gelir düzeyi ve düşük gelir düzeyi gruplarından orta gelir düzeyinin kaybolmasına ve yüksek gelir düzeyi ile düşük gelir düzeyi arasındaki farkın büyümesine yol açmaktadır. Bu durum yetkililerin kendi çıkarlarına iş yapmaktan doğan sosyal harcama verimsizliğini göstermektedir.

Yolsuzluk ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki ülkelerin demokrasiye bakış açıları ve demokrasiyi toplumun her alanına işlemeleri ile de alakalı olabilmektedir. Yani bu iki değişken arasındaki ilişki yüksek demokrasiye sahip ülkelerde ve düşük dereceli demokratik ülkelerde farklı olabilmektedir. Daha demokratik ülkelerde güç sahipleri demokrasinin kurallarına uymak zorunda oldukları için yolsuzluğa daha çok güvenirken otoriter ülkelerde gelir dağılımını güçlünün lehine değiştirmek daha kolay olacağından yolsuzluk daha düşük görülebilir (You ve Khagram, 2005: 139).

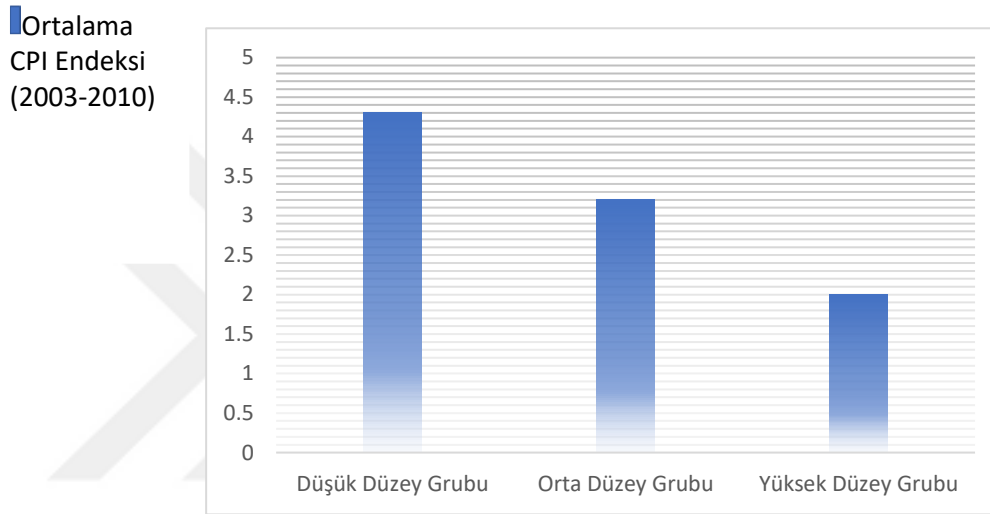
Mehen (2013) tarafından yapılan çalışmada toplamda 126 ülke kullanılmış ve gelir eşitsizliği ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bunun yanında ülkeleri GINI³ katsayılarına göre düşük, orta ve yüksek seviyelerine ayırmış ve düşük seviyedekiler en düşük GINI katsayısını temsil edecek şekilde belirlenmiştir. Grafik 2.1, bu üç gelir eşitsizliği seviyelerine sahip ülkeleri gruplandırarak bunların yolsuzluk indeksinde ne durumda olduklarını incelemeyi hedeflemiştir. Böylece gelir eşitsizliği ile yolsuzluk arasındaki ilişki araştırılmıştır. Yapılan çalışma, gelir eşitsizliği düşük ülkelerde

³ GINI Katsayısı: Ülkeleri gelir eşitsizliğini ölçen bir ölçüm birimidir. Yüksek GINI katsayısı daha düşük seviyede bir gelir dağılımı adaletine işaret etmektedir. Gelir eşitsizliğini ölçmede kullanılan en yaygın ölçüm birimi olarak bilinmektedir (Mirzaei, Borzadaran ve Amini, 2017: 206).

yolsuzluk seviyesinin daha düşük olduğunu, yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkelerde ise yolsuzluğun daha yaygın olduğunu göstermekte ve beklenen sonuç elde edilmektedir.

Gelir eşitsizliğinin olmadığı ülkelerde toplumsal sınıf ayrılıklarının ortaya çıkmasıyla yolsuzluğun önlenmesine yönelik atılacak adımlar ve yolsuzlukla mücadele için kurulan örgütler fayda veremeyecektir. Böyle bir durumda da yolsuzluğun toplumsal hayatın bir parçası olması kaçınılmaz olur.

Grafik 2.1: Gelir Eşitsizliği Seviyelerine Göre Ülke Gruplarındaki Yolsuzluk Seviyesi

Kaynak: Mehen, 2013: 22

2.1.1.5. Yolsuzluğun Enflasyon Üzerine Etkisi

Ülkelerin ekonomik performansı üzerinde oldukça etkisi olan yolsuzluk makro ekonomik olarak ülkelerin potansiyellerinin altında kalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, ekonominin her alanını etkileyen bu sorunun fiyat istikrarına etki etmeyeceğini düşünmek tabii ki doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle enflasyon ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılsa da yolsuzlukla mücadele açısından bu çalışmalar yeterli gelmemektedir (Akça, Ata ve Karaca, 2012: 286). Teorik olarak yapılan çalışmalar enflasyonun yolsuzluğu negatif olarak etkileyeceği yönünde görüş bildirmektedir. Özellikle vergi sisteminin etkili olarak işlemediği ülkelerde yolsuzluğun enflasyon ile ilişkisinin daha etkin olacağı bildirilmektedir. Emisyon ile para arzının artırılması enflasyonu yükselttiği gibi rüşvet seviyesinin yükselmesi de maliyeye enflasyon açısından ek bir yük oluşturmaktadır (Özşahin ve Üçler, 2017: 12). Yapılan çalışmalar da bu görüşle paralel sonuçların bulunduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan enflasyon, gelir dağılımındaki eşitsizliği ve işsizliği artıracığı için dolaylı olarak da yolsuzluğun yükselmesine neden olmaktadır. Bu nedenle enflasyon ve yolsuzluk arasındaki ilişkinin araştırılması sürecinde elde edilmesi beklenen sonuç genel olarak yolsuzluk ve enflasyon arasında pozitif bir ilişki olduğu yönünde olmaktadır (Ata ve Arvas, 2011: 164).

2.1.1.6. Yolsuzluğun Kayıtdışı Ekonomiye Etkisi

Kayıtdışı ekonominin ekonomik büyümeye olumsuz etkisi bilinmekte olsa bile bu etkinin ne şekilde ve ne derecede olacağı konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bunun dışında kayıtdışı ekonominin olumsuz olarak ekonomik göstergeler, gelirler ve rekabet üzerindeki etkileri olduğu bilinmektedir (Kılıç ve Özçelik, 2006: 338). Devletin kontrolü dışında yapılan gayri resmi ekonomik faaliyetlere verilen isim olan kayıtdışı ekonominin yolsuzluk ile de ciddi bir ilişkisinin olduğu düşünülmektedir. Yapılan çeşitli çalışmalar da genel olarak yolsuzluğun kayıt dışı ekonomi ile ilişkisinin olduğunu ortaya koysa da bu ilişkinin ülkelere göre farklı şekilde geliştiği analiz edilmiştir (Virta, 2007: 5).

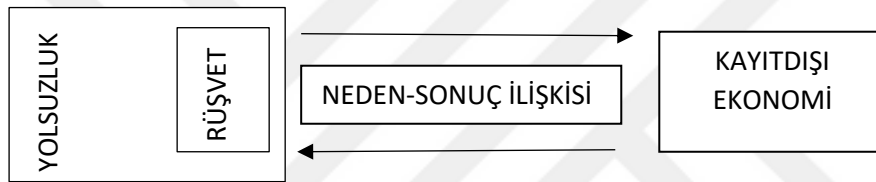
Bazı durumlarda yolsuzluk yapan kamu çalışanları ile kayıtdışı ekonominin birbirlerinin alternatifi oldukları da görülmüştür. Choi ve Thum (2005) yaptıkları çalışmada hizmet talep edenlerin kayıtdışı ekonomiyi tercih etmemeleri için kamu çalışanlarının rüşvet taleplerini düşürmeleri gerektiği öngörülmektedir. Bu çalışma göstermiştir ki yolsuzluğun yükselmesi kayıtdışı ekonominin küçülmesi anlamına gelmektedir.

Yolsuzluğun kayıtdışı ekonomiye etkisi bazı durumlarda farklılık gösterebilmektedir. Farklı gelir seviyesindeki ülkelerde yolsuzluk ile kayıtdışı ekonomi arasındaki ilişki çeşitlilik arz eder. Yüksek gelirli ülkelerde yalnızca küçük firmalar ve işletmeler kayıtdışı ekonomiye girme eğilimindedir ve rüşvet, resmi sektörlerden çıkmak için gerekli ve mümkün değildir. Bu ülkelerde bireyler daha geniş çaplı, resmi ekonomik faaliyetlerde bulunmak amacıyla rüşvete başvurmaktadırlar. (Shahab, Pajooyan ve Ghaffari, 2015, 88). Düşük gelirli ülkelerde ise şirketler kısmen resmi sektörlerde çalışarak ek hizmetleri kayıtdışı ekonomilerde sunmak yerine tamamen kayıtdışı ekonomiye geçme istegindedirler. Bunun nedeni ise resmi kurumların sağladığı kamu mal ve hizmetlerinin gelişmiş ülkelere kıyasla daha kalitesiz ve verimsiz olması olarak

görülmektedir. Bu ülkelerde büyük şirketlerin vergiden veya cezalardan kaçınma olasılığı daha düşük olmaktadır. Böylece bu şirketlerin kayıtdışı ekonomilere girerek oradaki girişimcilerle işlem yapmaları kendileri açısından daha avantajlı olarak görülmektedir çünkü kayıtdışı ekonomide yolsuzluğun tespit edilebilmesi daha zor bir durumdur. Böylece yolsuzluğun düşük gelirli ülkelerde kayıtdışı ekonomiyi tamamlayıcı bir etkisi olduğu söylenebilmektedir (Dreher ve Schneider, 2010: 218).

Görüldüğü gibi yolsuzluk ve kayıtdışı ekonomi arasındaki ilişki daha çok tamamlayıcılık ve ikame olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin gelir seviyelerine de bağlı olarak ortaya çıkan bu durum Şekil 2.1’de görüldüğü gibi iç içe geçmiş, değişkenlerin karşılıklı etkileşim halinde olduğu bir durumdur.

Şekil 2.1: Yolsuzluk ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi

Kaynak: Akça, Ünlükaplan ve Yurdadoğ, 2016: 223

2.1.2. Yolsuzluğun Toplumsal Etkileri

Yolsuzluğun birçok ekonomik sonucu olduğu gibi, ekonomik ve sosyal yaşama olan etkisiyle alakalı birçok toplumsal sonuçları da vardır. Toplumun daha hızlı kaynaşmasına engel olan ve özellikle kayırmacılık nedeniyle toplumda ortaya çıkan infial nedeniyle yolsuzluk toplumsal hayata büyük zararlar verebilmektedir. Diğer taraftan yolsuzluğun ekonomiyi etkilemesi nedeniyle dolaylı olarak toplumda huzursuzluk yaratması da toplumsal etkiler arasında sayılmaktadır.

Yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde kaynak dağılımının etkisiz olması ve gelir dağılımının zenginler lehine bozulması toplumsal olarak tehlikeli durumdur. Yetkililerin bu durumlara önlem almaması halinde toplumda meydana gelen rahatsızlık yüksek boyutlara ulaşabilmekte bu da çok daha büyük sonuçlara neden olabilmektedir.

Hükümetler yolsuzluğa önlem almadıkları halde sosyal hayatı da ekonomik olarak riske atmış olacaktırlar. Vatandaş gelir dağılımının adil, yoksulluğun düşük ve hak edilenin kendilerini verilmesini istemektedir. Bu yapılmadığı zaman yoksulluk oranı

yükselir ve sorumlusunun halkı idare etmekle görevli olan hükümetler olduğu toplum tarafından düşünülmektedir. Yolsuzluğun yüksek olduğu hükümetlerde bu süreç yoksulluğun da artmasıyla daha hızlı gelişmektedir. Yükselen sınıfsal ayrımcılıklar ve huzursuzluklar birçok insanın sorunlar yaşamasına neden olacaktır. Yolsuzluk nedeniyle sosyal gelişim programları sürdürülemez hale gelecek ve toplumsal olarak çöküş baş gösterebilecektir (Lewis, 2017: 7).

Diğer taraftan hesap verilebilir ve şeffaf olmayan bir yönetim şekli de yolsuzluğu artırması nedeniyle böyle bir durum insanları sosyal yaşamda da etkilemekte ve toplumsal hizmetin de aksamasına neden olmaktadır. Kâr amacı gütmeyen sosyal oluşumları da etkileyen yolsuzluk, devlet destekli sosyal kurumlara, hangi kuruma destek verileceği ve çalışma prensibi ve izinleri yoluyla gerekli liyakatı göstermeyen sosyal oluşumların ön plana çıkmasını sağlayabilmektedir (Urien, 2012: 149). Böylece sosyal olarak organize olamayan ve yolsuzluğun neden olduğu yoksulluk ve diğer faktörler nedeniyle toplumlar kendi içlerinde birbirlerinden ayrıldığı gibi ekonomik olarak da refah seviyelerini artırmaları zorlaşmaktadır.

Sosyal olarak yolsuzluğun temelde iki adet sonucu belirlenmiştir. Bu sonuçlar diğer olumsuz durumların temelini oluşturmaktadır. Bunlardan birincisi, yolsuzluğun devleti zayıflatarak kurumların ekonomik ve sosyal hayata müdahalesini sınırlandırması ve tehditlere karşı savunmasız bırakmasıdır. Diğer sonucu ise, otoriterleşmeyi teşvik ederek hükümetlerin sorunları daha baskıcı ve totaliter yollarla çözmeyi tercih etmesi olarak belirlenir (Maxim, 2017: 35). Bu sonuçların ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır.

Demokratik sistemlerde yolsuzlukla mücadele sağlam bir orta sınıf, etkili sivil toplum kuruluşlarının, özgür bir basın, sağlam bir yönetim anlayışının ve vatandaşların yüksek eğitim düzeylerinin olması ile yerine getirilebilmektedir (Maxim, 2017: 38).

Yolsuzluğun toplumda yarattığı etki dikkate alınarak öne sürülen yolsuzluk-güven teorisine göre bireyler kendilerini yöneten hükümetlerin ekonomik işlemlerinin açık, şeffaf, hesap verebilir olmasını beklemektedirler. Bu olmadığı zaman ortaya çıkan sosyal güven eksikliği, ekonomik işlemlerin yalnızca kendi politik görüşüne sahip olan insanlar arasında ortaya çıktığını, diğer grupların dışlandığını belirtmektedir (Rothstein, 2013: 1017). Bireylerde ortaya çıkması istenen, kurumlara güvenin yüksek olduğu bu

durumun ortaya çıkması tabi ki hükümetlerin işlemleri ve yolsuzluk ile mücadelede ortaya koydukları samimiyet ile alakalı olarak gelişmektedir. Bu güvenin yakalanması kolay olmadığı gibi bütün kamu kurum ve kuruluşlarının şeffaf ve hesap verebilir şekilde yönetilmeleri hükümetlerin tasarrufunda bir durum olduğu bireyler tarafından bilinmektedir.

Diğer taraftan yolsuzluğun toplumsal olarak etki ettiği en önemli kamu sistemlerinin başında adalet sistemi gelmektedir. Adalet sistemi bir toplumsal yaşamın istenilen düzeyde olabilmesi için çok önemli bir unsurdur. Ortaya konan çalışmalar yolsuzluğun adalet sistemi ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Mendonça ve Fonseca (2012) yaptıkları çalışmada gelişmekte olan 80 ülkenin 1995-2004 yılları arasındaki verilerini kullanarak yolsuzluk ile hukukun geçerliliği arasındaki ilişkiyi analiz etmişler ve sonuç olarak hukuk sisteminin caydırıcı ve etkili olmasının yolsuzluğu azalttığını tespit etmiştir.

2.2. Yolsuzluk Aktarım Kanalları

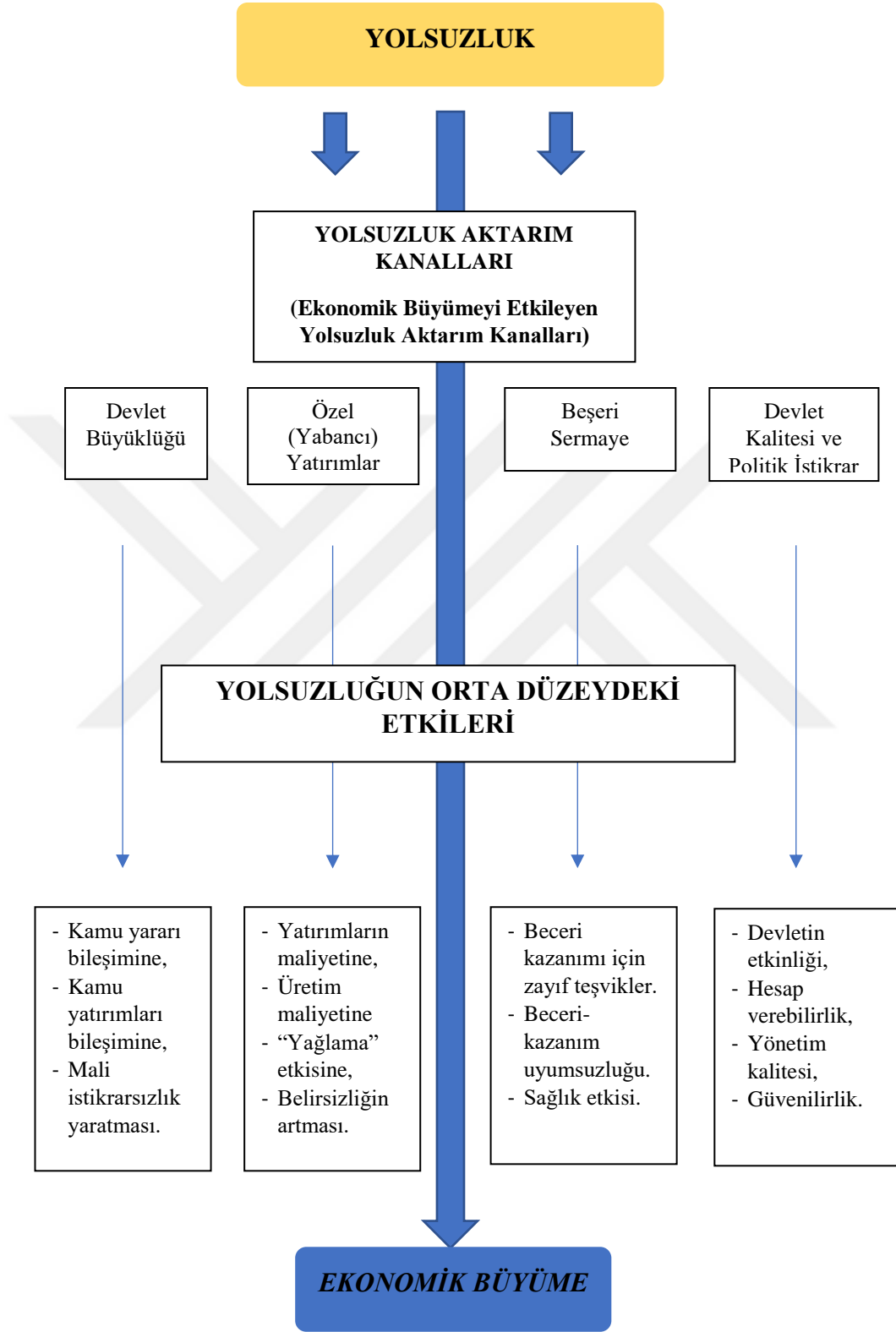
Yolsuzluğun ekonomik büyüme ile olan ilişkisi doğrudan olabileceği gibi bazı ekonomik değişkenler aracılığıyla da olabilmektedir. Ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkisi olduğu yapılan çalışmalarda gösterilen ve araştırmalarda kullanılan değişkenlerden sermaye ve işgücü faktörü klasik olarak yolsuzluk aktarım mekanizmasını inceleyen bütün çalışmalarda kullanılan değişkenlerdir. Politik istikrar ve açıklık da ekonomik büyümeye etki eden yolsuzluk aktarım kanallarının başında gelmektedir (Keita, 2011: 31). Bunların yanında fakirlik, vergi oranları, ticaret yapabilme kolaylığı, yenilikçilerin yetenekleri gibi değişkenler de diğer önemli aktarım kanalları olarak savunulmaktadır (Musa, Suwaid ve Omotayo, 2017: 147). Büyümeyle doğrudan etkileyen bu aktarım mekanizmaları aynı zamanda yolsuzlukla doğrudan bağlantılı olduğu için ekonomik büyümeye doğru bir aktarım mekanizması görevi görmektedir.

Yolsuzluk aktarım kanallarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin azaltılabilmesi için öncelikle hükümetlerin hem talep hem de arz tarafından yolsuzluğu azaltıcı politikaları uygulamaya koymasına gereklidir. Talep yönünden vergi düzenlemelerini ve vergi afları ve teşviklerini azaltarak mümkün olduğu kadar şeffaf politikalar uygulayarak, arz tarafından ise kamu sektöründe reel ücretlerin makul seviyelere getirilmesi, kamu çalışanlarının dürüst davranışlarını artıracak önlemlerin

alınması ve kamuda meydana gelen yolsuzlukların tespiti ve cezalandırılması aşamasında verilen cezaların caydırıcı ve vazgeçirici olmasını sağlayarak bu aktarım kanalları ile mücadele edilebilmektedir (Musa, Suwaid ve Omotayo, 2017: 150). Özellikle adalet sisteminin yolsuzluğun kendisi ve aktarım kanalları ile mücadelede yeri çok önemlidir.

Aktarım kanallarına dair yapılan çalışmalar farklı aktarım kanallarının varlığından söz etmektedir. Bunun sebebi ise ülkelerin değişen kültürel, toplumsal, siyasi ve ekonomik farklılıklarının yolsuzluğun algılanmasında veya ekonomiye etkisinde ortaya çıkardığı değişken yapıdır. Bir ülke için yolsuzluğun sosyal yaşamın bir parçası haline gelmesi ile başka bir ülke açısından en küçük derecede bir yolsuzluğun bile toplumda ve adalet sisteminde büyük etkilerinin olması aktarım kanallarında da farklılığa neden olmaktadır. Aktarım kanallarının ülkeden ülkeye değişebilmesinin bir diğer nedeni de bazı ülkelerde yolsuzluğa dair yapılan araştırmaların yeterli olmaması ve yolsuzluk aktarım kanallarının ekonomik büyümeye etkisinin öneminin halen yeterli düzeyde olmaması olarak gösterilebilir. Şekil 2.2’de temel yolsuzluk aktarım kanalları ve bu kanalların özellikleri gösterilmektedir.

Şekil 2.2: Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Aktarım Kanalları ve İşleyişi

Kaynak: Uğur ve Dasgupta, 2011: 10

Şekil 2.2’de yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan etkisinin yanında aktarım kanalları yolu ile de etkisi gösterilmiş, aktarım mekanizmalarının yol açtığı ekonomik sonuçlar kısaca özetlenmiştir.

2.2.1. Yatırım Kanalı

Yatırımlar, ülkelerin büyüme dinamiklerine doğrudan etki eden önemli bir gelir kaynağıdır. Doğrudan yabancı yatırımlar yatırım için sermaye ve döviz sağlayabilir, yerli yatırımların artmasını sağlayabilir, yönetim becerileri ve teknolojik bilginin transferini kolaylaştırabilir, yerel pazar rekabetini artırabilir, modern iş fırsatları yaratabilir ve son olarak ihracat ürünleri için küresel pazar erişimini artırabilmektedir. Bu ekonomik avantajları ve faydaları fark eden politika yapıcılar 1980’li yıllardan itibaren ülkelerindeki yabancı sermaye giriş protokollerini öncelikle düzenlemeye, daha sonra ise hafifletmeye başlamışlardır (Quazi, 2014: 231).

Ekonomik büyümeye olan etkisinin yıllar geçtikçe artan seviyede yükseldiğini analiz eden çalışmaların artış göstermesiyle yatırımlar, ülke ekonomilerinin sermayenin girişi konusunda yabancı yatırımcılara büyük kolaylıklar sağladığı ve yabancı sermayenin girişini teşvik edici politikaların uyguladığı bir alan olmuştur. Yatırımcıların ise bir ülkede yatırım yapmasına karar verebilmesi için o ülkenin ekonomik, sosyal ve politik anlamda güncel durumuna kontrol etmesi gerekmektedir. Bu kontrol kriterleri temel olarak bilgi toplama, alternatiflerin seçimi ve mevcut bilgileri birleştirerek nihai yatırım yapılacak ülke seçim kararını vermeye dayanmaktadır. Tablo 2.5’de bu kararı vermede rol oynayan değişkenler, zaman faktörü de dikkate alınarak, verilmiştir.

Tablo 2.4: Doğrudan Yabancı Yatırım Kararını Etki Eden Değişkenler

Değişken Grupları	Siyasi Nedenler	Yatırım Kararına İlişkin Genel Değişkenler	Ekonomik Faktörler		
			Pazar Faktörleri	Kaynak Faktörleri	Etkinli Faktörleri
Yatırım Yapılacak Ülkenin Belirleyicileri	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, - Yabancı yatırımlarla alakalı uluslararası anlaşmalar, - Vergi sistemi, - Ticaret politika kuralları ve bu kurallarla doğrudan yabancı yatırımın uyumu, - Özelleştirme politikası, - Piyasa işleyişi ve piyasa kurallarını belirleyen kriterler, - Yabancı kuruluşların belirleyicileri. 	<ul style="list-style-type: none"> - Yatırım teşvik ve paketleri, - Maliyetler, - Yatırım yapıldıktan sonra beklenen durum, - Refah seviyesi ve toplumsal faktörler. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pazar genişliği ve kişi başına düşen milli gelir, - Piyasa özellikleri, - Bölgesel ve global pazarlara giriş kolaylığı, - Tüketici kararları, - Piyasa yapısı. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hammaddeye ulaşım, - Ücretleri düşük ucuz işgücü, - Kalifiyeli işgücü durumu, - Altyapı olanakları, - Ar-Ge imkanları, - Teknolojik, modern ve diğer kaynaklar. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kullanılan kaynak ve varlık maliyeti ve emek verimliliği - Girdi maliyetleri, - Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik ve ölçek ekonomileri.

Kaynak: Arık, Akay ve Zambak, 213: 101

Diğer taraftan yatırım kararı alınırken davranışsal finans olgusunun da etkili olduğu belirtilmektedir. Psikologlar, yöneticilerin genel olarak kişiliklerine veya karakterlerine özgü kararlar alabilmesi nedeniyle yatırım kararlarının da bu karakteristik özelliklerden etkilenebildiği görüşünü ortaya atmışlardır (Alves, 2008: 2).

Özellikle doğrudan yabancı yatırımlar, devletlerin büyüme oranları ile doğrudan bağlantılı olan önemli bir aktarım mekanizmasıdır. Özellikle doğrudan yabancı yatırımların yolsuzluk ile olan bağlantısı bu değişkenin güçlü bir aktarım mekanizması olduğu konusunda hemfikir olmalarının yanında doğrudan yabancı yatırım kanalını aktarım mekanizması olarak analizlerinde incelemişlerdir⁴. Yolsuzluğun yatırım

⁴ Musa, Suwaid ve Omotayo (2017), Mo (2001), Linhartova ve Zidova (2016), Dridi (2013), Pellegrini ve Gerlagh (2004), Chiekieze (2016)

kanalıyla ekonomik büyümeyi nasıl etkileyeceği de yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan etkisi gibi tartışılan bir konu olarak literatürde yer almaktadır.

Dridi (2013), çalışmasında yolsuzluğun yatırımlar yoluyla ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkileyebileceğini çalışmasında belirtirken bunu sebebini yabancı yatırımcıların bir ülkede yatırım kararı aldıklarında bürokrasi ile zaman kaybetmeyi göze almamaları ve yolsuzluğun işlemlerin süresini azalttığı için daha yüksek bir verimlilik düzeyi olacağı olarak belirtmiştir. Yani yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımlar kanalı ile ekonomiyi pozitif etki edebileceğini belirtmiştir.

Diğer taraftan yolsuzluk yatırımcılara yatırım yapmaları için rüşvet, haraç veya diğer yolsuz uygulamalar yoluyla daha yüksek bir maliyete yol açacağından dolayı yatırım yapmaya karar verilen ülkede hem özel sektörde hem de kamu sektöründe yatırımın verimliliğini ve etkinliğini düşürebilmektedir (Linhartova ve Zidova, 2016: 773). Böylece ekonomik büyüme, yolsuzluğun yatırımlara olumsuz etkisi nedeniyle düşürebilmektedir. Yolsuzluğun idare için gelir getiren bir mekanizma olduğunun anlaşılması ve bunun sonucu olarak yüksek yoğunlukta ve orandaki yolsuzluk seviyesi yatırımcıya, daha fazla maliyet yüklemektedir ve bunun sonucunda yatırımcı alternatif ülke konumundaki yolsuzluk oranları daha düşük ülkelere yönelmektedir.

Ayrıca yatırımların arzu edilen düzeyde olması için yalnızca yolsuzluğun düşük olması yetmemekle beraber hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik ve şeffaflığın yüksek olması ve tasarrufların yeterli düzeyde olması da gelişmekte olan ekonomiler açısından önemli değişkenlerdir. Ancak yolsuzluk aktarım mekanizması olarak bilinen yatırımların bu özellikleri ekonomiyi doğrudan katkı sağlaması açısından önemlidir.

2.2.2. Beşeri Sermaye Kanalı

Ülkeler gelişim sürecinde birçok girdiye ihtiyaç duyarlar. Bunların en başında ise insan sermayesi gelmektedir. Dinamik, genç, çalışkan bir beşeri sermayeye sahip olan ülkelerin büyüme potansiyelleri çok daha yüksek olarak görülmektedir. Yüksek insan sermayesine sahip ülkelerde ucuz işgücüyle birlikte vasıflı işgücünün de yüksek olmasını beraberinde getirmektedir. Teknolojinin gelişmesi ile beşeri sermayeye duyulan ihtiyaç her geçen gün düşse de, yetersiz emek gücüne sahip ülkeler çeşitli düzenlemelerle kendi ülkelerine yetişmiş insan sermayesi çekmeye çalışmaktadırlar (Quazi, 2014: 235). Bu da

günümüzde halen insan sermayesinin ekonomik büyüme ve kalkınma açısından oldukça önemli olduğunu göstermektedir.

İnsan sermayesi kavramı ilk olarak Theodore Schultz (1960) tarafından ortaya atılmış ve incelenmiş bir üretim faktörü olarak bilinmektedir. Kavram olarak geniş bir kapsamı olmasına karşın bireylerin sahip oldukları bilgi, beceri, eğitim ve kazanımları yanında sağlıkları ile alakalı olan fiziki güçlerini de içermekte, ekonominin her alanında ihtiyaç duyulan önemli bir değişken olarak tanımlanmaktadır (Özyakışır, 2011: 52). Özellikle eğitilmiş işgücünün tercih edildiği bilgi, yenilik ve teknoloji gerektiren çalışmalar dışında, sermaye yatırımlarında fiziki güç gerektiren emek girdisi de oldukça önemlidir ve yatırımlarda her iki çeşit insan gücüne de ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomide bu iki çeşit insan sermayesi çeşidinden birisinin eksik veya fazla olması bazı dengesizliklere yol açabilmektedir.

Yolsuzluğun kamu kaynaklarını heba etmesi, etkili yönetim anlayışını ortadan kaldırması ve demokrasiyi tehlikeye atması yanında beşeri sermaye üzerinde de etkisi olduğu incelenmektedir. Yolsuzluk, ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarını gösteren yoksulluk, okuryazarlık ve refah beklentisi gibi değişkenleri etkileyerek insan sermayesine negatif etki etmektedir (Chiekiezie, Gerald ve Nzewi, 2016: 629). Yoksullukla mücadele konusunda beşeri sermayenin önemi ve etkisi oldukça yüksektir. İnsan kaynaklı bir haksız kazanç çeşidi olan yolsuzluğun, beşeri sermayenin tam olarak anlaşılmasından çözüme kavuşması imkansızdır. Bu nedenle beşeri sermaye yolsuzlukla mücadelede oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Mtiraoui (2015) tarafından yapılan çalışmada Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi (MENA) ülkeleri örneklem olarak alınmış ve bu ülkelerin 1984-2010 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Yapılan çalışmada yolsuzluğun insan sermayesi üzerindeki kontrolü incelenmiş ve sonuç olarak insan sermayesi ve yolsuzluğun kontrolü arasındaki ilişki anlamlı ve negatif olarak bulunmuştur.

Diğer taraftan devletlerin temel amaçlarından birisi insan kaynaklarını geliştirerek yoksulluk, gelir eşitsizliği ve refah gibi konularda yönettikleri insanlara eğitim ve sağlık hizmetleri gibi yollarla etkin bir hizmet sunmak ve sosyal ve toplumsal olarak insan sermayesine yapabilecekleri en fazla katkıyı yapabilmektir (Ahsan, Blackburn ve Haque, 2017: 4). Rüşvet ve haraç gibi ödemeler insan sermayesinin üretken

ve verimli alanlardan daha az üretken alanlara yönlendirebilmektedir (Dridi, 2013:4). Yolsuzluğun beşeri sermaye üzerinde etkisi genellikle negatif olduğu iddia edilse de bu aktarım mekanizması gereksiz prosedürü engellediği için ekonomik büyümeyi olumlu olarak da etkileyebilmektedir.

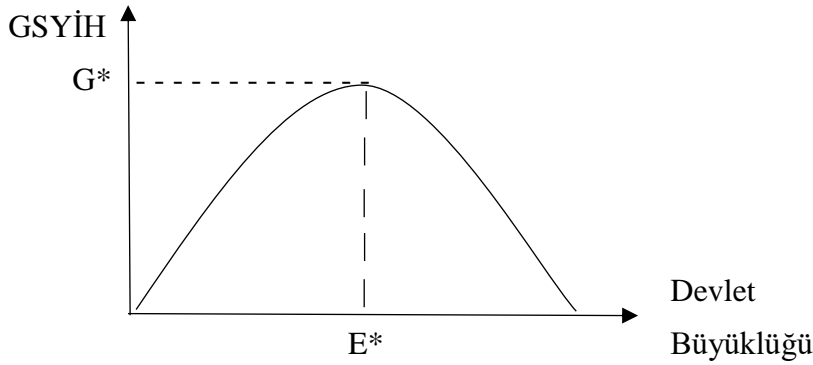
2.2.3. Devlet Büyüklüğü Kanalı

Literatürde devlet büyüklüğünü ölçmek için kullanılan çeşitli ekonomik veriler mevcuttur. Kamu harcamaları, devletin büyüklüğünü göstermesi açısından literatürde genel kabul gören bir değişken olarak belirlenmiştir (Thanh, 2014: 18). Diğer taraftan kamu büyüklüğünün ekonomik büyüme için yüksek ve düşük olması gerektiğini savunan görüşler mevcuttur. J.M. Keynes, bilindiği gibi, devletin ekonomideki rolünün sınırlı olması gerektiğini belirterek, piyasalarda ortaya çıkacak bir dengesizlik durumunda ekonomide var olduğunu savunduğu “Görünmez El⁵” in devreye girerek, piyasaları kendiliğinden dengeye getireceğini savunmaktadır. Bu dengelenme sürecinin piyasaların kendi yapısından kaynaklanan dinamikleri ile olmaktadır. Bu görüşün karşısında ise Karl Marx gibi sosyalist ve devletin ekonomide ve piyasada her değişkeni kontrol etmesi, herhangi bir dengesizlik durumunda piyasalara direk olarak müdahil olması gerektiğini savunan iktisatçılar vardır (DiMatteo, 2013: 5).

Devlet büyüklüğünün nasıl olması gerektiği ve devletin, kamunun ekonomiye ne derecede müdahale etmesi gerektiği tartışılan bir konudur. Ekinci (2011) yaptığı bir çalışmada optimal devlet büyüklüğünü “Armey Eğrisi” ismi verilen bir grafik yardımıyla anlatmıştır. Bu eğriye göre GSYİH ile devlet büyüklüğü arasında optimum noktası olan bir ilişki mevcuttur. Dengenin optimum noktada oluşması piyasalar için arzu edilen durum olarak görülmektedir.

⁵ **Görünmez El:** Piyasanın her zaman kendi dinamikleri içerisinde dengeye geleceğini savunan bir Adam Smith teorisisidir. Smith’e göre iktisadi hayat devlet müdahalesinden bağımsız olarak devam etmeli ve piyasanın işleyişine müdahale edilmemelidir (Gökten, 2013: 128).

Grafik 2.2: Optimum devlet büyüklüğü ve ekonomi (Armey Eğrisi)

Kaynak: Ekinci, 2011: 46

Grafikte görüldüğü gibi Armey Eğrisi ters U biçiminde bir eğri olarak literatürde yer almaktadır. Optimum devlet büyüklüğünü belirleyebilmek için kullanılan bu eğri devlet büyüklüğü ile GSYİH arasındaki ilişki E* noktasına kadar pozitif olarak devam etmekte, daha sonra aralarındaki ilişki ters yönlü olmaktadır. E* noktasına kadar olan süreçte ortaya çıkan pozitif ilişki, ilk gelişim aşamasındaki kamu harcamaları artışının özel yatırımcıların sanayileşme sürecine katkıda bulunması ile alakalıdır. Bu süreçte özel sektör yatırımları ve kamu yatırımları devlet büyüklüğüne ve ekonomik büyümeye pozitif etki etmektedir. Diğer taraftan kamu harcamalarının G* seviyesine ulaşmasıyla devlet büyüklüğü optimum seviyeye gelmektedir ve bu noktadan sonra özel yatırımların çoğalması kamu harcamalarının yetersiz kullanımına neden olmaktadır. Bu yüzden şekil ters U olarak belirlenmiştir (Murshed, Mredula ve Tabassum, 2018: 164).

Diğer taraftan, devlet büyüklüğü, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi etkileme kanallarından birisidir. Devletin geniş ve etki alanının büyük olması olumlu bir durum gibi görünse de bunun anlamı daha fazla bürokrasi ve hizmet edilecek daha çok alan demektir. Bu da kamu kesiminde yapılacak işlemler için bürokratların daha fazla söz sahibi olması ve taktir yetkilerinin daha geniş olması anlamına gelmektedir. Kamuda meydana gelen yolsuzlukların bürokratlar eliyle yapıldığı bilindiğine göre bürokratların taktir yetkilerinin geniş ve sayılarının yüksek olmasının anlamı da yolsuzluğun görülme olasılığının diğer ülkelere göre daha fazla olduğudur. Bu nedenle devletin piyasaya daha fazla müdahil olması ve bu nedenle özel şirketlerin etkinliğini azaltması yolsuzluğu da artıracaktır (Arvate, vd., 2010: 2).

Bunun yanında devlet büyüklüğünün yolsuzluk seviyesi ile zıt olduğuna ilişkin karşıt görüşe dünyada en belirgin örnek İskandinav ülkeleri olarak gösterilmektedir. Devlet fonksiyonu yüksek olan İskandinav ülkelerinde yolsuzluk seviyesi de aynı derecede ve oldukça düşük seviyede kalmıştır. Ancak ülke düzeyinde yolsuzluğun ölçümü noktasında problemlerin olması, İskandinav ülkelerinin yolsuzluğun devletin büyüklüğü ile arasında negatif bir ilişki olduğu sonucunun çıkarılabilmesi açısından uygun değildir (Bergh, Fink ve Öhrvall, 2012: 2).

Kotera, Okada ve Samreth (2012) yaptıkları çalışmada tez olarak devlet büyüklüğünün yolsuzluğu, dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkilediğini savunmaktadırlar. Çalışma panel data analizi kullanılarak 82 ülke ile 1995-2008 yılları arasındaki veriler yardımıyla yapılmış ve sonucunda demokrasinin iyi işlediği ülkelerde devlet büyüklüğünün yolsuzluğu azalttığı bulunurken demokrasinin düşük olduğu ülkelerde devlet büyüklüğünün yolsuzluk ile negatif korelasyona sahip olduğu görülmüştür.

Diğer taraftan kamu kesiminin büyük olması yolsuzluğu engellemek amacıyla daha fazla mücadele ve önlem anlamına gelmektedir. Bu maliyetler de devlet bütçesine bir yük getireceği için ekonomik büyümeye negatif etki edebilmektedir. Yolsuzluk oranı en düşük ülkelerden Danimarka ve İsveç, yolsuzluğu önlemek amacıyla bütçenin yüksek sayılabilecek bir oranını yolsuzlukla mücadeleye ayırmaktadırlar. Ayırılan bu bütçe, büyüme açısından daha verimli alanlarda kullanılma olasılığını ortadan kaldırdığı için büyümeye olumsuz bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür (MacDonald ve Majid, 2011: 18).

2.2.4. Ticari Dışa Açıklık Kanalı

Ticari dışa açıklık, son yıllarda ülkelerin ekonomik olarak entegre olmalarından ve küreselleşmenin etkisiyle birbirinden bağımsız olmayan ülkelerin ekonomileri açısından daha önemli hale gelmektedir. Öte yandan literatürde açık ekonomilerin kapalı ekonomilere göre daha hızlı büyüdükleri kabul edilmektedir. Liberal anlayışa sahip ekonomilerde yapılan düzenlemeler ticari olarak dışa açık olmanın getirdiği ekonomik avantajlardan faydalanmaya yöneliktir. (Balanika, 2011: 5). Ancak bazı durumlarda ticari açıklığın olması gerekenden yüksek olması bazı politik ve ekonomik olumsuzluklara yol açabilmektedir. Ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağlayan ülkenin ticari açıklık

prosedürleri çok katı ve çok gevşek olmasından ziyade getirdiği fayda ve zararlarına bakılarak kanuni olarak gerekli düzenlemeler yapılan bir alandır. Ticari açıklık ülkeye yeni, teknolojisi yüksek ürünlerin piyasaya girmesi, mevcut ürünlerdeki verimliliğin artması ve diğer ülkelerle uluslararası alanda rekabeti geliştirmesi ile piyasaya giren yeni ve teknolojik ürünlerin AR-GE araştırmalarından tasarruf edilebilmesi açısından önem teşkil etmektedir (Hadhek ve Mrad, 2015: 97). Yolsuzluğun ticari dış açıklık kanalıyla ekonomik büyümeye etkisi çok fazla incelenen bir konu olmamakla birlikte önemi gittikçe artmaktadır.

Ticari açıklığın yükselmesinin yolsuzluğa çeşitli etkileri bulunmakla beraber ticari açıklık ekonomik büyümeyi etkileyen bir yolsuzluk aktarım kanalıdır. Ülkenin ticari olarak dışa daha açık olması durumunda yerli firma ve şirketlerin kamu çalışanlarına rüşvet veya diğer haksız kazanç yolu ile iş gördürmesi daha da zorlaşacaktır. Çünkü dışa açıklık arttığı zaman dışarıdan ülke pazarına giriş yapma kararı alan yabancı firmalar ülkede tekelleşmeyi önleyecek ve kamu çalışanlarının yolsuzluk yapmalarını engelleyecektir⁶ (Gezikol ve Tunahan, 2018: 120).

Pellegrini ve Gerlagh (2004) yaptıkları çalışmada ticari açıklığın da içinde bulunduğu yolsuzluk aktarım kanallarının ekonomik büyümeye etkisini incelemiştir. Yaptığı inceleme sonucunda yolsuzluğun ticari dışa açıklığı, yatırımlardan sonra, en fazla etkileyen yolsuzluk aktarım kanalı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Diğer taraftan uzun dönemli olarak da ticari açıklığın yolsuzluk aktarım mekanizması olarak etkin bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Yolsuzlukların ticari dışa açıklık kanalıyla ekonomik büyümeye etkisini inceleyen çalışmalardan bir diğerini de Swaleheen ve Stansel (2007) yapmış ve ticari dışa açıklığın düşük olduğu ülkelerde yolsuzluğun ekonomik büyümeyi yavaşlattığını, ticari dışa açıklığın yüksek olduğu ülkelerde ise yolsuzluğun ekonomik büyümeyi artırdığını gözlemlemişlerdir.

⁶ Ülkede tekelleşmenin önlenmesi, hizmeti veya ürünü talep eden alıcılar için bir alternatif yaratmaktadır.

Böylece talep eden, aynı hizmeti alabilmek için rüşvet ödemek yerine alternatiflere yönelebilmektedir.

Bu nedenle tekelleşme yolsuzluğu artırıcı bir etkiye sahiptir (Ryvkin ve Serra, 2016: 7).

Diğer taraftan Neeman, Pesarman ve Simhon (2006) yılında yaptıkları çalışmada dış ticarete açık ve dış ticarete kısmen kapalı ülkelerin 1996-2003 yılları arasındaki verilerini kullanarak ticari açıklık kanalının yolsuzluktan etkilenme ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileme durumlarını incelemiştir. Yapılan analiz sonucunda kişi başına düşen üretimin ticari açıklık oranı yüksek olan ülkelerde yolsuzluk ile güçlü bir negatif ilişkisi olduğu bulunmuştur. Yani ülkenin dışa açıklığının yüksek olması durumunda beklendiği gibi yolsuzluk ekonomik büyümeye negatif olarak etki etmektedir. Diğer taraftan dış ticarete kısmen kapalı olan ülkelerde ise yolsuzluk ile kişi başına düşen üretim arasındaki ilişki daha karmaşıktır. Bu ülkelerde yolsuzluk ile kişi başına düşen üretim miktarı arasındaki ilişki anlamlı bulunamamıştır.

Ticari dışa açıklık kanalının ekonomik büyümeyi etkileme durumu literatürde negatif olarak beklenmektedir (Altunç ve Yıldırım, 2017: 23). Yani yolsuzluğun etkilediği ticari dışa açıklık oranının artmasıyla ekonomik büyümenin azalması beklenmektedir. Öte yandan yolsuzluğun ticari açıklığı negatif etkilediğini gösteren çalışmaların olması, ticari açıklığın bir yolsuzluk aktarım kanalı olarak incelenebileceğini göstermektedir. Ancak yolsuzluk aktarım kanallarının her ülke veya organizasyon için aynı oranda anlamlı çıkmayabileceği de belirtilmektedir.

2.2.5. Politik İstikrar Kanalı

Sürdürülebilir kalkınma, ülkelerin düzenli refah ve gelir seviyesi artışı açısından elde edilmesi gereken önemli bir ekonomik olgudur. Ekonomilerin sürdürülebilir kalkınmayı yakalayabilmeleri için ekonomik, çevresel ve sosyal durumdan iyi durumda olmaları ve bu üç konuda istikrarı sağlamış olmaları gerekmektedir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın ve büyümenin gerekliliklerinden birisi de politik istikrarın yakalanmasıdır. Ekonomik karar verici unsurların istikrarlı şekilde politikalarını uygulamaya koyması bütün ekonomik birimler açısından arzulanan bir durumdur (Radu, 2015: 752).

Tanım olarak ise politik istikrarsızlık, anayasal veya anayasal olmayan şekilde yürütmenin sık sık el değiştirmesi anlamına gelmektedir (Alesina vd., 1992: 3). Bu sık sık el değiştirmenin ekonomik istikrarı etkilemesi ve ekonomik büyümeyi yavaşlatması dışında politik istikrarsızlığı neden olan birçok sebep olabilir. Bu sebeplerden birisi de

yolsuzluk olarak görülmektedir. Yapılan çalışmalar gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde yolsuzluk seviyesinin düşük ve politik istikrarın yüksek olduğunu göstermiştir.

Politik istikrarsızlık genel olarak hükümet değişiklikleri ve sosyal huzursuzluk ile politik şiddet başlıkları altında incelenmektedir. Bunun yanında ekonomik, sosyal ve diğer birçok alanda problemlere yol açabilen politik istikrarsızlığın kaynağı olarak;

- Meclisteki kutuplaşmalar,
- Koalisyonlar,
- Seçmen kararsızlığı,
- Seçimlerin güvenilirliği, yönetimi ve sıklığı,
- Sık sık değişen hükümetler görülmektedir (Şanlısoy ve Kök, 2010: 104).

Nurudeen, Mohd ve Mukhriz (2014), yaptıkları çalışmada ekonomik gelişmişlik, yolsuzluk ve politik istikrarın birbirlerinden bağımsız olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ülkeleri için yapılan çalışmada yolsuzluğun politik istikrarı gelişmemiş ülkelerde daha fazla etkilediği sonucu bulunduğu gibi, politik istikrardan yolsuzluğa doğru da anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi dolaylı yoldan etkilediği aktarım kanallarından son olarak inceleyeceğimiz, politik istikrar kanalıdır. Politik istikrar ekonomik gelişimin önemli bir olgusu olarak görülmektedir. Yolsuzluk ise ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısı dışında politik yapısını da etkilemektedir. Siyasi olarak istikrarı sağlayamamış ülkelerde yolsuzluğun daha yüksek olduğu beklenirken bu durumun da ekonomik büyümeye olumsuz etki ettiği ve ekonomik büyümeyi yavaşlatan bu olgunun aynı zamanda kaynakların yanlış yönlendirilmesine neden olduğu belirtilmektedir (Shabbir, Anwar ve Adil, 2016: 690).

Politik istikrarsızlık sosyal olarak belirsizlik ve sosyal istikrarsızlığa yol açacağı gibi gelir dağılımını da bozma eğiliminde olduğu görülmüştür (Mo, 2001: 74). Böyle bir durumda mülkiyet haklarında ve kişisel haklarda aksamalar yaşanabilmektedir. Diğer taraftan yolsuzluğun gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemesi toplumsal bir sorun yaşanmasına yol açacak ve bu da verimliliği ve iş bulma olanaklarını azaltacaktır. Bunun sonucunda ise politik istikrarsızlık meydana gelecek ve ekonomik büyüme hızı yavaşlama eğilimine girecektir.

Yolsuzluğun demokratik temellerin ilkelerine ve sosyal ve toplumsal hayatın kurallarına aykırı olması kaçınılmaz olarak siyasi istikrarsızlığa yol açacağı anlamına gelmektedir. Demokrasi ve temel hak özgürlüklerinin olmadığı bir ortamda ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık da kaçınılmaz olarak ekonomik büyümeye negatif olarak etki eder (Hodge vd., 2009:11).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**YOLSUZLUĞUN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNİ ÖLÇMEDE
KULLANILAN EKONOMETRİK YÖNTEM VE ANALİZ**

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi çeşitli yönleriyle inceleyen çalışmaların bulunduğu literatür taraması yer alacaktır. Daha sonra kullanılan veri seti ve analize konu olacak modeller tanıtılacak, modelde yer alan değişkenler tanımlanacak, analiz yöntemleri ve bulgular değerlendirilecektir.

3.1. Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiye Dair Literatür

Yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çok uzun süredir iktisatçıların ve ekonomi bilimiyle ilgilenenlerin çalışmalarında yer almıştır. Bu konu hakkında çok çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da iktisatçılar bir fikir birliğine varmış değildirler. Bunun çeşitli nedenleri mevcuttur. Yolsuzluğun ölçümünde yaşanan sıkıntılar ve bu konudaki sınırlı sayılabilecek bilgi düzeyi yolsuzlukla alakalı ortak bir ekonomik görüş olmamasının nedenlerin birkaçı olarak sayılabilir. Diğer taraftan kültürler arasındaki farklar da yolsuzluğun sonuçlarını ve nedenlerini etkilemektedir.

Yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çok çeşitli yollardan gerçekleşebilmektedir. Yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında ilişki çoğu araştırmaya konu olmuş ve çok çeşitli sonuçlar bulunmuştur. Bu konuda bulunan sonuçlar genel olarak yolsuzluğun ekonomik büyümeye olumlu etki ettiği, ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ve ekonomik büyüme ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı olarak üç gruba ayrılmıştır.

3.1.1. Olumlu Etkilediği Hakkındaki Görüşler

Yolsuzluğun ekonomik büyümeyle ilişkisi son yıllarda çokça işlenen ve araştırılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisinin negatif olması beklenirken bazı çalışmalar⁷ yolsuzluğun ekonomik büyümeye pozitif etkisinin olduğu sonucunu bulmuştur.

Ondo (2017), yaptığı çalışmada Merkezi Afrika Ekonomik ve Maliye Komitesi (EMCCA) üyesi ülkelerin 2005-2015 yılları arasındaki yolsuzluk verilerini kullanmıştır. Bu çalışmaya göre yolsuzluk eksik bilginin bulunduğu rekabetçi bir piyasada verimliliği yeniden sağlayabilen, piyasanın normal işleyişine müdahale haricinde alternatif bir

İlgili çalışmalar için bakınız: Acemoğlu ve Verdier (1998), Leff (1964), Ondo (2017), Ehrlich ve Lui (1999), Huang (2012).

çözüm olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle gıcırdayan dişlilere dökülen bir yağ gibi piyasa işleyişini hızlandırır ve verimini artırır.

Trabelsi ve Trabelsi (2014), 88 ülkenin 1984-2011 yılları arasındaki verilerini kullanarak bir panel data çalışması yapmıştır. Çalışma sonucunda yüksek ve düşük yolsuzluk seviyesinin ekonomik büyümeye olumsuz şekilde etki ettiği görülmüştür. Diğer taraftan aynı çalışmada minimum yolsuzluk düzeyinin ekonomik büyümeye olumlu etki edebildiğini ortaya koymuştur. Bu da ekonomik döngüyü yağlamak terimine uygun bir analiz olarak görünmektedir.

Krammer (2014), ise yaptığı çalışmada dünyada en yaygın yolsuzluk türlerinden birisi olarak kabul edilen rüşvetin gelişen piyasaların ekonomisi ve ürün tanıtımı açısından pozitif bir etki yaratıp yaratmadığını analiz etmiştir. Bu amaçla 30 adet gelişmekte olan piyasa ve Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri (CEE) ile Balkan ve Merkez Avrupa ülkeleri arasındaki geçiş ekonomilerini kapsayan ve 2009 yılında yapılan İş Ortamı ve Kurumsal Performans Anketi çalışması kullanılmıştır. Yapılan çalışma yenilikçi firmaların ürün tanıtımı ve gelişimi aşamasında rüşvetin bürokrasiyi azaltarak bu alanlarda büyümeyi hızlandığını göstermiştir.

Algan, Aktakas ve Tekin (2014), yaptıkları çalışmada yolsuzluk suçunun işlenişini veri olarak alarak Türkiye’de 1980-2011 yılları arasındaki yolsuzluk suçu işleyenlerin eğitim durumlarına göre yolsuzluğun ekonomik büyümeyi ne şekilde etkileyebileceğini incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda eğitim seviyesi yüksek kişilerin işlediği yolsuzluk suçunun ekonomik büyümeyi arttırıcı bir etkisinin olduğunu görmüşlerdir.

Bir diğer çalışmada Huang (2012), Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli ile 10 Asya ülkesinin 1995-2010 yılları arasındaki verilerini kullanarak yolsuzluğun ekonomik büyümeye olan etkisini ölçmüştür. Yolsuzluğun gelir dağılımına etkisi de incelenen çalışmada yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olduğu vurgulanmıştır.

Swaleheen ve Stansel (2007) yaptıkları çalışmada ekonomik özgürlüğün yolsuzluğun büyüme üzerinde etkili olduğu sonucunu bulmuşlardır. Çalışmaya göre ekonomik özgürlüğü yüksek ülkelerde yolsuzluk ekonomik büyümeyi arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Yapılan çalışmada 60 ülke verisi kullanılmıştır.

Ehrlich ve Lui (1999) 152 ülkenin örneklemini kullanarak yaptıkları bir çalışmada 1960-1992 arasındaki verileri kullanarak, bürokratik yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisini ölçmüşlerdir. Araştırmada özellikle bürokratik yolsuzluk kullanılmış, sonuç olarak ise yolsuzluğun ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediği bulunmuştur. Çalışmaya göre yolsuzluğun ekonomik büyümeyi artırıcı olmasının nedeni içsel verimsiz sosyal yatırımlardır.

Acemoğlu ve Verdier (1998) yaptıkları çalışmada yolsuzluğun gelişmemiş ekonomilerde büyümeye katkısı olup olmadığını ölçmek amacıyla bazı analizler yapmışlardır. Çalışmada bürokratların aldıkları rüşvetin ve yaptıkları yolsuzluğun ekonomiye hız kazandırdığını bulmuşlardır. Bürokrasinin azalmasına dikkat çeken çalışmada yapılan yolsuzluklar ekonomik büyümeye pozitif katkı sağladığı sonucu çıkmıştır.

Leff (1964) ise yaptığı çalışmada hükümetin yaptığı iyi niyetli ve yumuşak uygulamaların yolsuzluğu arttırdığını ve bununda ekonomik büyümeye pozitif bir etkisinin bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca zayıf devlet kurumlarının yolsuzluğa neden olduğuna işaret etmiştir. Yolsuzluğun “tekerleri yağladığı” belirtilen çalışmada, bürokrasinin azalması ekonomik büyüme açısından etkinliği ve verimliliği artırmaktadır.

Tekerleri yağlamak⁸ terimi, temel olarak yolsuzluğun ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediği, bürokrasi ve gereksiz evrak işlerinin azaltılarak yapılan işlemin ekonomiye doğrudan etki ettiğini, bu yüzden ekonomik olarak gelişmenin daha hızlı ve verimli olduğunu iddia eden bir söylem olarak, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini savunan iktisatçılar tarafından kullanılır.

3.1.2. Olumsuz Etkilediğine Dair Görüşler

Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumlu şekilde etkilediği gibi olumsuz olarak etkilediğini gösteren çalışmalar da mevcuttur⁹. Diğer taraftan bu konuda yapılan çalışmaların hipotezi genellikle yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği yönünde olmakta, yapılan analizler sonucu çıkan sonuçlar da çoğunlukla bu doğrultuda

⁸ Oil the Wheels.

⁹ Mo (2001), Lambsdorff (2003), Ertimi v.d. (2016), Erkal, Akıncı ve Yılmaz (2014), Sofuoğlu, Kızılkaya ve Ay (2017)

gelişmektedir. Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilemesi aktarım kanalları yolu ile olabileceği gibi doğrudan da olabilmektedir.

Sofuoğlu, Kızılkaya ve Ay (2017), yaptıkları çalışmada Yeni Endüstrileşen Ülkeler (NIC)¹⁰ olarak adlandırılan ülkelerin 2001-2014 yılları arasındaki yolsuzluk ve ekonomik büyüme verilerini uzun dönem ilişkilerini araştırmak için analizlerine dahil etmişlerdir. Yolsuzluk verisi olarak ICRG göstergesinin kullanıldığı ve panel veri analizi ile incelenen veriler arasında uzun dönemde, yolsuzluktan ekonomik büyümeye doğru negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Ertimi v.d. (2016) 14 ülkenin analiz edildiği, 2003-2010 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı araştırmada panel data ile yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisini incelemiştir. Yolsuzluk verisi olarak Ekonomik Özgürlük Endeksinin kullanıldığı çalışmada yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğu belirlenmiştir.

Anh, Trannam ve Nguyen (2016) tarafından yapılan çalışmada Asya ülkelerinin en dikkat çeken ekonomilerinden birisi olan ve ekonomik göstergeleri gelişen bir ülke olan Vietnam için yaptıkları çalışmada 2000-2012 yılları arasındaki verileri kullanmışlardır. Yolsuzluğun aktarım mekanizmaları yolu ile ekonomiye etkisini ölçmeyi amaçlayan çalışmada yolsuzluğun ekonomik büyümeyi aktarım mekanizması yoluyla negatif olarak etkilediği görülmüştür.

Panel Sınır Testi Analizi ile yapılan, yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlayan bir diğer çalışmayı Erkal, Akıncı ve Yılmaz (2014) 1995-2012 yılları arasındaki verileri kullanarak OECD ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeleri kullanarak yapmışlardır. Yapılan çalışma sonucunda yolsuzlukların daha çok kamuda gerçekleştiği belirtilerek özel sektörün önemine dikkat çekilmiş, yolsuzlukla mücadele amacıyla etkin bir hukuki ve idari sistem kurulması önerilmiştir.

Ghalwash (2014) Mısır'da yolsuzluğun ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini bulmak için yaptığı araştırmada yolsuzluğun ekonomik büyümeyi etkilemede aktarım kanalları olarak bilinen yatırımlar, emek gücü, devlet harcamaları, ticaret açıklığı ve

¹⁰ Yeni Endüstrileşen Ülkeler: Çin, Hindistan, Endonezya, Brezilya, Malezya, Tayland, Meksika, Güney Afrika, Türkiye.

politik istikrarı bağımsız değişken olarak kullanmış, 1990-2012 yılları arasındaki verileri çalışmaya eklemiştir. Sonuç olarak yolsuzluğun ekonomik büyümeyi yatırımlar, emek gücü, ticaret açıklığı ve politik istikrar kanalı ile etkilediği görülmüştür. Yolsuzluğun kamu harcamaları kanalı ise ekonomik büyümeye pozitif bir etkisi olduğu görünse de katsayı göz ardı edilebilecek derecede düşük çıkmıştır.

Yapılan bir diğer çalışmada Lambsdorff (2003), 1970-1995 yılları arasındaki veriler kullanılmış ve adalet ve hukuk sisteminin yetersiz olmasının yolsuzluğu artırarak ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilediği ortaya koyulmuştur. Böylece yolsuzluğun aktarım mekanizmaları yoluyla ekonomik büyümeyi negatif etkilediği analiz edilmiştir.

Mo (2001), yaptığı bir çalışmada yolsuzluğun aktarım kanalları yoluyla ekonomiye olan etkisini araştırmıştır. Araştırma 1960-1985 yılları arasındaki 54 ülkenin verilerini kapsamaktadır. Panel data kullanılarak oluşturulan analizde yolsuzluğun ekonomik büyümeye aktarım kanalları yolu ile negatif olarak etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Akçay (2001) dünyanın çeşitli coğrafi bölgelerinden seçtiği 54 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomisini zaman serisi kullanarak yaptığı çalışmada yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisini araştırmış ve yapılan analiz sonucunda yolsuzluğun ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilediğini bulmuştur.

3.1.3. Anlamlı Bir İlişki Olmadığına Dair Görüşler

Yolsuzluğun ekonomik büyümeye aktarım kanallarıyla olsun ya da olmasın olumlu veya olumsuz etkisinin olduğunu savunanlar yanında iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunamayan çalışmalar da mevcuttur¹¹. Bu araştırmalar genel olarak yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan bir etkisinin olup olmadığını, aktarım mekanizmasını dikkate almayan çalışmalardır.

İbrahim ve Okunade (2016) tarafından yapılan çalışmada Nijerya'da yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu analiz için 1980-2013 yılları arasındaki veriler kullanılmış ve yöntem olarak vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Sonuç olarak ekonomik büyüme ve yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

¹¹ Karagöz ve Karagöz (2010), Koyuncu ve Bhattacharyya (2007)

Karagöz ve Karagöz (2010) yaptıkları çalışmada yolsuzluk, ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamışlardır. 1980-2005 yılları arasındaki verilerin incelendiği analizde MIMIC yöntemi kullanılmış ve yolsuzluktan büyümeye doğru herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Asiedu ve Freeman (2009) yaptıkları çalışmada 18 ülke verilerini kullanarak ekonomik büyüme ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuç olarak Latin Amerika ülkeleri için yolsuzluktan ekonomik büyümeye doğru anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Yapılan çalışmalar sonucu yolsuzluğun ekonomik büyümeyi etkilediği yönünde anlamlı bir ilişki bulunamayan diğer bir çalışma da Koyuncu ve Bhattacharya (2007) tarafından oluşturulmuştur. 23 OECD ülkesinin 1975-1993 yılları arasındaki verilerini araştırmalarında kullanan iktisatçılar panel data kullanarak yaptıkları analizde yolsuzluğun aktarım kanalı olan yatırımlar yoluyla ekonomik büyümeyi etkilerken direk olarak herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

3.2. Literatür Özeti

Tablo 3.1: Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Etkisi Konusunda Literatür Özeti

	Çalışmayı Yapan	İncelenen Dönem	Ülkeler	Kullanılan Model
Ekonomik Büyüme Olumlu Etkilediğine Dair Görüşler	Ondo (2017)	2005-2015	EMCCA ülkeleri	Panel Veri Analizi
	Algan, Aktakas ve Tekin (2014)	1980-2011	Türkiye	Vektör Hata Düzeltme Modeli
	Trabelsi ve Trabeli (2014)	1984-2011	88 ülke	Panel Veri Analizi
	Krammer (2014)	2009	Avrupa ve Balkan 30 Ülke	Anket Çalışması
	Huang (2012)	1995-2010	10 Asya Ülkesi	Vektör Hata Düzeltme Modeli
	Swaleheen ve Stansel (2007)	1995-2004	60 ülke	Panel Veri Analizi
	Ehrlich ve Lui (1999)	1960-1992	Avrupa Birliği Ülkeleri ve OECD ülkeleri	Panel Veri Analizi

Tablo 3.1. (Devam) Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Etkisi Konusunda Literatür Özeti

Ekonomik Büyümeyle Olumsuz Etkilediğine Dair Görüşler	Awan vd. (2018)	1996-2014	SAARC Üyesi 5 ülke	Panel Veri Analizi
	Borlea, Achim ve Miron (2017)	2005-2014	Avrupa Birliği Üyesi 28 ülke	Sıradan En Küçük Kareler Tahmini
	Sofuoğlu, Kızılkaya ve Ay (2017)	2001-2014	NIC üyesi ülkeler	Panel Veri Analizi
	Ertimi vd. (2016)	2003-2010	14 ülke	Panel Veri Analizi
	Anh, Trannam ve Nguyen (2016)	2000-2012	Vietnam	Panel Veri Analizi
	Ghalwash (2014)	1990-2012	Mısır	Zaman Serisi Analizi
	Erkal, Akıncı ve Yılmaz (2014)	1995-2012	OECD ve AB üyesi ülkeler	Panel Sınır Testi Analizi
	Lambsdorff (2003)	1970-1995	67 ülke	En Küçük Kareler Tahmini
	Akçay (2001)	1960-1995	54 ülke	En Küçük Kareler Tahmini
	Mo (2001)	1960-1985	54 ülke	Panel Veri Analizi
Anlamli İlişki Olmadığına Dair Çalışmalar	İbrahim ve Okunade (2016)	1980-2013	Nijerya	Vektör Hata Düzeltme Modeli
	Tezel (2013)	1985-2012	Türkiye	Zaman Serisi Analizi
	Viorica, Jemna ve Pintilescu (2011)	1997-2009	Romanya	Zaman Serisi Analizi
	Karagöz ve Karagöz (2010)	1980-2005	Türkiye	MIMIC Modeli
	Asiedu ve Freeman (2009)	1999-2000	18 ülke	Anket Çalışması
	Koyuncu ve Bhattacharya (2007)	1975-1993	OECD Üyesi 23 Ülke	Panel Veri Analizi

3.3. Ekonometrik Yöntem ve Uygulama

3.3.1. Değişkenler ve Veriler

Çalışmada yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan ve aktarım kanalları yoluyla etkisi analiz edilecektir. Yolsuzluk verilerinin ekonomik büyümeye doğrudan etkisi yapılan çalışma ile incelenmiştir. Daha sonra yolsuzluğun aktarım kanalları yoluyla ekonomik büyümeye etkisine bakılacaktır. Bunun için öncelikle yolsuzluğun aktarım mekanizmalarına etkisi ve daha sonra aktarım mekanizmalarının ekonomik büyümeye etkisi analiz edilecektir. Böylece yolsuzluğun ekonomik büyümeye dolaylı olarak, aktarım mekanizmaları yoluyla etkisi analiz edilecektir. Analizde 2013-2017 arası, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi ülkelerden Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Türkiye verileri ele alınmıştır.

Çalışmada toplamda 3 model kullanılarak değişkenlerin birbirlerine etkisi incelenmiş, bunun yolla aktarım mekanizmalarının yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında nasıl rol oynadığı incelenmiştir. Verilerin her biri yıllık olup ekonomik büyüme verisi olarak World Bank Databank data setinden faydalanılmış ve GSYİH'nın 2010 yılı baz alınarak hesaplanan yüzdeler büyüme oranı kullanılmıştır.

Yolsuzluk verisi olarak genel olarak çalışmalarda en fazla kullanılan ve yolsuzluk göstergesi kabul edilen Transparency International tarafından her yıl yayımlanan Yolsuzluk Algısı Endeksi kullanılmıştır. Bu endeks ülkeleri yolsuzluk seviyelerine göre 1'den 10'a kadar puanlamakta ve en düşük yolsuzluk oranı olan ülkelere en yüksek puanı vererek sıraya koymaktadır. Yani bir ülkenin Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde 10 puan alması o ülkenin yolsuzluk seviyesinin en düşükte olduğunu göstermektedir. Yapılan analizler bu duruma göre yorumlanacaktır. Yolsuzluk Algı Endeksi güvenilirliği ve yolsuzluğun değişken olarak kullanıldığı çalışmalarda yüksek oranla tercih sebebi olmasından dolayı bu çalışmada yolsuzluk verisi olarak kullanılmıştır.

Modelde kullanılan beşeri sermaye verisi yine World Bank Databank kaynağından elde edilen nüfus artış oranıdır. Modeldeki diğer bir değişken olan yatırımlar için GSYİH'nın yüzdesi olarak gösterilen brüt sermaye oluşumu verisi yine World Bank Databank kullanılarak elde edilmiştir.

Çalışmada kullanılacak veriler ve kaynakları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 3.2: Modelde Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları

Değişkenler	Tanımı	Gözlem Aralığı	Kaynak
EG	Sabit fiyatlarla hesaplanan ekonomik büyüme yüzdesi	2003-2017	World Bank Dataset
COR	Yolsuzluk Algısı Endeksi	2003-2017	Transparency Internaional
K	Brüt Sermaye Oluşumunun GSYİH Yüzdesi	2003-2017	World Bank Dataset
P	Nüfus Artış Oranı	2003-2017	World Bank Dataset
Y1	Önceki Dönemin Sabit Fiyatlarla Hesaplanmış Gayrisafi Yurtiçi Hasılası	2003-2017	World Bank Dataset

3.3.2. Model

Çalışmada kullanılacak modeller şu şekildedir;

$$EG_t = \alpha_0 + \alpha_1 COR_t + \alpha_2 K_t + \alpha_3 P_t + \alpha_4 \ln Y_0 + u \quad (3.1)$$

$$K_t = \alpha_0 + \alpha_1 COR_t + \alpha_2 EG_t + \alpha_3 P_t + u \quad (3.2)$$

$$P_t = \alpha_0 + \alpha_1 COR_t + \alpha_2 EG_t + \alpha_3 K_t + u \quad (3.3)$$

Araştırmada kullanılacak üç adet model bulunmaktadır. Modellerde yer alan EG değişkeni ekonomik büyüme, COR değişkeni yolsuzluğu temsil eden ve yolsuzluk endeksi olarak bilinen “Corruption Perception Index”, K araştırmada yolsuzluk aktarım mekanizması olarak bilinen yatırımları temsil eden brüt sermaye oluşumunun GSYİH’ya yüzdesidir. Son olarak P ise yine yolsuzluk aktarım mekanizması olarak bilinen beşeri sermaye kanalını temsilen nüfus artış hızıdır. Diğer taraftan, birinci denklemde yer alan Y_0 değişkeni ise t-1 döneminin çıktı düzeyini göstermektedir. u terimi modeldeki hata katsayısıdır. Model, Anoruo ve Braha (2005) tarafından yapılan çalışma örnek alınarak oluşturulmuştur.

3.3.3. Araştırma Yöntemi

Çalışmada ekonometrik yöntem olarak panel veri analizi kullanılmıştır. Değişkenlerde birim kök olup olmadığı ADF, PP, Im, Peseran & Shin (IPS) ve Levin, Lin & Chu (LLC) testleri ile analiz edilmiştir. Daha sonra modelde bir eşbütünlük olup

olmadığının test edilebilmesi için Pedroni tarafından önerilen metodoloji kullanılmıştır. Çalışmada hata terimlerinin normal dağıldığı durumlarda kullanılabilen olabilirlik oran test istatistiği (LR) kullanılmış ve eğim katsayılarının paneli oluşturan yatay kesitler arasındaki homojenlik durumu eğim katsayılarının homojen olduğunu belirten temel hipotezine karşılık, eğim katsayılarının homojen olmadığını belirten alternatif hipoteziyle araştırılmıştır (Aydın ve Yalçınkaya, 2017: 189). Hata terimleri arasında otokorelasyon olup olmadığı Wooldridge testi ile incelenmiştir. Son olarak katsayısı tahmincisi olarak Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS) kullanılarak sonuçlar yorumlanmıştır.

3.3.3.1. Birim Kök Testleri

Ekonometrik analiz aşamasında verilerin durağan olmaları oldukça önemlidir. Analizde durağan olmayan verilerin kullanılması sonuçların eksik çıkmasının yanı sıra bulunması gereken sonucun tam tersi sonuçların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Bu da regresyona tabi tutulan değerler arasında sahte bir ilişkiye yol açmaktadır. Değişkenlerde anlamlı bir ilişki olmasa bile durağan olmayan serilerle yapılan regresyon analizi sonucunda aralarında bir korelasyonun olduğu bulunabilmektedir (Zortuk, 2008: 184).

Uygulamada en çok kullanılan durağanlık testleri bu başlıkta incelenecek ve temel özellikleri belirtilecektir.

3.3.3.1.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi

Bir modelde eşbütünleşme ilişkisinin oluşturulabilmesi için değişkenlerden her birinin aynı oranda bütünlemeye sahip olması gereklidir. Bir değişken kaçınıcı farkta durağan hale geliyorsa o değişkenin durağan oluncaya kadar alınana fark derecesinde bütünleşik olduğu tanımlanır (Dülger ve Cin, 2002: 51).

Dickey - Fuller testi uygulanırken zaman serisinin birinci dereceden otoregresif model olarak tanımlanan AR modeline uygunluk gösterdiği varsayılırken zaman serileri AR modeli haricinde farklı dereceden otoregresif modellere de uyum sağlayabilmektedir (Torun, 2015: 59).

Modelin denklemleri aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır;

$$Y_{it} = d_{it} + X_{it} \quad (i=1,\dots,N; \quad t=1,\dots, T_i) \quad (3.4)$$

$$d_{it} = \beta_{i0} + \beta_{i1}t + \beta_{imi}t^{mi} \quad (3.5)$$

$$X_{it} = \alpha_i X_{it-1} + u_{it} \quad (3.6)$$

ADF birim kök testi için hazırlanan hipotezler şu şekilde gösterilir;

$$H_0: \rho_1 = 0 \quad (\text{Tüm birim serilerinde birim kök mevcuttur}). \quad (3.7)$$

$$H_1: |\rho_1| < 0 \quad (\text{Bazı birimlerin zaman serileri durağan, bazılarının değil}). \quad (3.8)$$

ADF testinin temel özellikleri;

- Her Fisher testi gibi ADF testinde kullanılan veri setinin de dengeli olma gibi bir koşulu bulunmamaktadır. Serilerde boşluk bulunsu dahi kullanılabilen ADF, bu açıdan kolaylık sağlamaktadır,
- T zaman serisinin sonsuza gittiği durumda asimptotik olarak uygundur. Birim miktarı N sonluysa analizler en az bir birim durağandır şeklindeki alternatif hipoteze karşı uygundur (Tatoğlu, 2013: 215).

3.3.3.1.2. Im, Peseran & Shin Testi (IPS)

IPS birim kök testi çalışmalarda en yaygın olarak kullanılan bir diğer durağanlık testidir. Bu test Levin, Lin Chu (LLC) birim kök testini alternatif hipotez altındaki değerlerde heterojeniteye izin verecek şekilde genişletmektedir. Diğer taraftan β 'nin alternatif hipotez altındaki bölgeler arasında farklı olmasına izin veren panel tabanlı bir birim kök testi olarak tanımlanmaktadır. Ortalama grup yaklaşımına dayanan IPS testi örnek performansı bakımından iyi sonuçlar veren bir testtir (Huang, 2012: 1142).

IPS (2003) birim kök testi, IPS (1997) testinin hata katsayısının korelasyonlu olup olmamasına göre geliştirilmiş bir modeldir. Ayrıca IPS birim kök testinde t zaman serisinin ve n kesit verisi boyutunun sonsuz olup olmaması da bu birim kök testinin önemli bir değişkenidir. IPS testi i kesit verileri için p_i 'nin bire denk olduğunu varsayan ve birim kökün bulunduğu, temellerinin sıfır hipotezi üzerinde kurulmuştur. Şu şekilde bir denkleme sahiptir;

$$Y_{it} = \mu_i + p_i Y_{i,t-1} + u_{it} \quad t=1, \dots, T \quad i=1, \dots, N \quad (3.9)$$

Otoregresif parametre olan p_i 'nin rassal yürüyüş sürecinde örneklemin küçük olması durumlarında aşağı doğru sapması nedeniyle Dickey Fuller tarzı denkleme çevirilmiştir;

$$\Delta Y_{it} = (\mu_i - 1) + (\rho_i - 1)Y_{i,t-1} + u_{it} \quad (3.10)$$

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \delta_i Y_{i,t-1} + u_{it} \quad (3.11)$$

IPS testinin hipotezleri ise şu şekildedir;

$$H_0: \delta_i = 0 \quad (\text{Bütün } i \text{ kesit verileri için panel birim kök mevcuttur}) \quad (3.12)$$

$$H_0 : \delta_i < 0 \quad (\text{Bazı } i \text{ değerleri için panel birim kök yoktur}) \quad (3.13)$$

IPS, farklı birim kök oranlarının ortalamasını temel alan dinamik heterojen panel çalışmaları için birim kök testlerini savunmaktadır (Kantarıcı, 2017: 84).

3.3.3.1.3. Levin Lin & Chu Testi (LLC)

Çalışmalarda en yaygın kullanılan bir diğer birim kök testi olan LLC testi temel olarak aşağıdaki formülasyonu kullanmaktadır;

$$\Delta Y_{it} = \alpha y_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \beta_{ij} \Delta y_{it-j} + X'_{it} \delta + \varepsilon_{it} \quad (3.14)$$

$\alpha = \rho - 1$ birlikte sayılmakla beraber fark terimleri gecikme uzunluklarına izin verilmektedir. Bu birim kök testinde Δy_{it} ve y_{it} 'in vekil değişkeni ile oluşturulmuştur. Buradaki Δy_{it} ve y_{it} , standartlaştırılmış ve deterministik bölümlerinden ayrılmıştır (Egeli ve Egeli 2007: 108).

İlk olarak belirli gecikme sayısına sahip iki denklem Δy_{it} ve y_{it-1} gecikme oranları Δy_{it-j} ($j=1, \dots, p_i$) ve dışsal X_{it} üzerine uyarlanarak bulunmaktadır. Bu regresyonlardan $(\hat{\beta}, \hat{\delta})$ ve $(\hat{\beta}, \hat{\delta})$ katsayıları tahmin edilmektedir. Bulunan katsayılar ile $\Delta \bar{y}_{it}$ ve \bar{y}_{it-1} katsayıları şu şekilde elde edilmektedir;

$$\Delta \bar{y}_{it} = \Delta y_{it} - \sum_{j=1}^{p_i} \hat{\beta}_{ij} \Delta y_{it-j} - X'_{it} \hat{\delta} \quad (3.15)$$

$$\bar{y}_{it-1} = y_{it-1} - \sum_{j=1}^{p_i} \hat{\beta}_{ij} \Delta y_{it-j} - X'_{it} \hat{\delta} \quad (3.16)$$

Daha sonra $\Delta \bar{y}_{it}$ ve \bar{y}_{it-1} regresyonun standart hatası olan (S_i) 'ye bölünerek vekil değişkenler elde edilmektedir:

$$\Delta \tilde{y}_{it} = \Delta \bar{y}_{it} / S_i \quad (3.17)$$

$$\tilde{y}_{it-1} = \bar{y}_{it-1} / S_i \quad (3.18)$$

Denklemden son olarak α şu şekilde elde edilmektedir:

$$\Delta \tilde{y}_{it} = \alpha \tilde{y}_{it-1} + \mu_{it} \quad (3.19)$$

LLC birim kök testinde temel hipotez ve alternatif hipotez şu şekilde ifade edilmektedir:

$$H:0 \alpha=0 \quad (3.20)$$

$$H:1 \alpha<0 \quad (3.21)$$

Bu testte ortak birim kökün olduğu öne sürülen sıfır hipotezi test edilmektedir. Bu test için kernel seçimleri ve yatay kesit ADF regresyonundaki her bir yatay kesitin gecikme katsayılarının belirlenmesi gerekmektedir. Denklemden dışsal değişken kullanılmamakla beraber sabit etkiler veya bireysel sabitler ile trendler yer alabilmektedir (Egeli ve Egeli, 2007: 108).

3.3.3.1.4. Breitung Test İstatistiği

Breitung (2000), sapmalı düzeltme faktörü gerektirmeyen bir havuz panel birim kök testi geliştirmiştir. Bu panel birim kök testi uygun bir değişken dönüşümü ile elde edilmiştir. Tanımlar bu çerçevede inşa edilmektedir. Başlangıçta ADF regresyonlarının zaten yapıldığını ve standartlandırılmış \hat{e}_{it} ve \hat{f}_{it} artıklarının bulunduğunu varsayalım. Artıkların ortogonalleşmesi aşağıdaki düzeltme faktörlerinin kullanılmasını engellemektedir (Hlouskova ve Wagner, 2005: 8);

$$e_{it}^* = \frac{T-t}{T-t+1} \left(\Delta \hat{e}_{it} - \frac{1}{T-t} (\Delta \hat{e}_{it+1} + \dots + \Delta \hat{e}_{iT}) \right) \quad (3.22)$$

$$f_{it}^* = \hat{f}_{it-1} - \hat{f}_{i0} + \frac{t-1}{T} \hat{f}_{iT-1} \quad (3.23)$$

Burada basitliği T ile göstermenin yanı sıra, yardımcı regresyonlardan sonraki örneklem büyüklüğü de belirtilmiştir. Artık birim kök testi, havuzlanmış regresyonda şu şekilde gösterilebilir;

$$e_{it}^* = \phi^* f_{it}^* + v_{it}^* \quad (3.24)$$

Bu denklem $H_0: \rho^* = 0$ hipotezini test etmektedir. Breitung, bu testin t istatistiğinin, 1 ile 3 arasındaki durumlarda ardışık olarak $N \rightarrow \infty$ tarafından izlenen ilk $T \rightarrow \infty$ -limiti için standart bir normal dağılım gösterdiğini belirtmiştir.

Heterojen alternatif hipotez olan $H_1^2: -1 < \rho_i < 1$ 'ye karşı tasarlanan panel birim kök testlerine döndüğümüzde ise bu testlerin asimptotik tutarlılığı için ayrı birimlerin kaybolmayan bir fraksiyonunun alternatifin altında sabit olması gereklidir. Testler grup ortalama tahminine ve test istatistiklerine, yani uygun şekilde birleştirilmiş bağımsız zaman serisi birim kök testlerine dayanmaktadır (Hlouskova ve Wagner, 2005: 8).

3.3.3.2. Değişen Varyans Testi

Eşit varyans durumunun olmadığı modellerde değişen varyansın bulunduğu ve bu parametre tahmincilerinin kullanılmalarının varyansların farklı tahmin edilmelerine neden olabilmektedir (Kınacı ve Genç, 2002: 56).

Doğrusal bir modelin altında yatan genel varsayımlardan birisi hataların bağımsız olarak aynı şekilde dağılmış olmasıdır. Hatalar bu şekilde dağıldığında, bunlar homojenlik olarak adlandırılır. Doğrusal bir heterojen model şu şekilde tanımlanmaktadır;

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{1i} + \dots + \beta_m x_{mi} + \varepsilon_i, \quad i = 1, \dots, n \quad (3.25)$$

ε_i hata değişkenlerinin gerçekleşmeleri olduğu durumda $\varepsilon \sim SZ$ olarak gösterilir.

Tesadüfi değişimler S, Z için varsayımı;

$$S > 0, Z \sim \mathcal{N}(0,1), S \perp Z \quad (3.26)$$

Hataların varyanslarını modelleyen rasgele değişken olan S^2 için şu düzenlilik varsayımı yapılmaktadır;

$$0 < E(S^2) < \infty, \quad 0 \leq \text{var}(S^2) < \infty \quad (3.24)$$

Heteroscedasiti $\text{var}(S^2)$ değeri pozitif olduğunda ortaya çıkmaktadır. Homoscedastisiti ise aynı parametrenin 0 olduğu durumlarda geçerlidir. (3.25) numaralı modelin doğruluğu sabitse ve ε heteroscedastik durumda ise regresyon katsayıları için normal sıradan En Küçük Kareler tahmincisi tutarlı sonuçlar verebilmektedir. Bununla birlikte Greene

(2012)'e göre tahminci etkili değildir çünkü standart hatalar taraflı ve olağan çıkarım yöntemleri uygulanamaz (Klein vd., 2016: 568-569).

Olabilirlik oran yöntemine dayalı olan yapısal varyans testleri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

a. Genel Olabilirlik Oran Testi

$$Y_i = X'_i \beta + \varepsilon_i \quad (3.27)$$

(3.22) numaralı model hata terimleri bağımsız ve normal dağılımlı olduğu için olabilirlik denkleminin logaritması sabit terimlerin olmadığı varsayımıyla şu şekilde elde edilir:

$$L(Y; \delta, \sigma^2, \beta) = -\frac{n}{2} \log \sigma^2 - \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \log w_i - \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \frac{(y_i - x'_i \beta)^2}{\sigma^2 w_i} \quad (3.28)$$

$$L_p(Y; \delta) = L(Y; \delta, \hat{\sigma}_\delta^2, \hat{\beta}_\delta) \propto -\frac{n}{2} \log \hat{\sigma}_\delta^2 - \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \log w(z_i, \delta) \quad (3.29)$$

δ parametresinin olabilirlik tahmin edicisi (3.29) nolu denklem maksimize edilerek bulunmaktadır.

Denklemde:

$$\hat{\beta}_\delta = \left(\sum_{i=1}^n x_i w_i^{-1} x'_i \right)^{-1} \left(\sum_{i=1}^n x_i w_i^{-1} y_i \right) \quad (3.30)$$

$$\hat{\sigma}_\delta^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - x'_i \hat{\beta}_\delta)^2 w_i^{-1} \quad (3.31)$$

δ vektörünün doğrusal olmayan bir fonksiyonu olan olabilirlik fonksiyonu nedeniyle ilgili parametre vektörü iteratif yollar ile belirlenir ve aşağıdaki denklemde yerine koyulur:

$$LRT = -2 \{ LR_p(Y; \delta_0) - LR_p(Y; \hat{\delta}) \} \quad (3.32)$$

X_{q-1}^2 olabilirlik test istatistiğinin dağılımı olarak belirlenmektedir (Kardiyen, Akdeniz ve Yiğit, 2011: 138).

b. Koşullu Olabilirlik Oran Testi

Olabilirlik oran testi ilgilenilmeyen parametrelerin sayısının çok küçük olması bile iyi sonuçlar vermesine yeterli gelmeyebilmektedir. Bu durumlara göre geliştirilen koşullu olabilirlik oran test istatistiği şu denklemde gösterilmektedir:

$$CL_p(Y; \delta) = CL_p(Y|\hat{\beta}_\delta, \hat{\sigma}_\delta; \delta) = L_p(Y; \delta) + \frac{1}{2}\{(p+2)\log\hat{\sigma}_\delta - \log|\sum x'_i w_i^{-1} x_i|\} \quad (3.33)$$

(3.33) numaralı denklem koşullu olabilirlik test istatistiğini göstermektedir (Kardiyen, Akdeniz ve Yiğit, 2011: 139).

c. Uyarlanmış Olabilirlik Oran Testi

İlgilenilmeyen ve test edilen parametre olarak tanımlanan δ 'nın ortogonal olmaması nedeniyle profil olabilirlik oran testi şu şekilde uyarlanarak yeni fonksiyon elde edilmiştir (Kardiyen, Akdeniz ve Yiğit, 2011: 138):

$$ML_p(Y; \delta) = CL_p(Y; \delta) + \frac{\sum_{i=1}^n \log w_i}{n} \quad (3.34)$$

Uyarlanmış olabilirlik test istatistiği şu şekilde gösterilmektedir:

$$MLRT = -2\{ML_p(Y; \delta_0) - ML_p(Y; \hat{\delta})\} \quad (3.35)$$

d. Artık Olabilirlik Oran Testi

Sınamak istediğimiz parametreler ölçü ve ağırlıklandırma parametreleri olduğunda $\hat{\beta}$ 'nin koşullu olabilirlik fonksiyonu artık olabilirlik fonksiyonu haline dönüşür. Böylece artık olabilirlik oran testi serbestlik derecesini dikkate alarak parametreleri test edebilmektedir.

$$RL_p(Y; \sigma^2, \delta) = RL_p(Y|\hat{\beta}_{\sigma^2, \delta}; \sigma^2, \delta) = CL_p(Y; \delta) - \log\hat{\sigma}_\delta^2 \quad (3.36)$$

Bu işlemlerden sonra nihai artık olabilirlik test istatistiği şu şekilde yazılabilir (Kardiyen, Akdeniz ve Yiğit, 2011: 138).

$$RLRT = CLRT + 2(\log\hat{\sigma}_0^2 - \log\hat{\sigma}^2) \quad (3.37)$$

e. Barlett-Düzeltilmiş Olabilirlik Oran Testi

Örnek çapın yeterince büyük olmadığı ve ilgilenilmeyen parametre sayısı çok olduğu gibi durumlarda olabilirlik oran test istatistiği doğru sonuçlar vermeyebilir. Bu

gibi durumlarda aşağıdaki denklemde görülen düzeltilmiş olabilirlik oran test istatistiği kullanılmaktadır (Kardiyen, Akdeniz ve Yiğit, 2011: 140).

$$LRT^* = \frac{LRT}{1 + c} \quad (3.38)$$

3.3.3.3. Eşbütünleşme Testi

Durağan olmayan iki serinin doğrusal bileşimlerinin durağan olma durumu da bulunmamaktadır. Farkında durağan seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiler eşbütünleşme testleri ile belirlenmektedir. Bu bölümde bazı önemli eşbütünleşme testleri incelenecektir.

3.3.3.3.1. Pedroni Eşbütünleşme Testi

Pedroni (1999,2004), kısa süreli dinamiklerin ve uzun süreli eğim katsayılarının bireyler arasında heterojen olmasına izin verilen çoklu regülatörlü dinamik paneller için oluşan eşbütünleşme boşluğu için kalıntı bazlı bir test önermiştir. Test, bireysel heterojen sabit etkilere ve eğilim terimlerine izin vermekle birlikte eşbütünleşme regresyonlarının regresörlerine dışsallık şartı getirmez (Barbieri, 2006:12). Yapılan bu çalışmada Pedroni Eşbütünleşme testi kullanılmıştır.

Pedroni (1998) yaptığı analiz sonucunda yedi farklı istatistiğin küçük örnek başarılarını araştırmış ve asimptotik dağılımları türetmiştir. Bu yedi istatistikten dördü boyut olarak tanımlanırken bu istatistikler gruplardan toplanan datalara bağlı olarak geliştirilmiştir. Boyut içerisindeki istatistikler N birimine ayrı ayrı pay ve payda eklenerek oluşturulmuştur. Kalan üç istatistik boyut istatistikleri arasındadır ve payların N grupları üzerinden payda toplamına oranlanmasıyla elde edilmektedir. Bu model için hipotezler (Şen vd., 2014: 21).;

H_0 : Eşbütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır.

H_1 : Eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Pedroni (1998)'nin geliştirdiği yedi istatistik şu şekilde gösterilmektedir (Barbieri, 2006: 14):

$$\text{Panel } v - \text{İstatistiği } Z_{\hat{v}_{NT}} = \frac{1}{(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T L_{11i}^{-2} \hat{e}_{it-1}^2)} \quad (3.39)$$

$$\text{Panel } \rho - \text{İstatistiği: } Z_{\hat{\rho}_{nt-1}} = \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{e}_{it-1} \Delta \hat{e}_{it} - \hat{\gamma}_i)}{(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{it-1}^2)} \quad (3.40)$$

$$\text{Panel } t - \text{İsts. (NP) } Z_{t_{NT}} = \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{e}_{it-1} \Delta \hat{e}_{it} - \hat{\gamma}_i)}{\sqrt{\hat{\sigma}_{NT}^2 (\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{it-1}^2)}} \quad (3.41)$$

$$\text{Panel } t - \text{İsts. (P) : } Z_{t_{NT}}^* = \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{it-1}^* \Delta \hat{e}_{it}^*}{\sqrt{\tilde{S}_{NT}^{*2} (\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{it-1}^{*2})}} \quad (3.42)$$

$$\text{Grup } \rho - \text{İstatistiği: } \tilde{Z}_{\hat{\rho}_{NT-1}} = \sum_{i=1}^N \frac{\sum_{t=1}^T (\hat{e}_{it-1} \Delta \hat{e}_{it} - \hat{\gamma}_i)}{(\sum_{t=1}^T \hat{e}_{it-1}^2)} \quad (3.43)$$

$$\text{Grup } t - \text{İsts. (NP) : } \tilde{Z}_{t_{NT}} = \sum_{i=1}^N \frac{\sum_{t=1}^T (\hat{e}_{it-1} \Delta \hat{e}_{it} - \hat{\gamma}_i)}{\sqrt{\hat{\sigma}_i^2 (\sum_{t=1}^T \hat{e}_{it-1}^2)}} \quad (3.44)$$

$$\text{Grup } T - \text{İsts. (P) : } Z_{t_{NT}}^* = \sum_{i=1}^N \frac{\sum_{t=1}^T \hat{e}_{it-1}^* \Delta \hat{e}_{it}^*}{\sqrt{\sum_{t=2}^T \tilde{S}_i^{*2} \hat{e}_{it-1}^{*2}}} \quad (3.45)$$

3.3.3.3.2. Westerlund Eşbütünleşme Testi

Diğer eşbütünleşme testlerine kıyasla yeni bir yöntem olarak tanınan Westerlund ve Pesaran (2008) eşbütünleşme testi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi amacıyla aşağıdaki regresyon denklemini kullanmaktadır:

$$\Delta Y_{it} = \delta'_i d_t + \mu'_i \Delta X_{it} + \gamma_i Y_{it-1} + \varphi_i X_{it-1} + e_{it} \quad (3.46)$$

(3.41) numaralı fonksiyonda bulunan d_t , sabit ve trendi gösteren vektör, μ'_i uzun dönem parametresi ve γ_i ile φ_i kısa dönem değerleridir. Alternatif hipotez ve sıfır hipotezi Westerlund eşbütünleşme testi için şu şekilde gösterilebilir:

$$H_0: p_i = 0 \quad (\text{tüm } i \text{ değerleri için})$$

$$H_1: p_i < 0 \quad (\text{tüm } i \text{ değerleri için})$$

Westerlund eşbütünleşme testinde grup ortalaması istatistikleri olan G_a ve G_t 'nin hesaplanması amacıyla her birim yatay kesit birim için tahmin edilen p_i ve p_i 'lerin t 'ye oranının ağırlıklı ortalaması bulunmaktadır:

$$G_a = \sum_{i=1}^N L_{i11}^2 L_{i12} \quad (3.47)$$

$$G_t = \sum_{i=1}^N \bar{\sigma}_i L_{i11}^{\frac{-1}{2}} L_{i12} \quad (3.48)$$

Grup ortalama istatistikleri için belirlenen hipotezler:

$$H_0: \gamma_i = 0 \quad (\text{tüm } i \text{ değerleri için})$$

$$H_1: \gamma_i < 0 \quad (\text{tüm } i \text{ değerleri için})$$

Sonuçlara bakıldığında H_0 hipotezinin reddedilmesi panelin bütününde eşbütünleşme ilişkisinin olduğu anlamına gelmektedir (Doğanay ve Değer,2017 :136).

3.3.3.3.3. Kao Eşbütünleşme Testi

Pedroni (1999,2004) ve Kao (1999) eşbütünleşme testleri genel olarak Engle-Granger iki aşamalı eşbütünleşme testini izlemektedir (Arlt ve Mandel, 2014: 278). Kao (1999) yaptığı çalışmada DF ve ADF testlerini kullanarak bir panel eşbütünleşme testi ortaya koymuştur. Modelin parametreleri ve denklemleri şu şekilde gösterilmektedir:

$$Y_{it} = a_i + \beta X_{it} + u_{it} \quad (3.49)$$

Diğer taraftan eşbütünleşmeye bağlı artık da şu denklemlerle gösterilmektedir:

$$u_{it} = e u_{t-1} v_{it} \quad (3.50)$$

Kao'nun ADF testi ile önerdiği regresyon önermesi şu şekildedir (Yardımcıoğlu, 2013: 63):

$$u_{i,t} = \rho_{i,t} + \sum_{i=1}^n \phi_j \Delta u_{i,t-1} + v_{it} \quad (3.51)$$

Kao (1999) eşbütünleşme testinin hipotezleri şu şekildedir (Gutierrez, 2005 :3):

H_0 : Eşbütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır.

H_1 : Eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

3.3.3.4. Wooldridge Otokorelasyon Testi

Geçtiğimiz yıllar boyunca, otokorelasyon ve heterojenlik ile baş etmek amacıyla tasarlanan ekonometrik modeller enine kitlesel veriler çerçevesinde geliştirilmiştir.

Hesaplama yöntemleri ve modelleri geliştirilmiş, analizlerin gerçeğe daha yakın sonuçlar verebilmesi sağlanmıştır (Debarsty ve Ertur 2009: 1).

Çalışmada Wooldridge otokorelasyon testi kullanılmıştır. Bu testin hipotezleri şu şekilde oluşturulmaktadır (Fuinhas, Marquez ve Couto, 2015: 158);

H_0 : Seride otokorelasyon bulunmamaktadır.

H_1 : Seride otokorelasyon bulunmaktadır.

Öncelikle doğrusal tek yönlü modeli inceleyelim;

$$y_{it} = \alpha + X_{it}\beta_1 + Z_i\beta_2 + \mu_i + \epsilon_{it} \quad i \in (1,2, \dots, N) \quad , \quad t \in (1,2, \dots, T_i) \quad (3.52)$$

y_{it} bağımlı değişken, X_{it} , zamanla değişen eşdeğişken faktörünün (1 x K1) vektörü, Z_i zamanla değişmeyen değişkenlerin (1 x K2) vektörüdür. α, β_1 ve β_2 1 + K1 + K2 parametreleri, μ_i bireysel seviye etkisi ve ϵ_{it} kendine özgü hata terimidir. Eğer μ_i, X_{it} ve Z_i ile korelasyon gösteriyorsa zamanla değişen değişkenler X_{it} üzerindeki katsayılar, sürekli olarak dönüştürülen veriler veya birinci farklı veriler üzerindeki bir gerileme ile tahmin edilebilir. Bu şartlarda denklem şu şekilde oluşturulur (Drukker, 2003: 169);

$$Y_{it} - Y_{it-1} = (X_{it} - X_{it-1})\beta_1 + \epsilon_{it} - \epsilon_{it-1} \quad (3.53)$$

$$\Delta Y_{it} = \Delta X_{it}\beta_1 + \Delta \epsilon_{it} \quad (3.54)$$

3.3.4. Ampirik Analiz Sonuçları

Yapılacak analizler ve yorumlardan önce tanımlayıcı istatistiklerin hesaplanması çalışmanın yol göstericisi olması açısından önemlidir. Bu nedenle tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.3'te gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Tanımlayıcı İstatistikler

	COR	EG	K	LnY	P
Ortalama	3.364848	4.259289	25.86517	25.34716	-0.102071
Medyan	3.300000	4.503726	24.76142	25.58581	-0.269017
En Yüksek	5.700000	34.50000	57.99046	28.39168	2.099854
En Düşük	1.800000	-14.80000	9.818878	21.23118	-1.666383
Std. Sapma	0.855456	5.962567	7.016397	1.959472	0.806630
Çarpıklık	0.392562	0.700086	0.959068	-0.060321	0.769518
Basıklık	2.442722	8.551185	6.106750	1.838220	2.992050
Jarque-Bera	6.372965	225.3360	91.65158	9.379473	16.28479
J&B Olasılık Değ.	0.041317	0.000000	0.000000	0.009189	0.000291
Gözlem Sayısı	165	165	165	165	165

Tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında çarpıklık değerlerinin normal kabul edilebilecek sınırlar içerisinde kaldığı görülmektedir. Bu değer +1 ve -1 değerleri arasında kalması normal dağılımın kabul edilebileceğini göstermektedir. Basıklık katsayısı ise +2 ve -2 değerleri arasında olması tercih edilen bir durumdur (Arapgirlioglu vd., 2013: 36). Tabloda gösterilen J&B olasılık değerleri ise verilerin normal dağılıp dağılmadığını göstermektedir. Bu değer 0.05 olasılık değerinin altında kalması verilerin normal dağıldığını gösteren hipotezin reddedilmesini sağlamaktadır. Bu değere bakıldığında bütün J&B olasılık değerlerinin anlamlı olduğu, böylece verilerin normal dağılmadıkları görülmektedir. Veri setinin en düşük ve en yüksek değerleri incelendiğinde COR değişkeninin en düşük değeri ile en yüksek değeri arasında normal sayılabilecek bir farkın olduğu görülmektedir. Kontrol değişkeni olarak modele dahil edilen LnY1 değişkeni de en yüksek ve en düşük değerler arasında farkın düşük olduğu değişkendir. EG değişkenine baktığımızda ise en yüksek ve en düşük değerler arasında yüksek bir fark olduğu gözlemlenmektedir. Bunun sebebi olarak örnekleme yer alan ülkelerin büyüme oranları arasındaki yüksek oranlı farklılık denilebilir.

3.3.4.1. Birim Kök Test Sonuçları

Birim kök testi sonuçlarını ölçmek amacıyla birçok test kullanılmaktadır. Yapılan bu çalışmada IPS, ADF ve Breitung t-istatistiği testleri sonuçları incelenecektir. Ayrıca literatürde, Breitung test istatistiğinin diğer birim kök testlerinden daha kuvvetli sonuçlar verdiği belirtilmiştir. Diğer taraftan çalışmalarda birim kök testlerinde birbirlerinden farklı sonuçların ortaya çıkması durumunda verilerin birinci farklarında durağanlaşmaları, durağanlık koşulunun yerine getirildiği olarak tanımlanmaktadır (Önder, 2018: 111). Bu nedenle birim kök testlerinde öncelikle Breitung t-istatistiği testleri baz alınacaktır. Verilerin durağanlığının araştırılması için EViews 9.0 ekonometrik paket programı kullanılmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 3.4: GR Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları

EG		Sabitli ve Trendli	Olasılık
Im, Pesaran & Shin W-İstat.	Düzye	-1.01393	0.1553
	I.Fark	-5.47457*	0.0000
ADF Fisher Ki-Kare	Düzye	29.6529	0.1271
	I.Fark	70.3912*	0.0000
Breitung t-istat.	Düzye	-1.85173**	0.0320
	I.Fark	-6.11686*	0.0000

Not: *, **, *** sırasıyla yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlam düzeylerini gösterir.

Ekonomik büyüme değişkenine ait birim kök testi sonuçları ışığında oluşturulan Tablo 3.4'e göre ekonomik büyüme değişkeni sabitli ve trendli değerlerinin olasılık değerlerini düzeylerinde incelediğimizde Breitung testi haricinde, anlamsız olduğu görülmektedir. Diğer taraftan serilerin birinci farkları alındığında bütün testlerde güçlü şekilde durağanlaştıkları görülmektedir. Önder (2018), yaptığı çalışmada farklı sonuçlar veren birim kök testlerinin birinci farkları alındığında durağan hale gelmesinin, durağanlık koşulunun sağlandığı anlamına gelebileceğini belirtmiştir.

Tablo 3.5: K Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları

K		Trendli ve Sabitli	Olasılık
Im, Pesaran & Shin W-İstat.	Düzyey	-0.23782	0.4060
	I.Fark	-4.00875*	0.0000
ADF Fisher Ki-Kare	Düzyey	20.5838	0.5466
	I.Fark	51.4808*	0.0004
Breitung t-İstat.	Düzyey	-1.03916	0.1494
	I.Fark	-6.27753*	0.0000

Not: *, **, *** sırasıyla yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlam düzeylerini gösterir.

Yatırım aktarım kanalını temsil eden brüt sermaye oluşumu değişkenine ait birim kök testi sonuçları Tablo 3.5'te görülmektedir. Değişkenin trendli ve sabitli modelleri incelendiğinde düzeyinde yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlam düzeylerinde anlamsız oldukları görülürken birinci farkları alındığında bütün testlerde serilerin durağan hale geldikleri görülmektedir.

Tablo 3.6: COR Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları

COR		Sabitli ve Trendli	Olasılık
Im, Pesaran & Shin W-İstat.	Düzyey	0.72230	0.7649
	I.Fark	-4.96478*	0.0000
ADF Fisher Ki-Kare	Düzyey	15.3557	0.8465
	I.Fark	60.3594*	0.0000
Breitung t- İstat.	Düzyey	-1.29957***	0.0969
	I.Fark	-7.24910*	0.0000

Not: *, **, *** sırasıyla yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlam düzeylerini gösterir.

Yolsuzluk değişkeni için yapılan durağanlık testlerine bakıldığında sabitli ve trendli modele göre düzeylerinde IPS ve ADF testleri verilerde birim kök bulunduğu sonucuna ulaşırken aynı seviye ve modelde Breitung t-istat. seride yüzde 10 anlamlılık düzeyinde birim kök olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan değişkenin birinci farkı alındığında bütün birim kök testlerinin yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlam düzeylerinde

anlamli olduğu gözlemlenmektedir. Böylece düzeyinde farklı sonuçlar veren birim kök testlerinin birinci farklarında durağan çıkması sonucunda durağanlık şartı yerine getirilmiştir denilebilir.

Tablo 3.7: LNY1 Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları

LNY1		Sabitli ve Trendli	Olasılık
Im, Pesaran & Shin W-İstat.	Düzy	0.45730	0.6763
	I.Fark	-2.05550**	0.0199
ADF Fisher Ki-Kare	Düzy	16.9893	0.7640
	I.Fark	38.7795**	0.0150
Breitung t-İstat.	Düzy	-0.33803	0.3677
	I.Fark	-2.66760*	0.0038

Not: *, **, *** sırasıyla yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Yukarıdaki tabloda gösterilen sabitli ve trendli modellerin olasılık değerlerine bakıldığında düzeylerinde hiçbir testte anlamlı çıkmaya serilerin birinci farkları alındığında IPS ve ADF testlerine göre yüzde 5 düzeyinde, güçlü bir birim kök testi olduğu kabul edilen Breitung t-istatistiği testinde yüzde 1 düzeyinde anlamlı oldukları, yani düzeylerinde birim kök bulunan değişkenin birinci farkı alındığında durağan hale geldiği görülmektedir.

Tablo 3.8: P Değişkeni İçin Birim Kök Test Sonuçları

P		Sabitli ve Trendli	Olasılık
Im, Pesaran & Shin W-İstat.	Düzy	-4.14106*	0.0000
	I.Fark	-2.93528*	0.0017
ADF Fisher Ki-Kare	Düzy	52.3719*	0.0003
	I.Fark	46.7207*	0.0016
Breitung t-istat.	Düzy	-0.39598	0.3461
	I.Fark	-3.10140*	0.0010

Not: *, yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.8'e bakıldığında sabitli ve trendli modellerde, düzeyinde olasılık değerlerinin IPS ve ADF testlerinde anlamlı çıktığı ve Breitung t-istatistiğinde ise anlamsız çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan serilerin birinci farkı alındığında bütün değerlerinde anlamlı çıkması ve Breitung t-istatistiğinin en güçlü birim kök testi olarak kabul edilmesi nedeniyle serinin durağanlık şartının bütün değerlerde yerine getirildiği söylenebilir.

3.3.4.2. Değişen Varyans Testi Sonuçları

Çalışmada değişen varyansın tespiti için Stata 15.0 ekonometrik paket programı kullanılmıştır. Greene LR değişen varyans hipotezleri:

Ho: Değişen varyans yoktur.

H1: Değişen varyans vardır.

Analiz sonucu şu şekilde gösterilmektedir;

Tablo 3.9: Değişen Varyans ve Otokorelasyon Test Sonuçları

Greene LR Değişen Varyans Testi	LR Testi	Olasılık Değeri
Greene Likelihood Ratio Panel Heteroscedasticity Test	54.74424*	0.0000
Wooldridge Otokorelasyon Testi	F Değeri	Olasılık Değeri
	69.325*	0.0000

Not: *, yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Greene LR değişen varyans test sonuçlarına göre olasılık değeri yüzde 5 değerinin altında kalmaktadır. Bu sonuca göre panelde değişen varyans olmadığı yönündeki Ho hipotezi reddedilmekte, panelde değişen varyans olduğunu belirten H1 hipotezi kabul edilmektedir.

Wooldridge otokorelasyon test sonuçlarına göre ise panelde otokorelasyonun olmadığı yönünde kurulan Ho hipotezi reddedilmektedir. Yani otokorelasyon vardır yönündeki H1 hipotezi kabul edilmiştir.

3.3.4.3.Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Paneller arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ölçmek amacıyla eşbütünleşme testleri önerilmektedir. Çalışmada Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri kullanılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 3.10: Pedroni Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	İstatistik	Olasılık
Panel v-istat.	0.754173	0.2254
Panel rho-istat.	2.024842	0.9786
Panel PP- istat.	-3.507129*	0.0002
Panel ADF- istat.	-4.355426*	0.0000
Grup rho-istat.	3.449250	0.9997
Grup PP-istat.	-7.262720*	0.0000
Grup ADF-istat.	-4.600673*	0.0000

Not: * yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Panel eşbütünleşme testi sonuçlarına göre yedi adet test istatistiğinden dördü olan Panel PP, Panel ADF, Grup PP ve Grup ADF testlerinde eşbütünleşmenin olmadığına dair sıfır hipotezi yüzde 1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Diğer eşbütünleşmenin olup olmadığını başka bir test ile de kontrol etmek amacıyla Kao eşbütünleşme testi de yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Kao eşbütünleşme testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 3.11: Kao Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Kao Eşbütünleşme Testi	İstatistik	Olasılık Değeri
ADF	-2.916698*	0.0018

Tabloda 3.11’de görüldüğü gibi Kao eşbütünleşme testi sonuçlarına göre olasılık değeri yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 düzeyinde anlamlıdır. Bunun sonucunda eşbütünleşmenin olmadığını iddia eden sıfır hipotezi reddedilerek değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu kabul eden alternatif hipotez kabul edilebilmektedir.

3.3.4.4.Katsayı Tahmini Sonuçları

Analizin katsayı tahmini sürecinde Eviews 9.0 sürümü kullanılmıştır. Yapılan katsayı tahminleri yolsuzluk aktarım mekanizmasını inceleyen üç model çerçevesinde yapılacaktır. Bu modeller (3.1), (3.2) ve (3.3) numaralı modellerdir.

3.3.4.4.1. Uygulama 1

Uygulama 1’de değişkenlerin tümünün ekonomik büyüme etkisi incelenecek ve katsayı tahminlerine göre yorumlar yapılacaktır. Öncelikle (3.1) no’lu modeli tekrar yazalım;

$$EG_t = \alpha_0 + \alpha_1 COR_t + \alpha_2 K_t + \alpha_3 P_t + \alpha_4 \ln Y_0 + u \quad (3.1)$$

Tablo 3.12: FMOLS Testi Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
COR	1.056609*	22.58422	0.0000
K	0.176607*	4.674284	0.0000
P	0.660247*	15.81178	0.0000
<i>lnY₀</i>	-10.26005*	-376.1613	0.0000

Not: * yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.12’de bağımsız değişkenlerin tümünün bağımlı değişken ekonomik büyüme (EG) üzerindeki etkisi görülmektedir. Değişkenlerin olasılık değerlerinin tümünün 0.0000 olması katsayıların yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 önem düzeylerinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Katsayıları yorumladığımızda ise ülkelerin CPI¹² değerlerinde meydana gelen bir birimlik artışın ekonomik büyümeyi 1.056609 birim artırdığını söyleyebiliriz. Burada analize konu olan Yolsuzluk Algısı Endeksi verilerinin katsayılarının artması durumunda yolsuzluğun azaldığını hatırlatmanın faydası olacaktır. Diğer değişkenlerden yatırımlar ve nüfus artış oranlarında meydana gelen bir birimlik artış da ekonomik büyüme üzerinde sırasıyla 0.176607 ve 0.660247 birimlik yükselişe neden olmaktadır. Ayrıca modelde yolsuzluk aktarım mekanizması olarak tanımlanan

¹² Corruption Perception Index (Yolsuzluk Algısı Endeksi)

yatırımlar ve beşerî sermaye kanalının da ayrı ayrı ekonomik büyümeye etkileri incelenmektedir.

Tablo 3.13: Modelden K Değişkeninin Çıkarılması Sonucunda FMOLS Test Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
COR	1.111831*	24.13876	0.0000
P	0.346438*	8.859329	0.0000
lnY₀	-11.46033*	-407.1076	0.0000

Not: * %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Modelden K değişkeninin çıkarılması sonucunda katsayılar da önemli bir değişiklik görülmemekle birlikte yolsuzluk katsayısının bir miktar yükseldiği, nüfus artışı ve önceki dönem GSYİH katsayısının bir miktar düştükleri görülmektedir. Bu test sonucunda beşerî sermaye yolsuzluk aktarım kanalının ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 3.13'te görüldüğü gibi nüfus artış hızının yüzde bir artması sonucunda ekonomik büyüme yüzde 0.346 artmaktadır.

Tablo 3.14: Modelden P Değişkeninin Çıkarılması Sonucunda FMOLS Test Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
COR	1.135790*	24.41815	0.0000
K	0.127311*	3.529257	0.0006
lnY₀	-10.00628*	-488.0856	0.0000

Not: * yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.14 modelden P değişkeninin çıkarılması durumunda diğer değişkenlerin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediklerini göstermektedir. Görüldüğü gibi modelden P değişkeninin çıkarılması sonucu COR ve lnY₀ değişkenlerinin katsayılarında önemli bir değişiklik görülmemektedir. Yolsuzluk aktarım kanalı olarak çalışmaya dahil edilen K değişkeni ise ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Brüt sermayenin GSYİH'daki payının yüzde 1 oranında artması ekonomik büyümeyi yüzde 0.127 oranında artırmaktadır.

(3.13) ve (3.14) no'lu tablolarda görüldüğü gibi yolsuzluk aktarım kanalları olarak incelenen yatırım ve beşerî sermaye değişkenleri ayrı ayrı incelenmiş ve bu değişkenlerin ekonomik büyümeye pozitif olarak etki ettiği görülmüştür. Yapılacak sonraki analiz 1. Uygulama çerçevesinde olup yolsuzluğun ekonomik büyümeyi direk olarak etkileyip etkilemediği incelenecektir.

Tablo 3.15: Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Doğrudan Etkisi FMOLS Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
COR	1.158498*	25.43509	0.0000
$\ln Y_0$	-11.31577*	-558.8511	0.0000

Not: * yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tabloda gösterilen sonuçlara göre yolsuzluk algısı endeksi, beklendiği gibi, ekonomik büyüme ile yüzde bir düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişkisi mevcuttur. Yani Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde bir birimlik yükseliş, ki bu yolsuzluğun düşmesi anlamına gelmektedir, ekonomik büyümeyi 1.158498 birim yükselttiği anlamına gelmektedir. Bu analiz yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

3.3.4.4.2. Uygulama 2

Diğer uygulama (3.2) no'lu ve (3.3) no'lu modellerin açıklanması üzerine kurulmuştur. Bu uygulamada yolsuzluk aktarım mekanizması olarak tanımlanan ve analizde ekonomik büyümeyi etkilediği sonucu beklenen yatırım ve beşerî sermaye kanallarının yolsuzluk ile ilişkileri araştırılacaktır. Böylece bir önceki uygulamanın analiz sonuçları ile uyumlu olması beklenen Uygulama 2 sonuçlarının çalışmanın amacına uygun şekilde yorumlanmasına olanak sağlaması beklenmektedir.

Tablo 3.16: K Bağımlı Değişkeni İçin FMOLS Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
COR	0.227576*	3.766452	0.0002
GR	0.380527*	6.178277	0.0000
<i>lnY₀</i>	-5.600163*	-198.7200	0.0000
P	-1.932602*	-57.04660	0.0000

Not: * yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.16 FMOLS testi sonucunda bulunan katsayıların tümü yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 düzeylerinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Katsayı sonuçları incelendiğinde yolsuzluk katsayısında meydana gelen bir birimlik artışın yatırımları 0.227576 birim artırdığı söylenebilmektedir. Diğer taraftan ekonomik büyüme ile yatırımlar arasındaki katsayı da pozitif olarak bulunmuştur. Diğer taraftan önceki dönem geliri ile beşeri sermaye değişkenleri yatırım değişkenini negatif etkilemektedir.

Tablo 3.17: P Bağımlı Değişkeni İçin FMOLS Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
COR	0.080932	1.364861	0.1745
GR	-0.017043	-0.277309	0.7820
<i>lnY₀</i>	0.392906*	13.92633	0.0000
K	-0.003930	-0.146276	0.8839

Not: * yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Nüfus artış hızının bağımlı değişken olarak analiz edildiği 3.17 no'lu tabloda yolsuzluk, yatırım ve ekonomik büyüme bağımsız değişkendir. Yapılan analiz sonucunda *lnY₀* dışındaki diğer değerlerin olasılık değeri anlamlı bulunmamıştır. COR, GR ve K değişkenlerinin olasılık değerlerinin anlamlı bulunmaması sonucunda nüfus artışının yolsuzluk ile bir ilişkisinin olmadığını ve dolayısıyla beşeri sermayenin yolsuzluk aktarım mekanizması olarak kullanılamayacağını belirtebiliriz.

SONUÇ

Bu çalışmada gelişmişlik seviyeleri ne olursa olsun her ülkede görülen ve global bir sorun haline gelen yolsuzluk kavramı her boyutuyla incelenmiştir. Yolsuzluğun tanımı, çeşitleri, nedenleri, sonuçları, ölçümü ve seviyeleri birer başlık altında sunulmuştur.

Yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan ve literatürde yer alan bazı yolsuzluk aktarım kanalları yoluyla etkisi incelenmiş, bu etkilerin olumlu, olumsuz veya anlamsız olduğunu analiz eden çalışmalardan alıntılar yapılmış ve yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisi konusunda yapılan önemli çalışmalardan literatür özeti oluşturulmuştur.

Bu teorik çalışmaların yanında ampirik olarak yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan ve dolaylı olarak etkisi analiz edilmiştir. Panel data çalışması ile yapılan analiz Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Türkiye'nin 2003-2017 yılları arasındaki verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada öncelikle birim kök sorunu incelenmiş, değişkenlerin farklarında durağan oldukları görülmüştür. Daha sonra panel data analizinde değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığına bakılmıştır. Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yani ele alınan değişkenler KEİ ülkeleri için uzun dönemde birlikte hareket etmektedir.

Yapılan FMOLS katsayı tahmin sonuçları ise temel olarak ikiye ayrılmıştır. Uygulama 1 analiz sonuçlarına göre şu şekilde çıkarım yapılabilmektedir:

- 1- Yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisine bakıldığı analizin sonucuna göre KEİ örgütünde yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan ve negatif bir etkisi bulunmaktadır. Yolsuzluk Algısı Endeksinde meydana gelen bir birimlik artış ekonomik büyümeyi yaklaşık olarak 1.05 birim artırmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki Yolsuzluk Algısı Endeksi hesaplamalarına göre endekste oluşan bir birimlik artış daha düşük bir yolsuzluk seviyesini göstermektedir. Bu bilgiler çerçevesinde, çalışmanın sonucunda bulunması beklenen yolsuzluğun ekonomik büyümeyi negatif etkilediği yönündeki hipotez doğrulanmış, böylece çoğu çalışmanın gösterdiği sonuçla paralel bir sonuç bulunmuştur.

2- Uygulama 1 ile elde edilmesi beklenen bir diğer sonuç ise yolsuzluk aktarım mekanizmaları olan yatırım ve beşeri sermaye değişkenlerinin ekonomik büyüme ile olan ilişkilerinin anlamlı çıkmalarıdır. Analizler aktarım kanalları için ayrı ayrı yapılmış ve sonuçların daha güvenilir olması sağlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda beşeri sermaye ve yatırım kanallarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin oldukları görülmüştür.

Bu bulgular altında yatırım ve beşeri sermaye değişkenlerinin yolsuzluk aktarım mekanizması olarak görülebilmesi için yine bu iki değişkenin yolsuzluk ile ilişkilerinin katsayı tahminlerinin de anlamlı çıkmaları gerekmektedir. Bu incelemenin sonuçları ise Uygulama 2 ile analiz edilmiştir.

Yolsuzluğun yatırım değişkenini negatif olarak etkilediği analiz edilen çalışmada bu beklenen bir sonuç olarak belirtilmelidir. Diğer taraftan yolsuzluk ile beşeri sermaye arasındaki ilişkiyi araştırmak için yapılan analiz beklenen sonucu vermemiş, yolsuzluğun beşeri sermaye ile ilişkisini araştıran katsayı anlamsız çıkmıştır. Beşeri sermaye ile yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki bulunamaması beşeri sermayenin KEİ ülkeleri için bir yolsuzluk aktarım kanalı olduğu tezini desteklememektedir.

Sonuç olarak yapılan çalışmada yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz olarak doğrudan etkilediği gibi yatırımlar kanalı ile de ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Son dönemde, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi doğrudan etki etmesini inceleyen çalışmalar yanında aktarım mekanizmaları yoluyla da ekonomiyi etkilerini inceleyen çalışmalar da önem kazanmaktadır. Ülkede yolsuzluğun ekonomik büyümeye doğrudan bir etkisinin bulunmadığı sonucunun analiz edilmesi, aktarım mekanizmaları yolu ile yolsuzluğun ekonomik büyümeyi etkilemediği anlamına gelmemektedir. Yolsuzluğun, bir vücudu saran hastalık gibi, ülkenin bütün kademelerini ve kurumlarını işgal etmesi, yolsuzluk aktarım kanallarının önemini ve yolsuzluğu belirlemedeki gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yolsuzluk aktarım mekanizmalarının ekonomik büyümeye etkisi bazı durumlarda yolsuzluğun direk etkisinden çok daha yüksek olabilmektedir. Diğer taraftan yolsuzluk aktarım kanallarının ne şekilde ve ne şiddette ekonomik büyümeyi etkileyeceği ülkelerin kültürel, siyasi, coğrafi ve sosyal yapılarına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Yolsuzluğun küresel bir sorun haline gelmesiyle yolsuzlukla mücadelenin önemi ve yolsuzlukla mücadeleye ayrılan zaman ve maddi olanaklar her dönem daha fazla önem kazanmaktadır. Bunun yanında ülkeler yolsuzlukla mücadelede yanlış ve eksik yollar belirlemiş olabilmektedirler. Çoğu ülke yolsuzlukla mücadelede yolsuzluğun direk etkisine odaklanırken yolsuzluk aktarım kanallarını göz ardı etmektedirler. Ancak bu konuda yapılan çalışmaların artması, yolsuzluğun daha iyi anlaşılması ve bu aktarım kanallarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin daha iyi analiz edilebilmesi ve yolsuzluk kavramına daha etkili önlemler alınabilmesini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abed, G. T., & Gupta, S. (2002). *Governance, Corruption and Economic Performance*. Washington: International Monetary Fund.
- Acemoğlu, D., & Verdier, T. (1998). Property Rights, Corruption and Allocation of Talent: A General Equilibrium Approach. *Economic Journal*, 108(450), 1381-1403.
- Acherman, S. R. (2000). Corruption: Causes, consequences and cures. *Asia-Pasific Development Journal*, 33-58.
- Ahsan, H., & Blackburn, K. v. (2017). Corruption in a Model of Human Capital and Income Distribution. *Centre for Growth and Business Cycle Research Discussion Paper Series*. Manchester: University of Manchester.
- Akça, H., Ata, A. Y., & Karaca, C. (2012). Inflation and Corruption Relationship: Evidence from Panel Data in Developed and Developing Countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2(3), 281-295.
- Akça, H., Ünlükaplan, İ., & Yurdadoğ, V. (2016). Kayıtdışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Kayıtdışı Devlet. *Çukurova Üniverstesi İİBF Dergisi*, 20(2), 211-227.
- Akçay, S. (2001). Corruption and Economic Growth: A Cross National Study. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57(1), 1-13.
- Alesina, A., Özler, Ş., Roubini, N., & Swagel, P. (1992). *Political Instability and Economic Growth*. Massachusetts: National Bureau of Economic Research.
- Algan, N., Aktakas, B. G., & Tekin, İ. (2014). Toplumsal Bir Mesele Olarak Yolsuzluk Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES* (s. 775-785). İstanbul: Beykent Üniversitesi.
- Altunç, Ö. F., & Yıldırım, A. (2017). Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Etkileme Kanalları: Ülkeler Arası Bir Çalışma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(63), 15-27.
- Alves, R. (2008, Temmuz 21). *Behavioral Determinants of Foreign Direct Investments*. MPRA: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/10297/> adresinden alındı

- Anh, N., Trannam, B., & Nguyen, N. M. (2016). Corruption and Economic Growth With Focus on Vietnam. *Crime Law and Social Change*, 65(4), 1-25.
- Anoruo, E., & Braha, H. (2005). Corruption and Economic Growth: The African Experience. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 7(1), 43-55.
- Arapgirlioglu, H., Zahal, O., Gürpınar, E., & Özhan, U. (2013). Lisansüstü Programlara Başvuran Adayların ALES, Yabancı Dil ve Mezuniyet Not Ortalamaları Arasındaki İlişkiler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Entitüsü Dergisi*, 1(1), 30-40.
- Arık, Ş., Akay, B., & Zambak, M. (2013). Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 97-110.
- Arlt, J., & Mandel, M. (2014). The Reaction Function of Three Central Banks of Visegrad Group. *Prague Economic Papers*(3), 269-289. doi:10.18267/j.pep.484
- Arvate, P. R., Curi, A. Z., Sanchez, F. M., & Rocha, F. (2010). Corruption and Size of Government; Causality Test for OECD and Latin American Countries. *Applied Economics Letters*, 1-22.
- Asghari, M. (2016). The Role of Corruption and Healthcare Expenditure in the Persian Gulf Region's Health System. *Iranian Journal of Health Sciences*, 4(2), 19-30.
- Asher, M. G. (2001). Design of Tax Systems and Corruption. *Fighting Corruption: Common Challenges and Shared Experiences* (s. 2-19). Singapur: Institute of International Affairs.
- Asiedu, E., & Freeman, J. (2009). The Effect of Corruption on Investment Growth: Latin America, Sub Saharan Africa and Transition Countries. *Review of Development Economics*, 1-50. doi:10.1111/j.1467-9361.2009.00507
- Aslan, V. (1968). Zimmet Suçu. *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 24.
- Ata, Y., & Arvas, A. (2011). Determinants of Economic Corruption: A Cross Country Data Analysis. *International Journal of Business and Social Science*, 2(13), 161-169.

- Awan, R. U., Aakhtar, T., Rahim, S., Sher, F., & Cheema, A. R. (2018). Governance, Corruption and Economic Growth: A Panel Data Analysis of Selected SAARC Countries. *Pakistan Economic And Social Review*, 56(1), 1-20.
- Ay, A., Kızılkaya, O., & Akar, T. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzluk ve Demokrasinin DYY Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. *Business and Economics Research Journal*, 7(3), 73-88. doi:10.20409/berj.2016321809
- Aydın, H. İ., & Yalçınkaya, Ö. (2017). AR-GE Yatırımlarının Toplam Faktör Verimliliği Üzerindeki Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerinde Panel Veri Analizi (1994-2014). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 178-196.
- Bağdigen, M., & Dökmen, G. (2006). Yolsuzluğun Kamu Gelir ve Giderleri Üzerine Etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 53-69.
- Balanika, V. P. (2011). *The Impact of Trade Openness on Economic Growth*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Baldemir, E., Özkoç, H., & İşçi, Ö. (2009). MIMIC Model ve Yolsuzluk Üzerine Türkiye Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 49-63.
- Barbieri, L. (2006). Panel Cointegration Tests: A Review. *Quaderni Del Dipartimento Di Scienze Economiche E Sociali*, 1-33.
- Barut, B. (2015). İş yerinde İrrasyonel Davranışlar: "Nepotizm, Favorizm, Kronizm" Algısı Üzerine Nitel Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(20), 382-394.
- Bergh, A., Fink, G., & Öhrvall, R. (2012). *Public Sector Size and Corruption: Evidence From 290 Swedish Municipalities*. Stockholm: Research Institute of Industrial Economics.
- Berksoy, T., & Yıldırım, N. E. (2017). Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri. *Journal of Awareness*, 2(1), 1-18.

- Boles, J. (2014). The Two Ways of Bribery; International Corruption Pathways Meet Conflicting Legislative Regimes. *Michingan Journal of International Law*, 35(4), 673-713.
- Borlea, S. N., Achim, M. V., & Miron, M. G. (2017). Corruption, Shadow Economy and Economic Growth. *Studia Universitatis Economics Series: An Emprical Survey Across the European Union Countries*, 27(2), 19-32.
- Canfield, K. (2011). *Estimating the Effects of Corruption on Educational Outcomes in The Indian Public Schooling System*. Massachusetts: Department of Economics of Amherst College.
- Chariye, A. B. (2016). The Impact of Corruption on Tax Morale: A study of Select Business Organisations in Addis Ababa, Ethiopia. *International Journal of Economics and Finance Studies*, 8(1), 48-60.
- Chiekezie, O., Gerald, E., & Nzewi, H. (2016). Corruption as a Major Challenge of Human Capital Development in Nigeria. *International Journal of Management and Economics Invention*, 2(6), 623-631.
- Choi, J. P., & Thum, M. (2005). Corruption and The Shadow Economy. *International Economic Review*, 1-24.
- Çoban, O. (1999). Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomik Etkileri. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 173-195.
- D'Agustino, G., Dunne, J., & Pieroni, L. (2016). Government Spending, Corruption and Economic Growth. *World Development*, 1-24.
- Debarsty, N., & Ertur, C. (2009). Testing For Spatial Autocorelation in A Fixed Effects Panel Data Model: The Feltstein-Horioka Puzzle Revisited. *Manuscript*. University of Namur.
- Delavallade, C. (2006). Corruption and Distribution of Public Spending in Developing Countries. *Journal of Economics and Finance*, 30(2), 222-239.
- Dimant, E., & Tosato, G. (2017). Causes and Affects of Corruption: What Has Past Decade's Emprical Research Taught Us? A Survey. *Journal of Economic Surveys*, 1-22.

- DiMatteo, L. (2013). *Measuring Government in The 21st Century*. Canada: Frazer Institute.
- Doffou, A. (2003). Insider Trading: A Review of Theory and Emprical Work. *Journal of Accounting and Finance Research*, 11(1), 1-17.
- Doğan, B. (2016). *Av. Baran Doğan Hukuk Bürosu*. Baran Doğan:
<https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/nufuz-ticareti-sucunun-cezasi-nedir.html> adresinden alındı
- Doğanay, M. A., & Değer, M. K. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Panel Veri Eşbütünleşme Analizi (1996-2014). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 127-145.
- Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the Shadow Economy: An Emprical Analysis. *Public Choise*(144), 215-238. doi:10.1007/s11127-009-9513-0
- Dridi, M. (2013). Corruption and Economic Growth: The Transmission Channels. *Munich Personal Repac Archieve*, 1-41.
- Drukker, D. M. (2003). Testing for Serial Correlation in Linear Panel Data Models. *The Stata Journal*, 3(2), 168-177.
- Dülger, F., & Cin, M. F. (2002). Türkiye'nin Döviz Kuru Dinamiklerinin Belirlenmesinde Parasalcı Yaklaşım ve Eşbütünleşme Yöntemiyle Sınama. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 29(1), 47-68.
- Egeli, H. A., & Egeli, P. (2007). İhracat-Milli Gelir İlişkisi: Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (s. 101-118). Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Ehrlich, I., & Lui, F. T. (1999). Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 107(6), 270-293.
- Ekinci, A. (2011). What is The Optimum Size Of Government: A Suggestion. *International Journal of Economics and Finance Studies*, 3(1), 45-54.
- Enste, D. H., & Heldman, C. (2017). *Causes and Consequences of Corruption: An Overview of Emprical Results*. Köln: Institut der deutschen Wirthshaft Köln.

- Epaphra, M., & Massawe, J. (2017). The Effect of Corruption on Foreign Direct Investments: A Panel Data Study. *KSP Journal*, 4(1), 19-54.
- Ergün, E. (2018). Kültür Bürokrasi ve Yolsuzluk: Kültürlerarası Zaman Serimli/Boylamsal Bir Çalışma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 19(2), 131-149.
- Erkal, G., Akıncı, M., & Yılmaz, Ö. (2014). Yolsuzluk ve İktisadi Büyüme İlişkisi: OECD ve AB Ülkeleri Üzerine Panel Sınır Testi Analizi. *Sayıştay Dergisi*(92), 143-162.
- Ertimi, B. E., Dowa, A., Albisht, E. M., & Oqab, B. A. (2016). The Impact of Corruptiion on Economic Growth in OIC Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 8(9), 91-103.
- Frolova, I. I. (2014). Research of Corruption in The Educational System. *Asian Social Science*, 10(20), 21-27.
- Fuinhas, J. A., Marques, A. C., & Couto, A. P. (2015). Oil Growth Nexus in Oil Producing Countries: Macro Panel Evidence. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 5(1), 148-163.
- Gedikli, A. (2011). Kamu Hizmetlerinin Yönetim Sürecinde Yolsuzluğun Derinleştirdiği Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme. *Öneri*, 169-188.
- Gezikol, B., & Tunahan , H. (2018). The Economic Analysis of Relationship Between Perceived Corruption, Foreign Trade and Foreign Direct Investment in The Context of International Indices. *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems*, 6(1), 117-132.
doi:10.17093/alphnumeric.372370
- Ghalwash, T. (2014). Corruption and Economic Growth: Evidence From Egypt. *Modern Economy*, 5(10), 1001-1009. doi:10.4236/me.2014.510092
- Gökten, Y. S. (2013). Piyasa: Adam Smith Versus Karl Polanyi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 127-137.
- Gutierrez, L. (2005). Tests for Coentegration in Panels with Regime Shifts. *Econometrics 0505007*. Almanya: University Library of Munich.

- Gürer, A., Deniz, N., & Solmaztürk, B. (2016). Algılanan Örgütsel Kronizm ve Çalışan Sessizliği Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Bir Kamu İdaresi Örneği. 4. *Örgütsel Davranış Kongresi Bildiri Kitabı* (s. 134-141). Adana: Çukurova Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı.
- Hadhek, Z., & Mrad, F. (2015). Trade Openness, Institutions and Economic Growth. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 96-104.
- Heindrich, F., & Hodess, R. (2011). *Handbook of Global Research and Practice in Corrruption*.
- Hjertstedt, A. B., & Cetina, H. (2014). *Why Does Corruption Have Diffirent Effect on Economic Growth: A Case Study of Sub-Saharan Africa and Southeast Asia*. İsveç: Linköpings Üniversitesi.
- Hlouskoca, J., & Wagner , M. (2005). The Performance of Panel Unit Root and Stationarity Tests: Results Large Scale Simulation Study. *Economic Reviews*, 25(1), 1-32.
- Hodge, A., Shankar, S., Rao, P., & Duhs, A. (2009). EXploring the Links Between Corrruption and Growth. *School of Economics Discussion Paper No:392* (s. 1-55). Australia: The University of Queensland.
- Hofstede, G., & Bond, M. H. (1984). Hofstede's Culture Dimensions: An Independent Validation Using Rokeach's Value Survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 417-433.
- Huang, C. J. (2012). Corrruption, Economic Growth and Income Inequality: Evidence from Ten Countries in Asia. *International Journal of Economics and Management Enigneering*, 6(6), 1141-1145.
- Hunady, J., & Orviska, M. (2015). The Effect of Corrruption on Tax Revenue in OECD and Latin America Countries. *Theoretical and Practical Aspects of Public Finance*. Prag: Kolektif Yayınları.
- Husted, B. W. (2002). Culture and International Anti-Corrruption Agreements in Latin America. *Journal of Business Ethnics*, 37(4), 413-422.

- Ibrahim, W., & Okunade, S. A. (2016). Corruption and Economic Growth in Nigeria (1980-2013). *Journal of Academic Research in Economics*, 86-100.
- International, T. (2017). *Global Corruption Barometer 2017*. Transparency International Web Sitesi:
https://www.transparency.org/files/content/feature/Global_Corruption_Barometer_FAQs.pdf adresinden alındı
- Jajkowicz, O., & Drobiszova, A. (2015). The Effect of Corruption on Economic Expenditure Allocation in OECD Countries. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 63(4), 1251-1259.
- Kantarıcı, T. (2017). *AR-GE ve Yeniliğin Gelişmekte Olan Ülkeler Bağlamında Makroekonomik Performans Üzerine Etkisi*. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karagöz, K., & Karagöz, M. (2010). Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. *Sayıştay Dergisi*(76), 5-22.
- Karakaş, M. (2007). Yolsuzluğun Nedenleri Etkileri ve Yolsuzlukla Mücadelede Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Yönetişim. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 43-66.
- Karasioğlu, F. (1998). İçeriden Öğrenenler Ticareti (Insider Trading) ve Türkiye'de Muhasebenin Yatırımcılara Bilgi Sağlama Sorumluluğu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(3), 113-122.
- Kardiyen, F., Akdeniz, E., & Yiğit, E. (2011). Olabilirlik Oranı Yöntemine Dayalı, Yapısal Homojen Olmayan Varyans Testlerinin Piyasa Model İçin Karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 135-144.
- Keita, K. (2011, Haziran 7). Essays on Economic Corruption and Economic Growth: A Theoretical and Empirical Evidence. *Thesis of The Degree of Master MGE-European Master in Public Economics and Public Finance*. Ren.
- Kılıç, R., & Özçelik, Ö. (2006). Küresel Bir Sorun: Kayıtdışı Ekonomi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(16), 337-358.

- Kınacı, İ., & Genç, A. (2002). Hataları Değişen Varyanslı ve Otokorelasyonlu Lineer Olmayan Regresyonda Parametre Tahmini. *S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*(20), 55-68.
- Kızmaz, Z. (2005). Ceza veya Kriminal Yaptırımların Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcı Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(7), 210-231.
- Klein, A., Gerhard, C., Buchner, R., & Diestel, S. (2016). The Detection of Heteroscedasticity in Regression Models for Psychological Data. *Psychological Test and Assessment Modelling*, 58(4), 567-589.
- Klitgaard, R. (1998). International Cooperation Against Corruption. *Finance and Development*, 35(1), 3-6.
- Korkmaz, S. (2015). The Effect of Military Spending on Economic Growth and Unemployment in Mediterranean Countries. *International Journal Of Economics and Financial Issues*, 5(1), 273-280.
- Kotera, G., Okada, K., & Samreth, S. (2012). Government Size, Democracy and Corruption. *Economic Modelling*, 2340-2348.
- Koyuncu, C., & Bhattacharyya, G. (2007). Predicting Corrupt Practices In The Public Sector For 23 OECD Countries. *Applied Econometrics and International Development*, 7(1), 15-36.
- Krammer, S. (2014). Greasing the Wheels of Change: The Impact of Corruption and Institutions on Firm Innovation. *Academy of Management Annual Meeting Proceedings*, 1-61. doi:10.5465/AMBPP.2014.10954abstract
- Lambsdorff, J. G. (2003). How Corruption Affects Productivity. *KYKLOS*, 56(4), 457-474.
- Leff, N. H. (1964). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*, 8(3), 8-14.
doi:<https://doi.org/10.1177/000276426400800303>
- Lewis, J. (2017). Social Impacts of Corruption Upon Community Resilience and Poverty. *Journal of Disaster Risk Studies*, 9(1), 1-8.

- Li, H., Xu, L. C., & Zou, H.-f. (2000). Corruption, Income distribution and Growth. *Economics and Politics*, 12(2), 155-181.
- Linhartova, V., & Zidova, E. (2016). Corruption As An Obstacle On Economic Growth on National Economies. *Buildin Resilient Society* (s. 772-780). Zagrep: Pardubice Üniversitesi.
- Luo, Y. (2004). An Organizational Perspective of Corruption. *Management and Organization Review*, 1(1), 119-154.
- Macdonald, R., & Majiid, M. T. (2011). *Causes of Corruption in European Countries: History, Law and Political Stability*. Glasgow Üniversitesi. Glasgow: Business Schools.
- Malito, D. V. (2014). *Measuring Corruption Indicators and Indices*. İtalya: European University Institute.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712.
- Mauro, P. (1998). Corruption and The Composition of Government Expenditure. *Journal of Public Expenditure*, 263-279.
- Maxim, S. T. (2017). Is Corruption An Inevitable Social Phenomenon in A Changing Society. *Postmodern Openings*, 8(1), 33-39. doi:10.18662/po/2017.0801.03
- Mehen, M. A. (2013). *A Relationship Between Corruption and Income Inequality: A Cross National Study*. Washington: Georgetown University.
- Mendonça, H. F., & Fonseca, A. O. (2012). Corruption, Income and Rule of Law: Empirical Evidence From Developing and Developed Countries. *Brazilian Journal of Political Economy*, 32(2), 305-314.
- Mirzaei, S., Borzadaran, G. M., & Amini, M. (2017). A Comparative Study Of The Gini Coefficient Estimators Based On The Linearization and U Statistics Methods. *Revista Colombiana de Estadística*, 40(2), 205-221.
- Mo, P. H. (2001). Corruption and Economic Growth. *Journal of Comparative Economics*, 29, 66-79. doi:10.1006/jcec.2000.1703

- Mtiraoui, A. (2015, Haziran 12). *Control of Corruption, Action of Public Power, Human Capital and Economic Development: Application Two Sectors of Education of and Health in MENA Region*. MPRA: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/65004/> adresinden alındı
- Murshed, M., Mredula, F., & Tabassum, F. (2018). An Emprcal Assessment of Optimal Government Size and Economic Growth in Light of the Armeý Curve : A Panel Data Investigation. *World Review of Business Research*, 8(1), 161-173.
- Musa, A., Suwaid, Z. S., & Omotayo, L. W. (2017). Relationship Between Corruption and Transmission Mechanism. *International Journal of Advanced Studies in Economics and Public Sector Management*, 140-189.
- Navot, D., Reingewertz, Y., & Cohen, N. (2016). Speed or Greed? High Wages and Corruption Among Public Servant. *Administration & Society*, 1-22. doi:10.1177/0095399715623313
- Nchor, D., & Adamec, V. (2015). Unofficial Economy Estimation by The MIMIC Model: The Case of Kenya, Namibiya, Ghana and Nigeria. *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*(63), 2043-2049. doi:10.11118/actaun201563062043
- Neeman, Z., Paserman, D., & Simhon, A. (2003). Corruption and Openness. *The B E Journal of Economic Analysis and Policy*, 8(1), 1-22.
- Nurudeen, A., Mohd, K., & Mukhriz, A. A. (2015). Corruption, Political Instability and Economic Development in the Economic Community og Wes African State (ECOWAS): Is There A Casual Relationship? *Contemporary Economics*, 45-60. doi:10.5709/ce.1897-9254.159
- Olarewaju, O. (2016). Government Spending, Corruption and Output Growth in Nigeria. *European Scientific Journal*, 12(16), 291-312.
- Ondo, A. (2017). Corruption and Economic Growth :The Case of EMCCA. *Theoretical Economics Letters*, 7(5), 1292-1305. doi:10.4236/tel.2017.75088
- Önder, H. (2018). Enerji Tüketiminin GSYİH İle İlişkisi: OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi. *Marmara İktisat Dergisi*, 2(1), 105-116. doi:10.24954/mjecon.2018.18

- Özbaran, H. (2001). Şeffaflık ve Hesap Verme Sorumluluğu Bağlamında Yolsuzlukla Mücadelede Sayıştayların Rolü. *Sayıştay Dergisi*, 3-22.
- Özşahin, Ş., & Üçler, G. (2017). The Consequences of Corruption on Inflation on Developing Countries: Evidence From Panel Coentegration and Causality Test. *Economies*, 5(49), 1-15. doi:doi:10.3390/economies5040049
- Özyakışır, D. (2011). Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 46-71.
- Pellegrini, L., & Gerlagh, R. (2004). Corruption's Effects on Growths and It's Transmission Channels. *Kyklos*, 57(3), 429-456.
- Podopnik, B., Shao, J., Njavro, D., Ivanov, P. C., & Stanley, H. E. (2008). Influence of Corruption on Economic Growth Rate and Foreign Invesments. 1-8.
- PRS Group. (2001, Mayıs 1). PRS Group Web Sitesi: <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2018/01/icrgmethodology.pdf> adresinden alındı
- Quazi, R. M. (2014). Corruption and Foreign Direct İvestment in East Asia and South Asia: An Econometric Study. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 4(2), 231-242.
- Radu, M. (2015). Political Stability: A Condition For Sustainable Growth in Romania. *Procedia Economics and Finance*, 751-757. doi:10.1016/S2212-5671(15)01324-6
- Rajkumar, A. S., & Swaroop, V. (2008). Public Spending and Outcomes: Does Governance Matter. *Journal of Development Economics*(86), 96-111.
- Rothstein, B. (2013). Corruption and Social Trust: Why the Fish Rots From the Head Down. *Social Research*, 80(4), 1009-1032.
- Ryvkin, D., & Serra, D. (2016, Ekim 31). *The Industrial Organisation of Corruption: Monopoly, Competition and Collusion*. Econ Papers: ftp://econpapers.fsu.edu/RePEc/fsu/wpaper/wp2016_10_01.pdf adresinden alındı
- Sadig, A. E. (2009). The Effects of Corruption on FDI Inflows. *Cato Journal*, 29(2), 267-294.

- Sandalcı, U., & Sandalcı, İ. (2016). Kamu Kesimi Ekonomik Büyüklüğü ve Kamu Etkinlik Düzeyi İlişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 413-429.
- Schwab, K. (2018). *The Global Competitiveness Report*. İsviçre: World Economic Forum.
- Shabbir, G., Anwar, M., & Adil, S. (2016). Corruption, Political Stability and Economic Growth. *The Pakistan Development Review*, 55(4), 689-702.
- Shah, A., & Schacter, M. (2004). Combating Corruption: Look Before You Leap. *Finance & Development*, 40-43.
- Shahab, M. R., Pajooyan, J., & Gaffari, F. (2015). The Effect of Corruption on Shadow Economy: An Emprical Analysis Based on Panel Data. *International Journal of Business and Development Studies*, 7(1), 85-100.
- Sofuoğlu, E., Kızılkaya, O., & Ay, A. (2017). Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Yeni Sanayileşmiş Ülkeler İçin Panel Veri Analizi. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES* (s. 476-483). Bişkek: Eurasian Economists Association & Kyrgyzstan-Turkey Manas University.
- Swaleheen, M. u., & Stansel, D. (2007). Economic Freedom, Corruption and Growth. *Cato Journal*, 27(3), 343-358.
- Şanlısoy, S., & Kök, R. (2010). Politik İstikrarsızlık- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006). *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 25(1), 101-125.
- Şen, A., Şentürk, M., Özkan, G., & Ducan, E. (2014). External Determinants of Economic Growth in Developing Countries: Panel Data Analysis. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 36(1), 15-28.
- Tanzi, V. (1998). Corruption Around The World: Causes, Consequences, Scope and Cures. *IMF Staff Papers*, 45(4), 559-594.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.

- TEPAV. (2006). *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri*. Ankara: Matsa Basımevi.
- Tezel, F. (2013). *Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Thanh, S. D. (2014). Government Size and Economic Growth in Vietnam: A Panel Analysis. *Journal of Economics Development*, 17-39.
doi:10.24311/jed/2014.222.03
- Torun, N. (2015). *Birim Kök Testlerinin Performanslarının Karşılaştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Trabelsi, M. A., & Trabelsi, H. (2014, October). At What Level of Corruption Does Economic Growth Decrease. Tunus. <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/81279/> adresinden alındı
- Türedi, S. (2017). Yolsuzluk ve Ülke Riskinin DYY Girişleri Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkelerden Ampirik Kanıt. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 151-172.
- Uğur, M., & Dasgupta, N. (2011, Nisan 20). *Corruption and Economic Growth: A Meta Analysis of The Evidence of Low Income Countries and Beyond*. MPRA: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/31226/> adresinden alındı
- Urien, J. (2012). The Impact of Corruption on Socio-Economic Development of Nigeria. *Crown Research in Education*, 2(3), 143-152.
- Uysal, Ö. (2011). Yolsuzluğun Ölçülmesi Sorunu ve Opasite Endeksi. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 21-30.
- Vian, T. (2008). *Corruption and The Consequences for Public Health*. Boston: Elsevier Inc. doi:10.1016/B978-012373960-5.00507-4
- Viorica, D., Jemna, D., & Pintilescu, C. (2011). Determinants of Corruption in Romania and Its Impact on Economic Growth. *Analele Stiintifice ale Universitatii "Alexandru Ioan Cuza" din Iasi Stiinte Economice*, 225-233.
- Virta, H. (2007). *Corruption and Shadow Economy: Differences Relationship Between Countries*. Helsinki: Helsinki Center of Economic Research.

- Woo, J. Y., & Heo, U. (2008). Corruption and Foreign Direct Investments Attractiveness in Asia. *Asian Politics and Policy*, 1(2), 223-238.
- Yakar, S., & Cebeci, K. (2007). Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Etkileri Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Çimento İşveren Dergisi*, 4(21), 16-29.
- Yardımcıoğlu, F. (2013). Eğitim ve Sağlık İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(9), 49-74.
- You, J. S., & Khagram, S. (2005). A Comparative Study Of Inequality and Corruption. *American Sociological Review*, 70(1), 136-157.
- Zortuk, M. (2008). Türkiye'de Tüketici ve Toptan Eşya Fiyat İndeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1986-2004. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(20), 181-190.

DİZİN

A

ABD, xv, 9, 60
Açıklık, 4, 17, 20, 56, 57, 58
Adalet, 10, 13, 14, 26
Adam kayırmacılık, 5
Ademi merkeziyet, 13
Alternatif Hipotez, 72, 74, 75, 87
AR-GE, 35, 57
Avrupa Konseyi, 8
Az Gelişmiş Ülke, 4

B

Belirsizlikten Kaçma, 18
Beşeri Sermaye, v, 2, 53, 54, 69, 70, 89,
90, 91, 93
Bireycilik, 19
Birim Kök, 70, 72, 73, 74, 75, 83, 84,
85, 86, 92
Bürokrasi, 11, 26

Ç

Çalışan sessizliği, 8

D

Değişen Varyans, 75, 86
Deli Tilki, 21, 22, 23
Demokrasi, 10, 60
Doğrudan Yabancı Yatırımlar, 33, 52
Durağanlık, 71, 72, 83, 84, 86

E

Ekonomik Büyüme, 47, 52, 53, 59, 62,
64, 65, 67, 69, 70, 83, 88, 90, 91, 93,
94
En Küçük Kareler 68, 71, 75
Enflasyon, 15
Eşbütünleşme, 70, 71, 78, 79, 80, 87, 92
Etkin Yağlama Hipotezi, 1

F

Favorizm, 8

G

Gelir Dağılımı, 41
GINI katsayısı, 42
Güç mesafesi, 18

H

Haraç, 5, 6
Hasta Buldog, 21, 22, 23
Hesap Verebilirlik, 4, 24, 26, 52
Hile, 5

I

ICRG, xv, 26, 65
IMF, xv, 28

İ

İçerden Öğrenenlerin Ticareti, 5, 8
İltimas, 7, 8
İndeks, 1, 4
İrtikap, 6
İşsizlik, 17

K

Kamu Gelirleri, 40
Kamu Harcamaları, 34
Kamu Rüşveti, 5, 6
kamu sektörü, 6
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü,
iii, 2, 69, 92
Katsayı Tahmini, 89
Katsayısı Tahmincisi, 71
Kayıt Dışı Ekonomi, 16
Kaynak Dağılımı, 34
KEİ, xv, 31, 92, 93
Klitgaard, 19
Kolektivizm, 19

Kronizm, 7

L

Latin Amerika, 13, 40, 67

Literatür, 62, 67, 68

Liyakat, 7, 12, 14

N

Nepotizm, 5, 7

Nüfus Artış Oranı, 70

Nüfuz Ticareti, 5, 8

O

OECD, xv, 13, 28, 40, 65, 67, 68

Opasite Endeksi, 28

Otokorelasyon, 71, 80, 81, 86

Ö

Örneklem, 13, 31, 74

Özel Rüşvet, 5

P

Panel Data, 33, 40, 56, 65, 66, 67, 70, 92

politik istikrar, 59, 66

R

Regresyon Analizi, 71

Rüşvet, 4, 5, 6, 18, 20, 27, 35, 52, 53

S

Satın alma gücü, 15

Serseri Tavşan, 22, 23

Sıfır Hipotezi, 72, 74, 79, 87

Sivil Toplum, 23

Ş

Şeffaflık, 4, 24, 25

T

Tanımlayıcı İstatistikler, 81

TDK, xv, 5

Tekerleri Yağladığı, 64

Ticari Açıklık, 57

Transparency International, 1, 4, 24, 26, 27, 69

Ü

Ücret, 14, 15

V

Vahşi Yavru Köpek, 21, 23

Y

Yatırım, v, 2, 32, 33, 51, 52, 90, 91, 93

Yolsuzluğun Ölçülmesi, 23

Yolsuzluk, v, xv, 1, 4, 5, 10, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 32, 34, 41, 46, 47, 53, 56, 59, 62, 65, 69, 70, 84, 88, 89, 90, 92, 93

Yolsuzluk Aktarım Kanalı, 93

Yolsuzluk Algı Endeksi, 2, 60, 69, 90

Yolsuzluk Seviyesi, 20

Yönetim, 9, 12

Z

Zaman Serisi, 66, 75

Zimmet, 5, 6, 7